

Čs. dokumentační středisko
nezávislé literatury

Referenční exemplář dílny
ERLANGEN

VI. 1991

Josef Jelínek

[Prosinec 1985]

O B S A H :

M. Červenka: Z modlitby umlčovaného	[2]
P. Pithart: Mrtvá a živá voda	[3-8]
W. J. Smith: Knihy Jaroslava Seiferta	[9-11]
sm : O metru	[12-25]
F. Pavlíček: Konec patriarchátu v naší obci	[26-32]
F. Pavlíček: Lidský faktor	[33-42]
E. Kantůrková: Perverzní Mácha?	[43-46]
P. Kabeš: Těžítka	[47-49]
L. Procházková: Krádež na Kilimandžáru	[50-69]
E. Kriseová: Odpověď na anketu L. Procházkové	[70-71]
-krá- : Jen kompenzační hra?	[72-75]
J. Trefulka: Optimistická prognóza	[76-78]
M. Uhde: Autorské divadlo	[79-84]
K. Pecka: Dodatečná poznámka	[85-87]
S. Machonin: Projev nad rakví	[88-91]
mj : Za Oldřichem Kryštofem	[92-93]
KO : Více než 13 řádky o ...	[94-104]
I. Klíma: Kafkovská monografie	[105-109]
M. Jungmann: Kunderovské paradoxy III.	[110-120]
L. Vaculík: Příkopy dnes	[121-123]

Prosinec 1985

Copied from a type-written carbon copy, bound, and
made available by
DOKUMENTATIONSZENTRUM ZUR FORDERUNG DER UNABHÄNGIGEN
TSCHECHOSLOWAKISCHEN LITERATUR e.V. for research and
information purposes. Copyright continues to be held by
each individual author and must be strictly observed. If
clarification is required, please consult the Centre
before publication of any item.

DOKUMENTATIONSZENTRUM
SCHWARZENBERG 6
D-8533 SCHEINFELD
Tel. 09162/7761

O B S A H :

- M. Červenka: Z modlitby umlčovaného
P. Pithart: Mrtvá a živá voda
W. J. Smith: Knihy Jaroslava Seiferta
sm : O metru
F. Pavlíček: Konec patriarchátu v naší obci
F. Pavlíček: Lidský faktor
E. Kantůrková: Perverzní Mácha?
P. Kabeš: Těžítka
L. Procházková: Krádež na Kilimandžáru
E. Kriseová: Odpověď na anketu L. Procházkové
-krá- : Jen kompenzační hra?
J. Trefulka: Optimistická prognóza
M. Uhde: Autorské divadlo
K. Pecka: Dodatečná poznámka
S. Machonin: Projev nad rakví
mj : Za Oldřichem Kryštofem
KO : Více než 13 řádky o ...
I. Klíma: Kafkovská monografie
M. Jungmann: Kunderovské paradoxy III.
L. Vaculík: Příkopy dnes

Prosinec 1985

Z modlitby umlčovaného

Václavu Havlovi

...když vrazili mi slovo do úst zpět,
Pane, dej mu, ať nepoleví,
jde hloub a v krajích těla potká svět,
jenž o tom všem nic neví;

tam kde jak vlček hvozdy bloudí dech
a ve stepi se choulí stáda,
kde zrcadlí se v černých jezerech
tvář matky, navždy mladá,

kde spatří první lež, jak v štěrku kyz
úskočným zlatem rozzářenou,
kde v keřích krve třepetá se list
větýrkem z noci s ženou:

učiň, Pane, ať slovo sražené
v té Šlaráfii žil a kostí
si lokne z kouzelného pramene
něhy a troufalosti.

Pak to zas zkusí, vždyť co zbývá mu,
než svěřit se s tím, co se v hloubi dalo.

(Tak dítě matce ještě v pyžamu
ěpítá, co se mu zdálo.)

Miroslav Červenka

Petr Pithart

Mrtvá a živá voda
/na konzervativní notu/

Milanu Machovcovi, v úctě a přátelství,
k šedesátinám

Nejvíce o tom u nás věděl, totiž o mrtvé a živé vodě a o krkavcích, Karel Jaromír Erben. Přinesou ji prý v rybích měchýřích tomu, kdo si o ni řekne. A kdo si o ni řekne? Právě jen ti, kteří kdysi nezištně posloužili krkavčím mláďatům, patrně nikoli náhodou nepřiliš vábným to tvorečkům...

Rozsekaná těla královců a králů a jiná neúplná těla se nejen v pohádkách, ale i ve skutečnosti kropí tedy vesměs vodou živou. A kropí se jí tak dlouho, dokud se všechna nevykropí. Zpravidla teprve pak si někdo vzpomene a pošle pro tu druhou vodu. Ano, oddělené údy stačí pak ještě srůst, rány se zacelí, ale to je všechno. Je pozdě. Snad se může mrtvé tělo, jde-li o krále či královcu, ukázat lidu v rakvi. Nic víc. Veškerá živá voda a především veškerá naděje a veškeré úsilí se spotřebovalo na to, aby mrtvé tělo bez rukou a nohou a hlavy rovnou ožilo.

Byla to netrpělivost, zoufalství či troufalost rozumu, co vedlo - a znovu a znovu vede - k této osudové zkratce? Nejspíše od každého trochu. Je to zajisté také nesnesitelný pohled na oddělené části těla, co nutí ke spěchu. Lze to tedy pochopit, ale nelze to zpravidla napravit: živá voda pak už není. Bludný kruh zkratkovitého jednání se ještě jednou obtáhne bludnou myšlenkou, aby se bláhově stvrdila jako obecně platná pravda, že především živé vody je potřeba! Ovšem, nějaké jiné, lepší živé vody...

Té mrtvé zdá se být vždycky dost; myslím si, že právě o tomto pošetilém zdání jsou ony dvě tři Erbenovy pohádky, v nichž je řeč o živé a mrtvé vodě.

X X X

Bráním tu národ, národní hledisko. Chtěl bych, aby i napříš-
tě bylo smysluplné uvažovat v měřítcích národů. Aby bylo proč
dovolávat se národa, aby se národ mohl a musel brát v potaz,
aby lidé mohli vůbec jeden na druhého vznášet nějaké nároky, což je
bez předpokladu závaznosti vůči něčemu společnému nemyslitelné.
Myslím si také, že bez národa, bez národů neexistuje nic, co by jako
smysluplná skutečnost odpovídalo slovu "lidstvo". /A potud tu tedy,
rozumím-li dobře, vedu spor se zatím nedokončeným, už dnes však úcty-
hodným rukopisem jubilantovým./ Není to však jen staromilství? Bez-
mocná nostalgie? Nebo snad dokonce nový pokus o nacionalismus?

V době stupňující se ekologické krize a vůbec všech mož-
ných globálních krizí zdá se být toto dovolávání se národa po-
čínáním vskutku nejen nepřipadným, ale snad přímo dětinsky tru-
covitým: navzdory krizovým jevům, evidentně přesahujícím^m všech-
ny možné hranice, tedy i všechny možné výměry národů a států -
a nejednou z pošetilých výměrů snad i povstávajících! Nota bene
v Čechách, uprostřed národa, který osvědčoval - pokud se vskutku cítil
národem - jen velmi průměrnou schopnost rezistence vůči biedermeieru
malichernosti. Právě ten se totiž projevuje nacionalistickým siláctvím.

Velké krize se dnes zajisté týkají všech, ale jací jsou ti
"všichni", především jací jsou k sobě navzájem? Zároveň přece
ostře vnímáme úpadek společenské solidarity, snad i sociálního
chování vůbec!

Obávám se, že už i samotná zvětšující se frekvence slova
"lidstvo" může být také jen shánkou po živé vodě - dříve než
tělo mohlo začít srústat. Myslím si totiž, že lidstvo není pouze zce-
la bezmocný či dokonce riskantní pomysl jen tehdy, jsou-li li-
dé - doma. Pak ovšem o lidstvu příliš nepřemýšlejí, nevztahují
se k němu, alespoň nikoli vědomě, a přesto - nebo právě proto -
jím jsou. Přirostlí k něčemu konkrétnímu, čeho si mohou vážit
už i proto, že k tomu mohou přirůst jako k něčemu, co je srozumitelným,
totiž zcela konkrétním způsobem přesahuje, vůči čemu mohou osvědčovat
věrnost, loajalitu. Každý přesah, který není jen maskou útěku či
agrese, a tedy i ten nejdůsažnější, k lidstvu, předpokládá toto
"doma".

Vystupujeme-li po žebříku - představme si, že je opřený
o náš dům /představme si, že takový dům máme/ - obzor se stále rozši-
řuje. "Doma" jsou pro mne právě tyto soustředěné kruhy stále širších
a širších domovů - za předpokladu, že přechody mezi nimi jsou co možná

plynulé, konkrétní, přehledné.

Snad jediný z malířů tohoto století, kterého ctí celý svět /tj. ta jeho malá část, která se dívá na obrazy/, je Marc Chagall. Tento malíř nemaloval, jak říkával, nic jiného než Rusko. Rusko, viděné vnitřním zrakem. Ale toto moje Rusko, dodává l, je Vitebsk... Mou vlastí je Vitebsk! Vlastí může být přece jen to, co obsáhneme nejen myslí, ale i smysly, jen to, co důvěrně známe.

Nezáleží snad ani tolik na tom, z kolika vrstev obzorů skládá se takovýto náš pocit domova - i když čím jsou letokruhy obzorů hustší, tím silnější je takový pocit. Především záleží na tom, jak p l y n u l á je škála obzorů, záleží tedy na p o z v o l - n o s t i a k o n k r é t n o s t i přechodů, na tom, jak přirozeně, přehlédnutelně, jeden přechází do druhého: jak je tělo domova srostlé. Důležité tedy je, aby se pod člověkem, který dce z větší a větší výšky obhlédnout svůj svět, co chvíli neprolomila příčka nebo aby nešlápl nohou do prázdna pod sebou, a nezůstal pak v hrůze viset za cosi, co poslepu nahmátl kdesi nad hlavou.

Na poslední příčku žebříku nikdo zpravidla nevs tupuje, přesto z něho lidstvo vidíme, jsme-li doma. Lidstvo je pro mne právě suma malých a středních loajalit, věrností, nic víc, ale ani nic méně. Jen doma je možné žít v plodném napětí přesahů: totiž přesahů do konkrétní minulosti a budoucnosti skrze naše blízké, mrtvé, živé a dosud nezrozené, skrze krajinu - zemi v její stálosti i v jejích proměnách v čase. Jinde to zpravidla nesvedeme a budeme si tam muset občas loknout - z úzkosti či na odvahu /vyjde to nastejno/ - nějaké opojné ideologické abstrakce.

Z první příčky žebříku vidíme jádro rodiny: to je muž a žena. A jejich děti. Z větší výše bychom pak obhlédli rod širší, širokou rodinu, tu, kterou jako záva znouskutečnost prožívají u nás už jen na slovenském a snad ještě moravském venkově /v Čechách pak asi jen cikáni-Romové/. Kdybychom nebydleli ve velkoměstech či dokonce na sídlišťích, byli bychom sousedy našich sousedů, byli bychom třeba "my z dolního konce". Na další příčce bychom si uvě domili, že patříme do obce, že jsme občany /ostatně právě tedy je grunt občanství/. Že jsme zkrátka odtěku. Kdybychom věřili v Boha, tvořili bychom s bližními i vzdálenějšími sousedy farnost či sbor. Vystoupíme-li na žebříku ještě výše, pořád ještě nespátříme Čechy, protože přece nejsme z Čech, ale dejme tomu od

Pacova, z Vysočiny, Národ, národnost je až syntéza, plod myšlenkového a volního úsilí, ale ta syntéza může dobře držet pohromadě, a nemusí být přítom zpevnována šovinismem, či dokonce nenávisť k druhým jen tehdy, je-li složena právě z malých a trochu větších, bezprostředně však na sebe navazujících loajalit, chcete-li sdílených identit. Národ, vlast, vlastenectví je tedy souhrn domovů, krajanství, suma regionalismů - jinak je nejspíše povážlivou ideologií, právě nacionalismem. Tím spíše tohle platí o státu v národnostně složitě střední Evropě. Teprve pak bychom se mohli začít cítit Evropany - a lidstvo? Vztah k lidstvu v tom všem už dávno je - anebo není, ale pak už ani od začátku nebyl. Je to onen zcela konkrétní přesah do minulosti a do budoucnosti, kterého je schopen právě jen člověk zabydlený v přirozeném světě svého vlastního domova a tento domov obklopujících širších domovů, přesah do světa přehledného vlastně z vyššího žebříku, opřené o dům, o konkrétní střed člověka světa. Nepřehledný prostor, který lidstvo obývá, dokáže člověk pojmut jen jako čas, jež jej - naštěstí i naneštěstí - tak evidentně, a přitom doma tak konkrétně přesahuje.

Tuto jednoúčhou, protože vlastně soustřednou škálu stále širších a širších obzorů domova doplňují - zpevňují nebo také relativizují - jiné možné, jinak totiž soustředné škály přínaležitostí: zájmová - od místního spolku až po politickou stranu; zaměstanecká - od party v práci až po odborové ústředí; duchovní - od bližního až po nadnárodní, nadstátní církve a ještě dál. Všechny tyto loajality se někdy překrývají a jednou se posilují, jindy vzájemně oslabují, někdy přímo ruší. Žádná by však neměla chtít člověka celého, jen sama pro sebe. A to chce vždycky, když "přeskakuje", když není souhrnem právě plynule na sebe navazujících loajalit: skoky od dílny rovnou k třídní internacionále či ke království Božímu bez pospolitosti bližních působí zpravidla rozkladně, někdy ničivě. Právě tak skok od člověka bez domova - k lidstvu.

Každá taková zkratka, každý takový přeskok je výrazem touhy neúplného těla po živé vodě, po rychlé spáse. Živá voda sama o sobě ještě nemusí být vždycky podfuk, koktejl ideologických šejdířů, opium lidstva. Ale ani vskutku čistá pramenitá voda, ani léčivý jinak pramen nepomůže, není-li tělo srostlé, není-li tělo prostě tělem, nýbrž jen oddělenými údy. Užívá-li se jí předčasně, netrpělivě, aniž se použilo vody mrtvé, stává

se důsledkem nedůvěry v jednu každou konkrétní živou vodu o to větší naděje, skládaná v j i n o u živou vodu. Skepse ústící v novou, vznícenější nadějí, vyvolávající o to hlubší skepsi, ústící... Patrně se mělo /vždycky se totiž má!/ něco udělat s pacientem ještě před tím, než se začalo s ožívováním: něco takového, aby pochopil, že s á m musí se sebou něco udělat, totiž se světem, který jej bezprostředně obklopuje a který především on sám tvoří či boří.

Tak si také vysvětlují dnešní konjunkturu konzervatismu, neboli tzv. neokonzervatismu: tváří v tvář selhání prakticky všech globálních receptů zdá se jediné možné "léčit" co nejméně, spoléhat na sociálně soudržnou sílu jakkoli oslabených tradic, vracet se ke starým praktikám pospolitého života, rehabilitovat sociální mikrokosmos člověka, a tak posílit jeho sebevědomí posílením jeho společenského sebe-vedomí, totiž schopnosti vidět se - v těch druhých. Ve skutečnosti selhaly nikoli především léky /i když mnohé z nich selhaly bezesporu/, ale netrpěliví lékaři a netrpěliví pacienti. Atomizovanou, dezintegrovanou společnost nemohu léčit, rozh., hodně ne žádnou radikální léčbou. Tím méně lidstvo: to nemohu pak ani oslovit. Žádné léky, žádné reformy či revoluce tu nezabírají, protože lidé, odkázáni sami na sebe, nikam vlastně nepatřící /leđa "rovnou" k národu, třídě, hnutí, lidstvu.../, nejsou celiství lidé, jsou vnitřně už předem rozpadlí, stejně jako sociální svět okolo nich. Neodpovídají, protože "slyší" jen jednotlivé jejich sociální role, nikoli celí lidé.

Mrtvá voda konzervativců je trpělivý respekt ke konkrétním sociálním skutečnostem člověka; obrana vůči všemu, co "bagatelizuje" - ve jménu vždycky velkých zásad či pravd - jevový povrch sociální skutečnosti, ony banální "zřejmosti", tvořící ve skutečnosti živou tkáň všedního i svátečního dne člověka, který je doma; jedinou živou tkáň.

Ne že by tedy konzervativce neměl jinak co nabídnout. Dnes však navíc profituje z šířící se nedůvěry v ty či ony živé vody, z debaklu lékařů, kteří chtěli a chtějí pacienta spíše předělat, než mu stále klidně a přitom naléhavě připomínat, kým ve skutečnosti je, totiž kým vždycky byl, když byl doma.

X X X

Co je tedy podle mého nacionalismus? Právě ten nacionalismus, který se tolik přičinil o globální charakter dnešních světových krizí? A vyvolal marné volání po lidstvu? Je to silný, ale nenaplněný /o to silnější, oč nenaplněnější! / vztah k národu, abstraktní cit, živící se pouhými symboly a slovy - floekulemi, suplujícími přirozený svět. Je přeskočením všech nižších a středních úrovní společnosti, na nichž člověk může s ostatními sdílet pocit své identity, a osvědčit tak svůj základní sociální instinkt, totiž instinkt věrnosti, loajality. Je tedy ku příkladu češtvím bez krajanství, bez živého smyslu pro obec, sousedství a, s prominutím, pro rodinu. Je nenasyceným roztokem se spoustou volných vazeb, agresivně pak tčkajících v ovzduší. Oblakem opojné vůně, ve skutečnosti třaskavou směsí.

A zarubanou cestou k lidstvu.

200

Řeč amerického básníka, člena delegace Spojených států na Budapeštském kulturním fóru, pronesená 11. listopadu 1985 při zasedání pracovní skupiny tohoto fóru, zabývající se otázkami literatury.

Za plenárního zasedání v pátek odpoledne mluvčí československé delegace - myslím, že to byl pan Kot - velmi laskavě poslal velvyslanci Spojených států Polanskému devět knih Jaroslava Seiferta, o nichž sdělil, že vyšly mezi léty 1968 a 1985. Protože jsem básník, velvyslanec Polansky mi je odevzdal. A musím hned říci, že na mě opravdu silně zapůsobil vnějšek těch svazků, jež jsou většinou velmi pěkně ilustrovány a dokonale graficky provedeny. Potěšilo mě, jak krásné knihy se v Praze vydávají. Zároveň jsem si říkal, jak to, že nějaký básník dokáže vytvořit novou knihu - a ve většině těchto případů knihu velmi rozsáhlou - každé dva roky. Básníci volí slova pečlivě a v těchto devíti knihách je hojně slov. Jsou všechna pamětihodná, nebo se Švédská akademie, jež vůbec první Nobelovu cenu za literaturu udělila roku 1903 tak špatnému, třebaže plodnému básníkovi, jako byl Sully Prudhomme, znovu dopustila strašného omylu?

Česky neumím, ale už dřív jsem četl několik Seifertových básní a připadaly mi i v anglickém překladu opravdu nádherné. Zjevně je tu někde chyba. Člověk, který napsal ty pevně skloubené, bezmála vytesané básně, jež jsem četl, a který je obdivovatelem Mozarta a mozartovskou poezii vytváří, nemohl v uvedeném čase všechny ty knihy sepsat. Když jsem je pozorně prozkoumal, ukázalo se, že údaje skryté v tirážích říkají, jak to všechno je.

"Světlem oděná", vydaná 1978, prvně vyšla 1940. Sbíрка "Šel malíř chudě do světa", vydaná 1977, poprvé vyšla 1949. "Kamenný most", vydaný 1978, původně vyšel 1949. "Maminka", jež byla vydána 1966 a znovu 1975, prvně vyšla 1954. /To je patrně ta kniha, o níž jeden ze ctěných československých delegátů řekl, že ji mají v každé české domácnosti// Tedy téměř polovina uvedených knih byla prvně vydána deset či dokonce dvacet let před rokem 1968.

Z ostatních knih "Deštník z Piccadilly" skutečně je nové dílo a má copyright z roku 1979. Ale oficiálně vyšel teprv pak, když byl v několika tisících opisů vydán jako samizdat. "Morový sloup", oficiálně vydaný 1981, musel v Praze čekat na tuto oficiální publikaci deset let. "Všechny krásy světa", vydané 1982, jsou soubor esejí a pamětí, opět vypravený navelek velmi pěkně, ale jak se ukazuje, text té knihy zdaleka není úplný.

Je vypuštěno devět kapitol a ze zbylých dvanácti jsou vyškrtána jména, věty, někdy celé odstavce. Jmenný rejstřík je tím zkrácen o třiaosmdesát jmen, z nichž jedenapadesát přesto ve vlastním textu zůstalo. Ostatních dvaatřicet odtamtud vymizelo.

Informaci mi poskytl Jan Vladislav, český básník, esejista a překladatel žijící nyní v Paříži. Byl roku 1981 nucen odejít z Československa hlavně proto, že v Praze vydával samizdatovou edici poezie "Kvart". Právě v této edici prvně vycházelo, co Jaroslav Seifert nově napsal, a to o deset let dřív, než to úřady dovolily vydat oficiálně. O škrtech ve "Všech krásách světa" Jan Vladislav říká:

"Je zajímavé si všimnout povahy škrtek. Z původního Seifertova textu nebyla odstraněna jen jména některých lidí a zmínky politické či kulturně politické povahy, ale spolu s milostnými výjevy v té knize popsanými i autorovy úvahy o smrti a zmínka o sebevraždě přítelkyně proslulého předválečného českého historika umění Karla Teigea. Vše jako by nasvědčovalo, že z hlediska československé cenzury je smrt právě tak obscénní a netisknutelná jako sex."

Knihy, o nichž mluvím, neříkají všechno. Záznamy jednání československých soudů uvádějí, že někteří lidé byli zatčeni jen za vlastnění rukopisů Jaroslava Seiferta. Opět cituji Jana Vladislava:

"Jeden z takových dokumentů zaznamenává rozhodnutí pražského městského soudu z 23. února 1983, na jehož základě knihy a rukopisy, nalezené za domovní prohlídky dne 21. ledna 1981 v bytě Ludvíka Vaculíka a odtamtud odnesené, byly zabaveny. V podrobném zdůvodnění svého rozhodnutí soud konstatuje, že 'za určité politické situace i úryvků děl jednajících o jiných dějinných obdobích, než je naše, či o jiných zemích může být zneužito k vytváření nepřátelských postojů vůči našemu zřízení, jak bylo prokázáno za krizového období 1968-69'.

Mezi příklady textů, jež se nabízejí k zneužití a je tedy třeba je zabavit, necházíme rukopisný překlad úvah, dopisů rodičům a básní německého protestantského filozofa D. Bonhoeffera, roku 1945 popraveného nacisty, zřetelně nadepsaný 'Dopisy z německého fašistického vězení'; a jako poslední z několika příkladů je uveden rukopis Seifertova 'Deštníku z Piccadilly' a čtyř dalších Seifertových básní, který soudce dr. Jan Rojt, jak sám sděluje, dal zabavit proto, že jde o 'původní, nemodifikované verze'.

Nejen však byly uznány za hodny zabavení Seifertovy rukopisy; soudní instance měly za stejně 'zločinný' jakýkoli návrh, aby Seifert byl nominován k volbě laureáta Nobelovy ceny. Jeden z českých intelektuálů zatčených roku 1981 a téměř rok, kdy s nimi byl připravován proces /k němuž nakonec nedošlo/, držných ve vazbě, Jiří Ruml, dříve no-

vinář, napsal 22. října 1984 v otevřeném dopise československému velvyslanci v Paříži: 'Dr Jiřina Šiklová, roku 1981 zatčená zároveň se mnou, byla obviněna za to, že odeslala do zahraničí opis a nahrávku paměti Jaroslava Seiferta spolu s materiály, jichž se mělo užít k nominaci na udělení Nobelovy ceny ... Všechny tyto rukopisy, nahrávky a jiné materiály byly zabaveny a podnes leží kdesi ve sklepě ministerstva vnitra. Herci, jimž byly ze zahraničí zaslány gramofonové desky s nahrávkou Seifertových pamětí ... byli vyslýcháni a tyto desky stejně jako všechna Seifertova díla vydaná v zahraničí nebo opsaná na psacím stroji patří při různých domovních prohlídkách k zabavovaným předmětům.'"

Jaroslav Seifert řekl v Praze roku 1956 při druhém sjezdu spisovatelů:

"V jazyce člověk hledá svou nejzákladnější svobodu, svobodu vyjádřit své nejvnitřnější myšlenky. To je nutný předpoklad jakékoli svobody, jejíž nejzazší podobou ve společnosti je svoboda politická.

To se netýká jen spisovatelů a básníků, ale všech intelektuálů. Musíme žít se zřetelem ke skutečnosti, jak ji poznáváme, nesmíme žít jen nějaký život."

Pane předsedo, ty vynechávky, škrty a zatčení, o nichž jsem se tu zmínil, jsou zjevným porušením helsinských dohod.

Děkuji vám, pane předsedo, děkuji i vám, dámy a pánové, za laskavou pozornost.

/Překladatelova poznámka: co se ve Smithových citacích textů původně českých při zpětném převodu do češtiny liší od původního znění, je tu v té podobě uvedeno vědomě a záměrně; není tu například tlumočen úryvek Seifertovy řeči z roku 1956, ale to, co z ní v Budapešti 1985 ve Smithově podání slyšeli účastníci zmíněné pracovní skupiny fora; totéž platí ohledně textu Vladislavova či Rumlova i o citátech ze soudního rozhodnutí. Z. U./

O m e t r u

/Otázky a odpovědi/

Otázka: Máme v metru o trasu víc, s potěšením šetříme víc času ve spolehlivém a rychlém dopravním prostředku. Než do něho nasedneme, procházíme starými i zbrusu novými vstupními halami, jezdíme po pohyblivých schodech, procházíme pod klenutými spojovacími chodbami a čekáme na nástupišťích. Člověku to nedá, rozhlíží se, prohlíží si všechnu tu nádheru mozaik, reliéfů a plastik, svítidel, povrchu kleneb a obkladů, sloupů, skel, mramorů a keramik, a jak už je člověk člověk a Čech k tomu, leccos se mu pomalu vkrádá do hlavy a do myšlenek. Vkrádá se vám také?

Odpověď: Jak by se nevkrádalo!

Otázka: A jak člověk dost zhusta slyší, vkrádá se i jiným. Vlastně podivínům, uvážíme-li tu bubnovou palbu chvály ve všech sdělovacích prostředcích, i spontánní nadšení obyvatelstva, jak nám je sdělovací prostředky radostně tlumočily. Podivíni jsou prostě ochuzeni o rozkoš jednomyslnosti. Takový podivín se nemůže například dívat na oslepujivě krásné obložení na stanici Náměstí Republiky, připomínající v márnivě lesklém provedení další televizní obrazovky na dalším stavitelském díle celonárodního významu. Namítá cosi proti skleněným ponravám, kterými je hustě pokryta stanice Karlovo náměstí, jako namítal proti plechovému popupínkovanému brnění stanic na trase A. Ptá se, k čemu heroický pathos některých vstupních hal, nebo se ptá, jak

se mu má rýmovat nudně popisný a nedomrlý "realismus" nejednoho výtvarně ideového artefaktu s představami o umění, k nimž došlo dvacáté století, a jak se toto a mnoho jiného v nových i starých stanicách metra rýmuje s moderní architekturou soudobé civilizace. Ptá se ještě na mnoho jiného.

Je prostě nespokojen a rád by se od této jen dojmové nespokojenosti dobral k její hlubší příčině. Kde ji má hledat?

Odpověď: V sobě. Ve své genealogii. V původu svého myšlení, v duchovní posloupnosti, která se v národě dědí z generace na generaci. V tom, čím jsme jako národ právě takoví jací jsme, ve zvláštnostech naší mentality.

I každý duchovní výkon, každé umění, má-li být legitimním výrazem, řekněme, národního génia, musí takto odněkud pocházet a nést v sobě všechno, co je určovalo. Platí to i o architektuře. Má-li být jakákoli architektura autentická, musí respektovat danosti prostoru, v němž vzniká. Danosti vnější, jako je například podnebí, zeměpisná poloha, topografické, demografické, biologické zvláštnosti atd., ale, a hlavně, také danosti duchovní, jak se postupně utvářely v průběhu dějin. Typické tvary např. řecké architektury podmiňovalo stejně tak klima, jas, barevnost, teplo Středomoří, členitost, pobřeží, moře, skalnatý drsný terén vápencových skal, úbočí a otevřených plání, jako řecká obec, polis. Jako kultura ducha vycházející z bájí a mýtů a vyvíjející se dál v myšlenkových a politických zápasech až k vrcholné demokracii periklovských Athén.

To všechno bylo obsaženo v cítění stavitele, určovalo to jeho vkus, vedlo ho k volbě výtvarných prostředků.

V našem geografickém a duchovním prostoru určovaly od prvopočátků autentičnost architektury zase jeho zvláštnosti: mírný zeměpás střední Evropy, zvlněný a rozmanitý terén, tlumenější světlo, od nepaměti kultivovaná krajina. A stejně tak Střední Evropa jako duchovní pojem: těsné a tolerantní soužití malých středoevropských národů; duchovní zázemí křesťanských kultur, vysoká úroveň vzdělanosti; řada vynikajících duchovních osobností - náboženských myslitelů, filosofů, spisovatelů, malířů, sochařů, architektů, pedagogů atd. od středověku po současnost. Zápas středoevropských Slovanů o národní sebeurčení a politickou samostatnost; blízkost a příbuznost uměleckého cítění Vídně, Budapešti, Mísně, Drážďan, Prahy, Zagrebu, Lublaně, Terstu atd.

To všechno je zase obsaženo v cítění architekta naší středoevropské duchovní oblasti. V cítění, které se shrnuje pod pojem "středoevropského senzualismu", jak ho u nás razili v řadě prací hlavně o středověké architektuře historikové architektury Líbal a Mencl. Rozumějí tímto středoevropským senzualismem zvlášť vyvinutý cit pro uměřenost, pro prvořadý význam a čistotu konstrukce, pro poučené chápání vžitých kánonů dobového evropského slohu - a zároveň touhu hledat jejich specifické varianty v podmínkách svého duchovního a geografického prostoru.

Příklad - gotická kaple ve Vlašském dvoře v Kutné Hoře. Při pohledu na její půdorys překvapí zvláštnost architektonického řešení, které se evidentně vymyká, jak se dnes říká, celoevropskému trendu své doby. Prostor je sklenutá na nosný, běžně do středu umístěvaný

pilíř složitým hvězdicovitým obrazem klenebních polí. Klenba je řešena podle očekávání na pilíř předpokládaný uprostřed. Jenže stavitel a jeho střeoevropský jemnocit posunuli s ohledem na konkrétní relativně malý prostor pilíř k zadní slepé stěně tak, že většina, dvě třetiny klenebního obrazce, té složitě hvězdy, se zdá nepodepřená. Jako nějaký baldachýn, který se vznáší nehmotně ve vzduchu. A zbývající část hvězdice stropu je následkem toho uřatá. Představa diváka ji cítí jako něco přesahujícího prostor kaple, jako neukončenost, kterou si domýšlí.

Co se stalo? Přesně staticky propočteným konstrukčním nápadem, posunutím sloupu, jak to staviteli diktoval proti všem konvencím doby jeho um a cit, vznikl místo dobově banální kaple zvláštní svatostánek, naplněný vnosem a metafyzickým tajemstvím.

Nebo: sloupová síň pod západním křídlem starého paláce na Pražském hradě.

Je řešena zaklenutím šesti polí tak, že přísně půlkruhová žebra jsou svedena do hladkých pilířů v různé výšce v závislosti na rozdílných půdorysných vzdálenostech pod těmito žebry. Je to kacířství proti dobovému úzu. Ten předepisoval v takovém prostoru na sloupech hlavice a závaznou pravidelnost systému hlavice, sloup vedle sloupu. Rozdílné půdorysné vzdálenosti sloupů, způsobující nutně, že by žebra sahala "nepřípustně", nepravidelně a viditelně do různých míst sloupů, by trénovaného dobového stavitele vedly spolehlivě k zakamuflování té nepřípustnosti. Usekl by přesahující konce žeber a nasadil by hlavice, pod nimiž se ostuda ztratí. Česká varianta parléřovského střeoevropského cítění právě naopak: svádí

klenební tíži do hladkých pilířů a nezakrytou nepravidelností ve splývání žeber se sloupem dociluje neobyčejně bohatý a svobodný dojem organického, skoro rostlinného vyrůstání žeber z těla sloupů.

Otázka: Co se z těch historických příkladů dá vyvodit pro naše úvahy o metru?

Odpověď: Všechno. Především to, že jsme dál Středoevropané. Nejsme tudíž ani nějakí obecní Evropané, ani se, pokud jde o duchovní orientaci, o způsob myšlení, styl života, chování, vkus, cit, záliby nepodobáme našim velkým spoluobyvatelům Evropy, Němcům třeba, Polákům, Francouzům, Angličanům nebo Rusům. Jsme jiní než oni. A tudíž naše stavitele moderní doby, současné architekty, pokud neztratili souvislost s tímto svým duchovním a estetickým zázemím nebo pokud, řečeno s Šaldou, nezapřeli svůj rodokmen, neopustil ani onen středoevropský senzualismus. Mají ho společný s celým společenstvím usedlým v tomto prostoru, se svým národem. A mají talent toto společné vrozené a historicky zdůvodněné cítění obce vyjadřovat adekvátní architekturou.

Otázka: Ta se ovšem v průběhu zmíněných staletí měnila. Platí gotický a středoevropský senzualismus dál řekněme v renesanci, v baroku a dál v architektuře 19. a 20. století, až po to metro, o němž je řeč?

Odpověď: Jak by neplatil. Právě on, napojen, vzletně řečeno, štávyami této země, vtáhl v renesanci i v baroku sousední stavitele, například z Podunají, odkud pochází Parlér, z Rakouska, z Itálie a dokonce i z Německa do specificky českého středoevropanství a naší sensibility. A spolu s domácími nebo naturalizovanými staviteli udělali tito

architekti - umělci českou renesancí a české baroko, nad jejichž osobitostí Evropa a svět dodatečně žasne na světových výstavách i na místě samém.

Ale dál k tématu: nepřetržitost té citlivosti lze sledovat dál třeba přes naši variantu empiru nebo přes osobitou secesi odlišnou od rakouské, německé i anglické - stačí srovnat například lyrickou Muchovu čáru s ironicky ostrým, dandyovsky frivolním rukopisem Angličana Beardsleyho nebo s německými secesními malíři a ilustrátory s jejich krutou tematikou a tvrdou technikou, anebo evropské secesní architektury s Kotěrou či Gočárem. A jde to dál až po funkcionalismus, a až po tu krásnou českou extravaganci, středoevropský český kubismus v architektuře. A dál pak přes celou první republiku po tutéž, sice násilně přerušovanou, ale trvajícím linii poválečné architektury až po její poslední nový rozběh v šedesátých letech.

Po všechna ta období se uplatňoval týž zvláštní smysl stavitele pro něco vyjadřitelného nakonec spíš pojmy etickými než ryze technickými nebo estetickými. Řekněme pro pravdu a pro pravost. Pro architekturu, která se hlásí k nejlepšímu co máme v povaze a není ochotna to nikdy a pod žádným vlivem ani rozkazem zapřít. Pro charakteristiku této středoevropské českosti je mnoho slov - neokázalost, líbeznost, střízlivost, vtip, humor atd. To všechno se spojuje v ono něco nehmatatelného a jemně čitelného z uspořádání jednotlivých prvků, jejich vztahů, poměrů a vyvolává to v divákovi pocit zmíněné pravosti a pravdivosti.

Gotický, řekněme konfekční stavitel by, jak jsem už řekl, v sloupové síni na Pražském hradě schoval ono "nepřístojné" přerůstání oblouků klenutí do hladkého sloupu

pod hlavice. Architekt našeho prostoru a ducha dal přednost nezakryté pravdě a udělal z ní estetickou hodnotu a přednost.

Slavný německý moderní architekt Hans Meyer řekl slavnou větu: "Je to šeredné, ale je to správné." Český funkcionalista by to nikdy nepřipustil. V pojmu správnosti, pravosti, pravdivosti je pro něho zároveň obsažena krása a elegance.

Tím se dostáváme k problému, co lze vyvodit z historického vývoje naší architektury pro úvahu o pražském metru. A pro naše námitky a nespokojenosti.

Otázka: Řekl jste, že všechno.

Odpověď: Ano. Protože toto metro, jako velká stavba, která má reprezentovat osobitost a ducha této země, to nedělá. Nemá, až na dílčí výjimky a jednotlivosti ani bystrý konstrukční důmysl, ani jemnost a střízlivost ani neokázalou pravdomluvnost ani vtip. Je vybudováno na právě opačných zásadách.

Otázka: A to?

Odpověď: Je divadelní. Říká si podbízivě o chválu a dokonce o vděčnost. Zařazuje se důstojně do souboru soudobých staveb téhož typu a záměru jak postupně vznikaly od 50. let. Příklady jsou notoricky známé - Internacionál, Poruba, Palác kultury, nová budova Národního divadla na Národní třídě - zástupně za spoustu podobných, falešně divadelních výtvorů, rozsetých různě po vlastech jako větší či menší pomníky neblahého osudu československé architektury od počátků jejího direktivního řízení v 50. letech do dneška.

Konstrukční část těchto budov se stává, v příkrém

rozporu s celým historickým vývojem naší architektury, sice nutnou, ale bezvýznamnou záležitostí. Sloupy v Internacionálu, například, jsou tlusté nikoli proto, že je to nutné, ale aby "monumentálně" působily na diváka. Příkladů je nepočítaně.

Prostředky se ovšem s postupujícím časem mění. Internacionál byla hrubá napodobenina atalinské architektury 50. let, obří patrový dort s bohatým využitím staromilského ozdobného arsenálu, říms, hlavic, štuky, fresek atd. Dnes zůstává ozdobnický princip nezměněn, změnily se jen způsoby zdobení, "pojednávání" povrchů, aplikace moderních materiálů, keramiky, skla, umělých hmot atd., viz Palác kultury, novou budovu Národního divadla na Národní třídě, metro. Materiál, budiž ovšem řešeno, za to nemůže. Plech, keramika, mramor, sklo i umělé hmoty použité v metru jsou v tom nevinně. Tytéž materiály, použity jinak, využity jiným architektonickým myšlením a s jiným záměrem by byly samozřejmě na místě. Přestaly by hrát divadlo, nabyly by civilizačních i estetických funkcí v souladu s elegancí konstrukce a architekturou velkých prostor. V divadelním pojetí tohoto metra slouží vyrábění třpytu lacině k utajování konstrukce - krásný, štíhlý a noblesní železobeton je macatě obkládán, pentlen a ověšován cingrlátky. Ve psí je všechno, co k nám patří a co charakterizovalo naši architekturu, jak o tom byla řeč: odpor k vnějšímu gestu, střízlivost, noblesa, nápad, vtip.

Otázka: Neradostné mínění, jak praví Josef K. knězi v Procesu.
Co se to stalo s architekty?

Odpověď: Prapodivná věc. Už dávno nejsou padesátá léta, hrubé ná-

tlakové formy direktivního řízení přestaly, reálný socialismus má jiné způsoby. Ono "žádoucí", ideově správné, jediné vědecké, socialisticko-realistické se nevy-slovuje jako příkazy a verdikt. Jen trvá v povědomí, a jaksi samo si nachází své lidi. Přicházejí generace nových architektů, kteří žijí celý život v samozřejmém vě-domí, že jsou v reálném socialismu a chtějí-li mít šanci, musí být reální. Jsem přesvědčen, že v naprosté většině jsou to počestní lidé, mnozí jistě talentovaní, někteří možná mimořádně. Vědí, co se po nich žádá, odkud pokud mohou, co si mohou a co nesmějí dovolit - a v těchto hra-nicích dělají to nejlepší co dovedou. V mnoha menších úkolech a realizacích dokázali leccos zajímavého, vkusné-ho a inteligentního. Když ovšem jde o vizitku režimu, projeví jich spousta pohotový talent vyrobit žádoucí show. Kdyby neprojevili, najdou se bez obtíží a okamžitě jiní ochotní - a pravděpodobně horší, bez útlocitných skrupulí.

Tak se podařilo bez hluku zlikvidovat morální vědomí architektů. Přeřaly se vazby a kořeny, přerušila se kon-tinuita tvůrčí sensibility, opustilo se přirozené, vro-zené, autentické a typické pro naši architekturu.

Otázka: Nicméně, abychom se na věc podívali, aspoň hypoteticky, z té lepší stránky, jak stojí ve Švejkovi. Jak by - kdy-by naši architekti mohli uplatnit, co v nich dříme - met-ro mohlo a mělo vypadat?

Odpověď: To je nebo by byla věc architektů, kteří zmíněnou konti-nuitu neztratili a měli by, dejme tomu, tu hypotetickou možnost své představy realizovat.

Otázka: Jaké představy by to například mohly být?

Odpověď: To si nemohu vymýšlet. Představuji si směr jakým by mohly jít. Mluvil jsem o něm v souvislosti s respektováním konstrukce, s nezastíráním, s jiným způsobem použití materiálů, s jinou představou, čemu metro slouží - zda dopravě lidí nebo ideové instruktáži atd. Prvním předpokladem pro konkrétní realizaci těchto obecných zásad by ovšem muselo být něco v celém světě samozřejmého, jde-li o stavbu takového významu: SOUTĚŽ! Tato demokratická samozřejmost u nás už pro realizaci staveb celonárodního významu od sedmdesátých let neexistuje, přesněji řečeno pomalu mizela až zmizela nadobro. Stavba se prostě zadá vojenskému /Palác kultury/ či jinému projektovému ústavu, v němž lze spolehlivě předpokládat nepřítomnost invence, poslušnost a vzorné splnění divadelní prezentace.

Soutěž by naopak probudila fantazii i ctižádost a probudila by také vědomí souvislosti a rodokmenu. A určitě by přinesla spoustu originálních řešení. Stačí představit si práce mnoha architektů vyloučených po 68. roce ze Svazu, ale stejně tak mnoha mladých talentovaných architektů přímo nabitých touhou realizovat své představy. Nevědomému, neinformovanému divákovi se přirozeně líbí čisté, velké, klenuté prostory, ale podléhá také nablýskané kráse nové trasy, protože mu chybí něco velice důležitého: srovnání. Vystavené výsledky soutěže by mu je daly. Otevřely by v něm vědomí jiných možností. Dovedu si představit návrhy metra skromnějšího a plného nápadů a vtipu, využívajícího třeba nejprostších civilizačních materiálů - na podlahu, dejme tomu, v některé stanici, místo mramoru, který klouže a brzy se opotřebovává, třeba cihel zvonivek, na pruhy obkladů třeba běžných průmyslově vyráběných čtver-

cových skleněných cihel a v daleko větší míře různých podob průmyslového skla, ale i jiných důmyslně zvolených materiálů atd. Dovedu si představit vznos nezapřených, odhalených nebo poodhalovaných nosných konstrukcí, střídáního použití a kombinace kovových či jiných plátů nebo pásů v souvislosti s horizontálou pohybu vlaku atd. - ale zbytečné a nelegitimní takové přemýšlení. Architekti by objevili netušené možnosti.

Otázka: Takže nevidíte na realizovaném metru ani chlup, který by stál za řeč?

Odpověď: Vůbec ne. Nevidím ani chlup na předepsaném divadelním principu. A na všem, co ho servilně plní. Ale jinak je tu a tam roztroušených chlupů dost. Třeba v béčku šťastně zvolený princip sdruženého nosiče, ty závěsné roury proříznuté nahoře a dole a vysílající světlo oběma směry. Nebo některé koncovky béčka, celá konfigurace jejich prostoru, použití železobetonových panelů, působící prostou přirozenou věcností a vážností. Jinde napojení na autobusovou a železniční dopravu. Nebo střízlivější části některých nástupních stanic na trase A a C. Zdařilé je Rathouského řešení orientačního systému, stejně jako nad zemí uvolnění prostorů kolem stanic a úprava okolních bloků a budov. A bezesporu pěší zóna, sice zbytečně zatěžkaná masívním obkládáním stromů, ale účelná a příjemná. Navíc dobře zvolené mírně historizující osvětlení. Zmrvené Václavské náměstí může závidět a plakat. Na starých rytinách je k vidění jeho skvělé řešení před dvěma sty lety: krásný volný prostor, zdvojené stromořadí topolů, pěší promenády.

Otázka: Delikátně se nezmiňujete o stanici Moskevská. Jak se vám

líbí?

Odpověď: Proč delikátně? Vůbec ne. V jistém smyslu je mi pochopitelnější než ty naše. Líbí se mi, řekněme, jako neorganická kuriozita. Kdyby ji měli třeba ve švédském metru, pojatém jako spojení velkého uměleckého záměru s civilizačními funkcemi, určitě by ji pokládali za exotické ozvláštňení a předkládali publiku jako zajímavou ukázkou jiného výtvarného vkusu hodnou shlédnutí.

Je zajímavá tím, jak se, na rozdíl od našich stanic, hlásí ke své tradici. Carské i sovětské z ní vycházející. Vasilij Blažený, ta maxiasambláž tradičních barevných a zlacených makovic vedle Mauzolea na Rudém náměstí je kombinace v Rusku možná, u nás ne. Pompa carského ozdobnictví s cibulemi kopulí se zlatem a tíhou lustrů a mramorů nás příliš zavaluje, ale má do sebe něco byzantsky impozantního. Patetická pompa už také tradičního ozdobnictví sovětského s vlajíci prapory a hrdinnými výjevy je našemu vkusu cizí, sovětskému je asi přirozenější. Takže co namítat.

Otázka: Zmínil jste se o švédském metru. Jak pojímají metro jinde?

Odpověď: Znáám přirozeně jen zlomek, po světě je jich spousta. Sto let staré londýnské metro je funkčně perfektní a nemá jiné záměry než toto civilizační fungování. Na rozdíl od new-yorského, jak je občas vidíme ve filmech, také jen funkčně dopravního, ale ponurého a nevlídného, působí veseleji barevným odlišením tras.

Zajímavé je pařížské metro. Už to staré, Guymardovo, se skvělými secesními vstupy, mělo některé výtvarné záměry a vyjadřovalo svou dobu - konec století, art nouveau a rychlou fungující civilizaci. V tomto duchu se za po-

slední roky odehrává v pařížském metru něco, co svědčí o nepřerušném vědomí kontinuity. Francouzi přezbrojují své metro jaksi rovnoběžně s výstavbou nahoře, úměrně novým myšlenkám této výstavby, navazujícím na francouzské architektonické cítění v průběhu dějin. Mám na mysli francouzský racionalismus a smysl pro logický řád, který si přizpůsobil po svém i historické slohy, například baroko - viz Pantheon, Versailles, Invalidovnu - zcela odlišně třeba od vzníceného baroka ve Španělsku nebo od německého, italského, polského či středoevropského našeho baroka.

Řešení, které si hledají francouzští architekti například v Défense, slavné nejnovější čtvrti či spíš městě založeném na paměť obětem druhé světové války, se ozývají i pod zemí v metru: nearanžovaná volnost, nesešněrovaná přirozenost, pravé materiály, logika, řád, čistota myšlení. Dokonale fungující civilizační zařízení navazující ve výtvárně vytríbeném duchu a v rovnováze mezi konstrukcí a architekturou na dopravní a obchodní život nad zemí.

Švédské metro je vybudováno záměrně jako umělecké dílo. Je vysekané do skály, přestože se jí leckde mohlo vyhnout. Skála, kámen ke Švédsku patří. Ve skále jsou pro stanice vylámané jeskyně. Dojem kamene je rozhodující. Aby jeskyně nesuplovaly přírodní jev, jsou do nich vloženy prvky architektury, například vysoký reliéf sloupu s patkou a hlavicí vytesaný do skály atd. - celá velká řada uměleckých realizací, díla sochařů, architektů, kameníků.

Civilizační složka stavby je tak jaksi oddělena od jejího vyššího smyslu, je podřízena tvořivosti umění.

Na jedné velké stěně které si stanice jsou stovky dětských kreseb - architekti ještě před otevřením dali dětem stěnu k dispozici. Děti na ni, jako kdysi umělci Altamiry, nakreslily a namalovaly svou představu života.

Otázka: Co nakonec? Kam se poděla naše architektura?

Odpověď: Neumřelať, ale spí. Každé soustředění na bolavý problém nutně zjednodušuje a zkresluje. Nepříznivé poměry v architektuře trvají a obávám se, že budou trvat dál. Ale v architektech všech generací žije architektura dál a kde mohla a může, hledá si cesty. Šedesátá léta potvrdila znovu, že svobodná soutěž a svobodné myšlení zdvihá kritéria, tříbí duchy, povolává nejelitnější z nich k rozhodování. Kromě citovaných i necitovaných architektonických ostud vznikaly v průběhu let práce pozoruhodné a není jich málo - významných budov například, některých sídlištních řešení, atd. Lze snad doufat, že i uvnitř struktur se odehrává plodný proces, že netalemti, opatrníci, hlupáci, diktátúrci a zbabělci, zaštitění oktrojovanými doktrínami, budou postupně prohrávat pod tlakem inteligence, talentu a odvahy lidí kolem sebe.

Uvidíme. V abecedě jsme teprve u trasy C. Budou další.

410
sm

Bratr mého prastaříčka chodili s verglem.

Ačkoli od té doby minulo teprv padesát roků, vloudily se mi do jednoduché úvodní věty tři archaismy, které si žádají vysvětlení. Tak předně. Staříček a stařenka se u nás říkalo prarodičům z domácí, valašské strany, termín dědeček a babička byl vyhrazen příbuzným z cizozemská, tedy z Rakouska nebo z Čech či aspoň z Kroměříža. Za druhé slovesný plurál býval za mého dětství výrazem úcty k starším příbuzným, především k rodičům a prarodičům, někdy také z takzvané boční přízně. A konečně vergl. Tak se u nás jmenoval flašinet neboli kolcvrátek. Nevím už, která úřední instance povolovala s jeho spoluúčastí žebrotu invalidům a jiným většinou starším osobám mužského pohlaví. Nikdy jsem neviděl s verglem přes rameno ženskou, ty chodily po ptaní jen tak, s pytlím či plátěnou taškou. Myslím, že to nebyl ani tak projev tehdejší diskriminace žen v oblasti žebroty, jako spíš prostý důsledek toho, že taková žebrácká hudební skříň vážila s podnožkou dobrých deset, dvanáct kilo. Rozhodně to nebylo ani známkou menší muzikálnosti žebravých ženštin, ty se naopak nezřídka k flašinetářům připojovaly jako podílnice v migrujícím podniku anebo jako družky.

A tak i bratr mého prastaříčka, co chodil ve třicátých letech po ptaní s verglem, příčinlivě měnil na svých cestách společnice. Až po devadesátce ho začala opouštět nestálost a přelétavost a ženské po jeho boku se střídaly v čím dál delších periodách. Možná i proto, že v té době už byl chabrus na nohy a víc času než na žebrotě trávil ve své chajdě na samém konci dědiny pod lesem. Ulepil si ji ze slínu na příkré mezi nad bahnitou louží

a pokryl huňatým doškem vlastní výroby. Původně v ní měl jedinou temnou haluznu, až později vyhověl rozmaru kteréśi náročnějši přítelky a vystěhoval spolubydlící kozu do síňky dodatečně detašované.

Ten bratr mého prastaříčka byl mimořádně škaredé chlapisko. Vysoký kolohnát, v té době, co já ho pamatuju, už ohnutý v zádech, stařík špinavý a nerudný. Nejhorší ten obličej. Lebku měl holou, skvrnitou, na tvářích šedivé sakrporty, tak se u nás pravilo licou-sům, výrazný zobaň a myslím skoro až na prsa spadající čelist s těžkým povislým uslintaným spodním pyskem nechutně odkrývající bezzubou tlamu někdejši vlkodlaka. Tomu, kdo se pamatuje na staré rakouské poštovní známky s podobou France Josefa, bych ho přirovnal k ohavné karikatuře tohoto potentáta, ale k takové, co nezná míru ani ohleď.

A vidíte, chlap nepohledný, ohava, a co ženských stačil unosit. Legální manželky unavil až k smrti myslím dvě, třetí mu utekla. A když se v pozdějšim věku vydal po žebrotě, míval prý každoročně na tucet příležitostných milostnic. Nepočítaje do toho pár vdov po padlých vojínech z první světové války v naší i okolních vesnicích, které na něj ochotně praly a vyvařovaly mu, když se zrovna zdržoval ve své domovské obci. Když na prahu devadesátky začal jevit známky usedlosti, objevila se v jeho barabizně prý slušně vypadající ženská okolo padesátky, vygruntovala mu to uvnitř, spravila udusanou zem v jizbě, zvenčí nalíčila chajdu šmolkou a ještě i zryla na příkře mezi okolo chalupy zeleninovou zahrádku tak na čtyři pět záhonků.

Na tuhle družku bratra našeho prastaříčka se ještě nepamatuju, později jsem slýchal, že časem začala chrovat a než minul rok, šla do země. Po ní se u starého Majdána /jmenoval se Drábek,

a proč mu dali přezdívkou Majdán ani nevím/ objevila statná, tlustá baba kyrysar. Říkalo se, že za ním utekla docela ještě mladému a navíc zákonnému manželovi, měl prý slušně prosperující mlýn kdesi u Tovačova. A také jí ani ne do roka odlučila od Majdána hrobařova lopata.

Já jsem v té době měl okolo dvanácti roků, tělesně jsem byl vyspělý spíš podprůměrně a z narážek a dvojsmyslných, kolikrát jen nakousnutých vět povídacích sousedek u nás na besedě jsem se moc nedovtípil. Až po funusu třetí Majdánovy družky, kdy se konečně i velebný pán nad její rakví odvážil nadhodit opatrnou narážku na čísi blíže nespecifikovanou hříšnou nevázanost. Můj zvýšený zájem o Majdána netrval sice dlouho, ale pamatuju se, jak jsme se jednou pár výrostků za letní tmy kradli k chatrnému tarasu s chatrčí ulepenou ze slínu. Krčili jsme se okolo jediného maličkého okna a civěli na příšerný spektakl uprostřed ratejny slabě ozářené svíčkou na stole.

Stařík byl nahý, masíroval si cembr jakýmsi drýákem, funěl přitom, hekal a slintal, ohavný byl pohled na zvadlé maso jakoby už v počínajícím rozkladu, dědek byl k nám obrácený zády, a když se na okamžik potočil ke světlu břichem, zahlédl jsem na jeho slabínách neforemné boule a pod nimi nepochopitelnou změť, připomínalo to kravské vemeno s jedním strukem, hrozně zdeformované.

Nejspíš nás v tu chvíli zahlédl. Dal se do vzteklého sakrcvání a než jsme stačili sběhnout úvozem na polní cestu k dědině, létaly za námi jeho kletby a polena, naskládaná v hranici na náspě chajdy. V bezpečné vzdálenosti jsme se shromáždili za zdí pivovaru a já se zeptal staršího kamaráda, co to měl Majdán pod břuchem. Ne zrovna moc fundovanému vysvětlení jsem stejně nerozuměl, naše tehdejší anatomické znalosti a vědomosti o podobách kýly

neboli pruhu byly mizivé.

Jednou na podzim, myslím už po Dušičkách, se nesl po dědině hlas, že Majdán bude mít novou galánku. Viděli jsme ji, jak šla na faru. To velebný pán zařídil, aby za ním lidi poslali každého, kdo se bude vyptávat na cestu k starému flašinetáři. A tak opravdu u fary zatahala za zvonek pěkná paní, musela být z lepšího, měla teplý tmavomodrý kostým z dobré látky, decentní klobouk a rukavičky. Tedy úbor, jaký u nás bylo vidat jenom na komteskách v kostele anebo na paní správcové z hraběcího velkostatku. Prý byla ta dotyčná vdova po řídícím učiteli z vesnické školy blízko Přerova nebo Kojetína. Všelijakých prý a snad a možná je v tomto případě celá řada, návštěvnice na faře nebyla moc sdílná, větší část jejího rozhovoru s naším velebníčkem zůstala tjemstvím. Velebný pán se až za delší čas ve slabé chvílce svěřil jednomu z karbaníků, s nimiž si občas zahrál v místním hostinci taroky. A od tohoto farářova důvěrníka, zedníka, který chodil na práci v partě s naším tatou, se věc dostala na vědomost celé naší rodině a další přízni.

Velebný pán se tenkrát určitě rozhodl jednat z ideálních pohnutek bez postranních úmyslů, z kterých ho podezřívali někteří naši neznabozi. Báł se nejspíš dalšího rozruchu a pohoršení, které hrozila vyvolat opětovná hříšná promiskuita v barabizně ponořené do lopuchové stránky nad ohavně péchnoucí bažinou na konci dědiny. Šlo mu jistě spíš o mravnost v jeho ovčinci než o pěknou paničku, které se taktně a velice opatrně snažil naznačit jisté obavy a zrekapituloval dosavadní trudné osudy milostnic staříka, příležitostně žebrajícího s verglem.

Paní v kostýmu, klobouku a rukavičkách velebného pána pozorně vyslechla. Na otázku, jak se k ní vůbec dostala zvěst o Majdánově shánce nové hospodyňky, ukázala mu inzerát, v němž pan

Drábek oznamoval čtenářkám Moravských novin, že hledá hospodyní k péči o svou domácnost, pozdější eventuální sňatek možný. Bez přehnané skromnosti a s obrovskou imaginační potencií se na konci inzerátu starý flašinetář představil jako MAJITEL HUDEBNÍ ŠKOLY VE VILE POD LESEM S VYHLÍDKOU NA JEZERO SPÁNEK PŘI PTAČÍ HUDBĚ.

Umím si představit, že toto titánské vzepětí básnické fantazie vyrazilo velebnému pánovi dech. Ale nezabránilo mu v tom, aby aspoň náznakově a oklikou nedokončil své varování. Jeho návštěvnice je vyslechla s velkým zaujetím, ale bez důvěry, která by kněžskému slovu umožnila padnout do úrodné půdy. Ze začátku sice dala najevo zdvořilé formální překvapení aby se neřeklo, zjištění skutečných sociálních a společenských souřadnic domnělého majitele hudební školy ve vile pod lesem s vyhlídkou na jezero spánek při ptačí hudbě ji očividně zarazilo, ale že tak docela neinformovaná nebyla, to potvrdila její vlgstní replika na farářovo důrazné varování před Majdánovým silným erotickým založením.

"Důstojný pane," pravila prý pěkná vdova po řídícím učiteli školy nedaleko Přerova či Kojetína, "tuším, co máte na srdci. Já vám to povím bez obalu, vím svoje. Ono se o něm říká, že ty tři dámy přede mnou ušoupal. Nevím, co je na tom pravdy, ale ujišťuju vás, že mě neušoupá."

Ani ne za týden se sličná paní jménem Bedřiška K. nastěhovala do Majdánovy lepenice, tedy do inzerované vily pod lesem s vyhlídkou na jezero spánek při ptačí hudbě. Funus měla po půl roce ubohý, bez příbuzných, od nás z dědiny šlo jenom pár stařenek slabých na nohy, které nebyly schopny dojít tu neděli do Štípy na mariánskou pouť. Zato Majdán měl o pár let později pohřeb nevídaně slavný. Lidí se z okolních dědin sešlo na sta, i když

není vyloučeno, že spíš než šestadevedesátiletý nebožtík je k nám přivedla tehdejší pohnutá situace, začínalo se mluvit o mobilizaci.

Příchod hezké paní Bedřišky K. do Majdánovy chajdy a život s ním je pro mne dodnes nevysvětlitelnou záhadou. Patří mi do rodu tajemství, která se časem proměňují v báje. Tedy v podobný žánr jako je přes malou pravděpodobnost hluboko zakořeněná zkazka o příchodu praotce Čechy anebo o Bivojovi s kancem na zádech. Dodnes se mi občas vybaví hořká vůně puškvorce, která nám zavanula z mokřiny, jak jsme se tenkrát plížili pod staříkovo okno. Když v červencových večerech vidím svatojáanky, vzpomenu si občas ještě na příkrou mez, kde jich tu noc byly celé roje. Ale všechny konkrétní detaily, stranící realistické doslovnosti, časem blednou, ztrácejí pevný obrys, ustupují do pozadí a uvolňují prostor pro bájení, pro mýtus, pro potřebu básně, jak by patrně napsal Vladislav Vančura. Ponenáhlu v ní splývá skutečný svět starého flašinetáře s nezvykle tručalou ale i poetickou lží o hudebním ústavu ve vile pod lesem s vyhlídkou na jezero. I kdyby nepadla ani zmínka o dobrém páltuctu souložnic, obětovaných ve slínové svatyně vesnického Pana. Čas nemění jen vnější podobu věcí, má pro ně pokaždé i trochu jiné pojmenování. Dokonce i skutečné, ale už dávno minulé příběhy jsou v něm proměnlivé jako pravěké geologické usazeniny. Ať už v nich jde o lidi cizí a vzdálené anebo známé a třeba i nejbližší. I ty nejintimnější lidské zážitky mají po čtyřiceti, padesáti letech nejednou mnohem blíž k tradované legendě než k obrazu prapůvodní naturalistické skutečnosti. Mluvím o tom proto, abych vysvětlil, proč si netroufám ručit za autentičnost zvěstí o Majdánově konci. Po jeho slavném funuse se nějaký čas na jednom konci dědiny povídalo, že prý spadl ve stodole s patra dolů na mlat a rozbil si napadrť hlavu o žebříňák. Na opačném konci se šušovalo,

že nesešel pádem, pomohli prý mu potomci jeho potomků ve stodole řetězem, a jako důvod bylo v té souvislosti slyšet o hezounké pravnučce. A v ještě jiné končině obce se k tomu jako ozvěna z dávnějších časů přidala zvěst o staříkových neplechách s vlastní dcerou, u menší části mužské populace pak ještě řadu let byla s uznáním kvitována tvrdohlavost, s jakou si starý nezmar obhajoval u všech svých snach patriarchální právo první noci.

Nevím, co z toho všeho je skutečnost a co lidské povídačky. Pravda by se dost možná našla někde uprostřed, pokud by někdo byl měl chuť se vůbec po ní pít. Venkovským lidem však obyčejně chyběl zápal pro takové hledačství.

Pro mne je exitus bratra mého prastaríčka současně i koncem patriarchátu v naší obci. A právě proto by mne víc než stopování hranice mezi pravdou a výmyslem zajímalo, jestli se patriarchát jako společenská formace v oné době už do té míry přežil, že jeho poslední síly vydaly jenom na legendu, tedy na opožděný výhonek v oblasti nadstavby. Anebo byl pořád ještě tak nesnesitelně vitální, že nezbylo než jej jako reakční periodu ukončit revolučním řetězem na mlátě stodoly?

192

Červenec 1985

Lidský faktor

Původně jsem chtěl být panáčkem, ale znivočil to lidský faktor.

Ten výraz nebyl tehdy ovšem ještě v módě a neužívali ho ani vzdělanci. Možná si ho vynalezla až naše převratná epocha, aby měla na co svádět mezdárnost a nelidskost. Panáček se tenkrát u nás říkalo velebnému pánovi. Ten mě uhranul vznešeností svého vystupování u oltáře, takže jsem ještě před odvodem do lukovské dvoutřídky zkoušel podle něho markýrovat celebrování mše svaté. Když naši odcházeli ráno na pole a zamkli mě doma, celé hodiny mě bavilo kráčet od stolu ke štokrlatům, pozvedat ruce velebným kněžským gestem, vyzpěvovat a kázat. Misálem byla mi stará německá kniha, ostatní mešní náčiní nahradilo nádobí z kuchyňské almarčky. Kolik roků jsem byl nezvratně odhodlaný nezmeškat jedinou příležitost pro předběžnou průpravu ke svému budoucímu povolání a už jako školák vspěchal jsem si místo v tenkrát ještě početném sůcru místních ministrantů. Stačil jsem nabiflovat bezmála polovinu latinských replik a vyhlédnout si zachovalejší komži, když jsem se dověděl, že k výkonu ministrantské funkce je nezbytný souhlas rodičů. Oficiální žádost jsem přednesl u kravského zadku, otec právě dojel Stračenu. Dost jsem při hrkotání své prosby šumloval, jednak jsem doufal, že větší část tatínkovy pozornosti je upřená k venemu, jednak jsem tušil, že mé záměry se neobejdou bez ideového komentáře. Taky že ne. Otec odstavil hrotek s mlékem a upřel na mne pohled, v němž do černé molty opovržení ukáplo

jen málo čerstvě nadojeného podivení.

"Víš ty vůbec, čím jsi?" pravil mi nerudně. "Jeden den si přineseš přihlášku do Sokola a druhý se hrneš mezi ministranty. Jak to jde dohromady v sobotu si navléct červenou košili pokračáre a v neděli hojkat kadidelnicí jako klerikál? Vyber si jedno a potom přijď." Otec byl sociální demokrat, ale jak je zřejmé, nechal mi svobodnou volbu. Můj tehdejší sklon k pluralismu však odmítl, a tak mi nebylo dopřáno aspoň jednou v životě místo dosavadních podomáckých improvizací si přes hlavu natáhnout skutečné mešní roucho, třeba jen ministrantské.

Že se mi z této životní kolize nestalo trauma, je opět dílem lidského faktoru. Můj zápal o kněžství ochladl, když k nám na dvoutřídku nastoupil mladý šikovný učitel. Jmenoval se Rudolf Matouš, oživil činnost Sokola, dal se s námi do nacvičování divadla a začal chodit s krásnou dcerou pana řídícího. Já jsem se do ní zamiloval taky, ale spíš kvůli němu. Měl jsem svého učitele tak bezmezně rád, že jsem svou bouřlivou sympatii k jeho milence cítil spíš jako hold jeho osobě. I tak se ovšem v mém nitru ozvaly výhrady ke kněžskému celibátu a jim v patách šlo poznání, že nic jiného než učitelství nemůže být mým údělem. Ale už po prvním větším úspěchu na jevišti probudila se ve mně touha ještě mocnější. Stát se hercem.

Divadlo na mne působilo jako droga, a protože jsem ji okoštoval už v dětském věku, na skólnku puberty byl ze mne nevléčitelný narkoman. Začal jsem jako sólista. Divadlo jednoho herce. Když jsem na úhorech za vesnicí pásal krávu, kolemjdoucí ženské se lítostivě ohlížely za vyžletem, sem tam vláčeným po mezi blbým dobytčetem. A já zatím prožíval nepřetržitou euforii, zelený úval byl můj amfiteátr, kde jsem, oblečený do zimníčku

po starší sestře křiklavou podšívku navrhl, deklamoval třeba jen Polámal se mraveneček s tak hlubokým prožitkem, že jsem kolikrát sám nad sebou slzel pohnutím. Později jsem hrával ~~na~~ se školáky i s dospělými, kdysi dokonce důležitější roli v Andersenově Sněhové královně. Scénickou hudbu nám obstarával gramofón za jevištěm, a kdykoli se z něho ozval Zitův Fanfárový pochod, musel mě pan učitel a režisér v jedné osobě přidržet, abych nenapochodoval na scénu předčasně, tak jsem byl žádostivý herecké exhibice.

Jako režisér jsem proslul až v patnáctém roce věku. Kompetentní osobnosti nám z obce vzdálila mobilizace a já se s drzostí výrostka pustil do velké silvestrovské revue. Její úspěch mne jen utvrdil v přesvědčení, že jeviště a já jsem si souzeni přímo osudově. Bylo jen třeba protlouct se k maturitě a přečkat válku, abych se pak v době co možná nejkratší stal velkou figurou českého divadla.

Myslím, že podobné zážitky a záměry ať s divadlem či s tancem, zpíváním a hudbou má hodně mladých lidí, možná i většina. Ty šťastnější mladická záliba provází ještě i dlouho potom. Potvrdil mi to před dvaceti lety Antonín Novotný, zvaný Sličný, tenkrát hlava státu a první tajemník KSČ, při setkání s umělci na Hradě českých králů. O přestávce mezi jednáním přišla nějak řeč na Osvobozené divadlo a prezident, obestřený pověstí suchara, překvapil uctivě naslouchající sentimentální vzpomínkou na léta svého ochotničení. "My jsme v podstatě národ amatérů," uzavřel své rozjímání. "Každý z nás je vlastně tak trochu ochotník."

Snad se k pointě tohoto rozhovoru ještě někdy vrátím,

teď jsem polozapomenutého, ale tenkrát dost obávaného komunistického státníka citoval foto, abych podpořil svou domněnku o velké uhrančivosti a svůdnosti múzy ochotnictví. Možná to ani nebylo třeba, protože amatérismus, pěstovaný tenkrát jako nehonorovaná záliba, se stal později převládajícím způsobem seberealizace v mnoha oblastech, někdy by se dalo říct, že celá země je zahradou, rozkvetlou tisíci květy ochotnictví všech druhů, formátů a odstínů. Ta skutečnost přináší nejedno překvapení, které pak uvádí v úžas nejenom přihlížejícího občana, ale i samy subjekty onoho ochotničení v malém i velkém. Pokusím se demonstrovat to na zkušenostech z amatérských inscenací. Řekl bych, že ani "skutečné" jeviště nemůže soupeřit s nevypočitatelnými možnostmi divadla z libosti, s nepředvídatelnými zápletkami a peripetemi za scénou, které nejednou bývají napínavější než výstup odříkávaný na prknech. A tím se znovu dostáváme k lidskému faktoru.

Zažil jsem kolikrát v zákulisí ochotnického divadla epizody neskonale dramatičtější než byla simultánní realizace klasického textu na jevišti. Po opakovaném přidušeném výkřiku režiséra: "Bratře sokolníku, opona!" volaný bratr nezvládl synchronizaci svých pohybů a místo opony padl přes prázdné půllitry do proscénia sám. To by se v Národním stát nemohlo, kde by vzali bratra sokolníka. A protože Hana Kvapilová /abych se nedotkl současnějších celebrit/ bezpochyby na jeviště nev kročila bez spodního prádla, nespatriil nikdy divák ve Zlaté kapliče to, co my viděli v hrdé Mozartově dvoraně /ve skutečnosti to byl taneční sál místního pivovaru/, když paní Julie Dočkalové uprostřed rozpustilé veselohry na jevišti schovaná ve stanu, ztratila nějak správnou orientaci a místo aby lezla z cely do

pozadí, vysoukala se nahým zadkem přímo k divákům.

Tvorba v pradávném smyslu toho slova podobné nečekané momenty předpokládala. Jedné jejich odrůdě se říkalo improvizace, ale já mám na mysli něco jiného. Hru neohraničenou přísně vymezeným a bděle střeženým řádem, bez mašinerie scénografické, administrativní a ideologické. Tedy to, čemu by divadelní akademik pohrdavě řekl divadelní přárna, přehlížeje významnou přítomnost lidského faktoru.

Ochotnický soubor lukovského Orla hrál u nás kdysi před válkou melodrámo Zahučaly hory. V jeho závěru hrdina hry, chudičkový vesnický učitel, umírá za chrlení krve a doprovodu písničky, která dramatickému dílu poskytla titul. Protože sjednaný houslista se nedostavil, Orlové se obrátili na můj sokolský nástroj, ačkoli hra na housle nikdy nebyla mou silnou stránkou. Podle režisérovy instrukce jsem se postavil za kulisu tak, abych mohl sledovat umírání ušlechtilého tuberáka, v civilu Francka Ponížížského, baťovského dělníka a po nedělich kostelníka, a podle jeho výkonu gradovat svůj hudební doprovod. Francek seděl za učitelskou katedrou, u nohou měl připravený hrnek malinové šťávy a bral se ke konci dramatu deklamováním textu poctivě namemorovaného. Jenomže já, místo abych zahrál Zahučaly hory jak jsem uměl, na poslední chvíli jsem se rozhodl vylepšit hudební produkci tremolem, které jsem však svedl jen když jsem levou rukou s houslemi opřel o pevný bod. Zdálo se mi, že ho nalézám v laťovém rámu plátnem potažené kulisy a v tom postoji jsem dal průchod tvůrčímu úsilí. Učitelovo umírání dospělo k vrcholu, ztichlé publikum viselo herci na ústech v očekávání děsného krvavého chlístnutí, a v tom okamžení uklouzla houslistova opřená ruka, protrhla pláštěnou kulisu, hrdina za katedrou

se polekal končetiny s hudebním nástrojem surrealisticky trčícím v prostoru, zbrklým pohybem povalil hrnek s rudou tekutinou, a místo pracně nacvičené pointy skončilo představení úplně jinak než se očekávalo.

No a co tím chtěl autor říct?, ptá se netrpělivý čtenář. Nic moc, vlastně jen připomenout, že ačkoli je dnes veliké umění člověka ještě něčím překvapit, teprve tato schopnost dává kumštýřovu snažení ten pravý punc. Ale aby to bylo echtovní, nejenom čtenář, divák, posluchač, ale i sám stvořitel ~~by~~ měl by při svém konání zažít chvíle překvapení. Seriózní divadelní odborníci tvrdí, že ochotnické divadlo je ve srovnání s profesionály pouhá šmíra v každém ohledu. Dovoďte mi však podotknout, že v něm čas od času nalézám víc překvapení všeho druhu, protože v něm si významné místo dodnes uhájil právě náš lidský faktor.

Divadelní inscenace profesionálů mají svůj vymezený pořádek a výkon každého jedince přísně stanovenou podobu, kterou zvenčí nic nesmí ovlivnit. Život sem nemá přístup, leda zase jen v teatrálním přiodění. Pro překvapivá vybočení zbývá tu většinou už jen náhlá černá díra v paměti anebo pouhé přeřeknutí ve stylu známého breptu Šukni si šukni, tatínku.

To na ochotnická prkna se normální život prodírá všemi skulinami, mohlo by se hovořit o symbióze reality s pracnou iluzí, skoro bych si troufal říct, že právě skrze neakademické přitáctví prožívá amatér intenzivněji své pozemšťanství, jednou v mocnějším vytržení, podruhé s hlubší sklíčeností. Hráli jsme kdysi za války Kvapilovu Princeznu Pampelišku. Jako Honza, už navlečený v baráčnických gatích a slovácké hazuce, sytě našminkovaný, namačkané vlny na hlavě postříkané cukrovou vodou, aby vydržely ve formě po celý večer, zaslechl jsem

Princeznu Pampelišku, jak s tlumeným opovržením odpovídá své mladší sestře na otázku po mém vzezření: "Podívej se, ty nohy do O!" Odehrál jsem tenkrát vytouženou roli se zaťatými zuby, má ješitnost krvácela z rány o to hlubší, že princezna P., v civilu Hana Choděrová, se mi velice líbila. Navíc tu měščka urazila vesnického balíka; její rodina se za války přestěhovala z Prahy na Valašsko, chodili jsme spolu do holešovského gymnázia. Ne že bych do ní byl zamilovaný, spíš mě dráždila její zdůrazňovaná rezervovanost a odstup. Stát se to profesionálovi, vyslechno málo lichotivou charakteristiku jedním uchem a druhým ji pustí ven. Můj lidský faktor však Kvapilova občas míle přitroublého chasníka Honzu obdařil onoho večera tragikou až trochu zlověstnou. Bezmála dva roky se moje sečná rána čas od času otvírala a mokvala, až náhoda jí nabídla náplast. Při premiéře Vojnarky. Hru režíroval Hanin otec, středoškolský profesor na penzi a potomek kdysi známé kočovné herecké společnosti. Hana samozřejmě hrála Vojnarku, já Antonína Havla a pan profesor se nadřel jako kůň, aby zejména v našich milostných scénách dosáhl jakéhos takéhos souladu mezi kultivovaností své dcery a neotesaností burana. Zvlášť líbací scénu na konci druhého jednání pojednal s až choreografickou vyumělkovaností, a dneska si myslím, že víc než o umělecký efekt mu šlo o to, aby svou dceru nevystavil agresivnímu naturalismu rudimentárního Antonína. Přitom já sám nechoval žádné nesolidní úmysly, lidský faktor tu vstoupil do hry v podobě mého počouchlého strýčka, který si předtím dělal zuby na mou roli, ale musel se spokojit se zpěvákem Hruškou. Tento můj strýc z matčiny strany, známá hvězda ochotnických premiér, šumař, světák a škudibík odvedl si mě

před začátkem premiéry na skleničku válečné griotky. Vyrazil mi z ruky aťrapu vysloužilcova cigára, místo ní mi strčil zapálenou viržinku a pravil mefistovsky: "Nebuď posera, jestli jsi chlap, teď máš příležitost to ukázat. A šlukuj!" A já blbeček šlukoval viržinku a zapíjel griotkou. V kuřáctví jsem se tenkrát nedostal dál než k několika zorkám, pokoutně vyhuleným za humny při vaření povidel. V pijáctví jsem se nevyznal o nic víc, takže jsem toho nepotřeboval moc. Po griotee mi sice trochu ztoporněla mluva, zato tělo minutu od minuty bylo lehčí, z viržinky se mi příjemně točila hlava, první dva akty jsem si na jevišti připadal jako generál Laudon a ne vysloužilý vojáček. Pan profesor se sice občas po mně podíval trochu podezíravě, ale neměl čas ani na kontrolní otázky, ani na moralizující instrukce, hra se valila do pozdního večera jako povodeň. Až do třináctého výstupu druhého jednání, ve kterém Antonín Vojnarku "chytne náhle, přitiskne a líbá divoce. Selka zmámena, vášní schválena sklesne mu na prsa".

Z kulis na mne zírala provokativní grimasa pokušitelského strýčka a já najednou zapomněl na baletní drezúru pana profesora, který se mnou natrénoval náznak políbení s cudností, ve které nebyla ani známka tělesnosti. Odhodil jsem ocumlaný oharek viržinky, popadl jsem Vojnarku okolo pasu, přitiskl k sobě a chystal se líbat ji s naturalistickou drobnokresebností. Pan profesor v portálu obrátil oči v sloup, zvedl sepjaté ruce a začal tlumeně sténat: "Franci! Ale Franci, to nemůžete!" Franci však zůstal netečný k jeho nářku, ale stejně toho moc nenalíbal. Vojnarka totiž v rozporu se scénickou poznámkou mistra Jiráska se začala zuřivě bránit a její svaly, tužené nevím už jestli v místním Sokole nebo Orle, si poměrně snadno

poradily s neurvalostí demobilizovaného galána. Ve rvačce, která se docela nestylizovaně rozpoutala místo milostné scény, jsem kapituloval v okamžiku, kdy mi zdivočelá selka rozkousla pysk a odkopla mě ze scény.

O přestávce jsem pak, jak píše italský prozaik, zvracel alkohol, nikotin a lásku. Na dvoře hospody pod střechou kuželníku, kde týden předtím o slavné svatbě tři družbové v přítomnosti prubovali nevěstu, zatímco družičky krísily na sále ženicha z otravy etylalkoholem. Nevím už, jak jsem pak odehrál třetí jednání. Pan profesor byl jako rampouch, jeho Hanička však hrála jako by se vůbec nic nestalo. Byla skvělá až akademicky. O mně se to říct nedalo, i když jsem se ke konci pokusil přemoci kocovinu a vzepnout se až k vrcholu Jiráskova dramatického ingenia. Jenomže jsem neodhadl správnou míru. William Shakespeare by napsal, že jsem přeherodesoval Herodesa. Miroslav Zikmund by řekl, že jsem svůj výkon přepatnáctil. Já pravím, že do hry zasáhl lidský faktor, toho večera už podruhé. Střelil jsem se, chvíli jsem vrávorál a pak opodál klesl, jak si předepsal autor. Jenomže jsem se při klesání jaksi nešikovně překulil na proscénium, až mi hlava bouchla o prkno a zůstala viset přes okraj scény těsně vedle rozpálené rampy.

"Dobře se bouch! Je po něm," pravil můj licoměrný strýc, ukradl tu repliku z huby muzikantu Drtinovi. Nevím, co zavinila počouchlá intonace jeho slov a co má hlava, visící do publika s vlasy zušlechtěnými kulmou a teď oškvařenými žhavým dechem rampy. V řadách publika to zašumělo smíchem a pár výrostků zahýkalo na celé kolo. Když na to vzpomenu... "Eh, marné vzpomínání - - - I princezny mají lidský faktor!" /viz Pohádka máje/.

Taková byla moje poslední kreace ve službách ochotnické múzy. Divadelní umění v naší obci mým odchodem jistě velice utrpělo, ale mládež, přihlížející smutnému konci Antonína Havla, se toho večera odebrala do svých domovů bohatší o poznání, které je dnes aktuálnější než tenkrát: Neožírej se, člověče, nebo se nebudeš umět ani jaksepatří odpravit. A pro mne je od té doby lidský faktor tajemným poselstvím velké mystické síly. Něco jako prst boží.

Miroslavu Zikmundovi

Srpen 1985

267

Perverzní Máchův ?

Pod názvem "Máchův necenzurovaný deník" vyšla v letošní půlročence Kritického sborníku studie o kořenech a podobě Máchova romantismu. Jako ne-kritik nechci posuzovat postup literárně kritické úvahy autora /nebo autorky? o to by to bylo pikantnější/, zašifrovaného do písmene -k-, to, o čem píše, oživující erotismus v literatuře, se mi taky zdá být hodno zájmu, i když, myslím si, zasazuje Máchu do nepřiměřených literárních souvislostí. Ale to je věc názoru, stejně jako nevyrovnanost textu, jednou tvrdícího, že Lori je mýtus, ale pak zas, že "u romantické poezie očekáváme mýtus, ale v Čechách to neplatí", "český romantismus nemůže být ničím jiným než deziluzí". Záběr je široký, názor měnlivý, proč ne, každý si vybere, co se mu líbí. Literární praxe mě však donutila naučit se přesně vnímat a interpretovat psané, a zde mám potřebu veřejně se ohradit proti hlavnímu vlastně důkazu -k- o typu Máchova romantismu - proti jeho rozboru oněch pověstných tří teček Máchova intimního deníku.

Tři tečky i posledního oficiálního vydání Máchových spisů v Odeonu rozluštil už dávno Hakub Arbes a pak se dlouho v Čechách vedl spor, zda je publikovat v rozšifrované podobě, nebo ne; o třech tečkách bude pomalu víc literatury, než o samotném Májí a -k-ův článek toto hádání české kritiky zasvěceně popisuje. Já též s -k- chválím pana Hameru, Jiřího Koláře a Josefa Škvoreckého za to, že porušili české literární tabu a Máchův deník byl jejich přičiněním zveřejněn celý. Mě též s -k- popuzuje místní tyranie, sva-touškovsky se stavící proti otevřenosti erotismu v literatuře, Henri Miller i Bukovský jsou mými autory ... - ale! ALE! Není-li otevřený ~~erotismus~~ erotismus přísně čten a vykládán v literárním smyslu, přesně ve smyslu toho, co je psáno, může se čtenář /nebo i literární kritik/ ocitnout v pozici pubertáka, který podívá-li se na Afroditu, spatří obscénnost. A tomu zřejmě chtěla zabránit většina těch, kteří hájili právo tří teček Máchových deníků; nad -k-ovým rozbo-rem rozšifrovaného textu mě napadá, jestli tak nejednali právem.

-k- cituje a komentuje dráždivá místa v samostatné a rozlehlé pasáži; dočetla jsem ji s pocitem, že tu právě někdo polil Máchu psychoanalytickými pomyjemi. Máchův text je velice přesný, Mácha si dělal zápisky na autora Máje až překvapivě věcné, a jejich až lapidárně zřetelný obsahový význam přešel -k- necitlivým rozumářským buldozerem, který nenechal nic na svém místě a vše pokryl mazlavým jílem. -k- přistupuje k deníku v jakémsi podivném psychologicko-psychiatrickém zaujetí, kdy se u jednotlivých vět dohaduje jejich příčinného pozadí a kdy za Máchu dosazuje významy, které text naprosto neobsahuje. -k- analyzuje a dedukuje a fakticky dokazuje starou pravdu, že některých věcí se prostě rozumem /zde spíš rozumbradovstvím/ zmocnit nedá. Už vytržení citací utajených vět a jejich rozbor bez neustálého přihlížení k jejich začlenění do ostatního textu - tak jak Mácha ve skutečnosti deník psal a jak jedině se dá číst - nutně posouvá smysl jejich obsahu; a co nedokonalost tohoto obnažení, to dorazil neliterárně pojatý výklad textu: Mácha je "dokázán" z vět, které zašifroval, jako perverzní chlap.

V zájmu pravdy - pánové prominou - musím popsat, v čem by ta perverznost měla spočívat; tak třeba v tom, že po ranní onanii se Mácha ještě odpoledne /a několikrát!/ milostně věnoval Lori; taky v tom, že měnil milostné polohy; /užíval tři, ty které jsou ve všech učebnicích zdravého sexuálního života uváděny jako základní, a jednoho způsobu užil rafinovaného;/ dále že milenku za příšeří obnažoval i v přítomnosti sestry a vzrušoval se tím; a že vůbec Lori svlékal a prohlížel si zblízka tajemnosti jejího pohlaví; a taky že si zapisoval, oč se opírala Lořina noha při milování. Ať čtu jak čtu, za věcnými záznamy, pro Máchu v deníku tak typickými, šifrovaná místa vypovídají o jediném: že Lori vyvolávala v Máchovi obrovitou mužskou milostnou posředlost a že jeho milostné výkony nebyly ani tak zvrácené, jako spíš milostně talentované. A talent k milostnosti je podobný dar, jako třeba talent k básnění a mě potěšilo, že i v tom protivném šosáckém biedermeieru český básník miloval svou dívku /Mácha píše "má holka"/ uvolněně a kultivovaněji, než by se u plebejce předpokládalo. Kultura totiž nezačíná dečičkami na opěradlech pohovek, ale stylem života v ložnicích. A ať se jen přihlásí všechny pražské dívky za oněch sto padesát let, před nimiž byl napsán Máchův deník, které mohou Lori závidět; zastavíte jimi Vltavu.

Takže když -k- napíše, že Mácha Lori polohou odzadu ponižoval,

protože ji nenáviděl za ubohost, do níž ho vtlačuje banalita Čech, že nutil v této nenávistnosti Lori k milostné poslušnosti, že si ji bral násilím a ubližoval jí, že se exhiboval, ať se nezlobí, já si musím pomyslet - a to tím volněji, že svůj článek nepodepsal -, že se dal strhnout analytickou přiblblostí tam, kde se dá číst jen syrovost a temná krásá života. Mácha, pravda, je milenec panovačný, uchyluje se ke gestům, ale čtenář deníku od začátku trne za něj, jak to s jeho láskou dopadne, když Lori je tak zřejmě hloupá a nadto nejspíš mrcha ženská. A že ji nemiloval? Že jí pohrdal? Jak ale by -k- vysvětlil, že Mácha-student, Mácha-herec, Mácha-romantik a člověk gest vysedá hodiny a pomáhá Lori lepit ty pitomé krabičky, z nichž má její rodina obživu? A s dohady o tom, jestli Lori měla zánět vaječníků, bych šla už úplně do háje. Tato patlavost, která prostupuje celý -k-ův komentář, je nesnesitelná a nevkusná. Za mužského, zblázněného do krásného a povrchního děvčete, tady uvažuje biedermeierák. To je paradox, do kterého upadla úvaha, vzdávší se literárního hlediska.

Mimo to, že -k- odhaluje v Máchovi erotického zvrácence, který se vzrušuje Lorinou dokonce obnaženou zadnicí, psychoanalyticky nadutě mu taky vyčítá nenormální žárlivost. Žárlivec tedy Mácha byl. A těžko posoudit, jestli úměrně tomu, jak moc byla Lori koketní a nevěrná. Zamilovaný Mácha Lorinou povrchností nesnesitelně trpí a asi ne úplně bez důvodu ji nechá přísahat při matčině rakvi. To je jistě přehnané gesto, tak stejně přehnané, jako Máchův pověstný plášť; a jako Máchův "Máj". Když Lori otěhotní, Mácha běsní podezřením, že dítě není jeho. Neznám muže hodného toho jména, kterého by takové podezření nepřivedlo do varu; dnešní chlap by jenom volil jinou gestikulaci. A ne každý by dokázal z tohoto běsu napsat "Máj". Kdybych já, ne-kritik, chtěla hledat v deníku a dopisech kořeny Máje, asi bych přešla banalitu Čech, již -k- líčí poslušen dnes tak módního názoru, jako nepodstatnou; uznala bych rozpor mezi Máchovým plebejstvím /-k- píše laictvím/ a jeho příklonem k romantickému /možná/ gestu, přejatému od aristokratických Poláků roku 1830, jež skrýval na útěku; a znova a znova, do omrzení bych citovala vlastní Máchovu větu z dopisu příteli Hindlovi, v níž básník sám o sobě postihl ono krátké spojení mezi životem a básní.

8. června 1836 Mácha Hindlovi - mezi psaním o právě vydaném Máji⁴ - oznamuje, že Lori je těhotná; ostatek toho, co prožívá, poví

Hindlovi "Máj", a Mácha cituje verš "bez konce láska je, zklamánať atd." - a líčí, jak Lori přísahala u matčiny rakve a obviňuje ji, že přísahou lhala. "Eduarde!" píše Mácha, "já jsem se nezbláznil - ale rádil jsem ... a já jsem přežil a - jsem básník!!". Všimněte si dobře té pomlčky. Nezbláznil se, přežil a - je básník. Napsal právě vydaný "Máj". Když se pak Ludvíček narodil, píše Mácha Hindlovi 9. října: "...mám syna, zrodil se prvního října, a nepotřebuji hlavu srazit, neb kdybyste ho viděl, řeknete, to je mladý Mácha, třeba jste to nevěděl, že mám syna." Důvod k tomu "srazit si hlavu" je pro napsání díla podstatnější, než přepjatost nebo dokonce domnělá perverze, a mám pochybnost, zda deziluze z české banálnosti, překrývaná divadelními gesty, by dokázala zplodit zrovna "Máj". -~~k~~- má ale pravdu v tom, že záhada Máchova trvá: ač měl Ludvíčka, který mu byl podoben, ač si měl Lori brát a odstěhovat ji k sobě, stejně zahynul, ať už na uhnaný zápal plic anebo na střevní infekci. Přepjaté gesto v banalitě Čech? To mě pak vzdorně napadá, že tedy bylo dobře, když k přepjatému gestu nakazil i českou veřejnost, která si převezla jeho tělo na Vyšehrad.

Eva Kantůrková

130

Petr Kabeš: T ě ž í t k a

- Vy jste si přáli platit?
- Ky jsme si nepřáli platit!

/Filmová dokumentaristka v restaurantu./

Poslední slovo: seriál.

Coobně si dnes nejvíce cením elektrických hodin, které jsem umístil do oka vodní vážky... Vážím si jich především proto, že znamenají překonání dosud předpokládané hranice lidské možnosti. V samotných postupech při práci na tak miniaturních dílech vlastně žádná tajemství nespočívá. Já nejsem žádný unikát."

/Mikrominiatury Nikolaje Sjadristsého:
Svět, kde pinzeta je bagrem;
Rudé právo, 23.11.1985/

Poslední slovo: seriál.

Odpovídám prvně,
ptám-li se naposled?

Den jako den
při tvoření: tma, nebe a voda, zem.

Jaro hraje na kostech podzimu.

Apelplat.

Vítr přiražený dveřmi:
štit anebo štitonoš?

Dveře, otevřená rána pokeje.

Střepiny krve.

Její nůž
ná moje ostří.

Jizva si má čas rány.

Sveji přítomnost nemám na dosah.

Aby mohl zbudovat svůj dům,
musel zbořit svůj obzor /hrad/.

Vzdušné chatrče.

Krása na stříž? Jateční krása?

Vyděděné dění.

Globus je povrchní.

Sídliště: anabolika mění velkoměsta měla motivaci.

Nahota si lakovala nehty.

Učesaná verze přízraku.

Slza se zalila očima.

Oči zatlačené
v sluch, hlasy
našpicevané do vidění.

Šapitó: nebe potu, žádná záchranná síť snů.

Zázraky jsou nahodilé. Svítání taky.

Světlo svede dřimat, tma bývá ostražitá.

Běhání spravedlivých, netečné k jejich snům.

Hlídám teď staveniště sberceného nábreží. Objekt zahrnuje také úvaziště loďák rybářů, dvě prknová kola s dvanácti pramičkami. Řadu dnů setrval ve stojaté vodě mezi břehem a úvazišti leklý, přesetrový susec. Opravdu utrvola, hodinu od hodiny vyžehlenější, posléze atrapa jako živá. Opakovaně ten pohled wíjeli rybáři, pro které tam-tamovou senzací je ulovený dvoukilový kapřík. Tomu se říká rajc, pane.

Zastavená hudba, budoucnost.

Hodiny ode mne přijímaly
úderý pod pas, jeden za druhým.
Byla toho celá čtvrt.

Rozdráždit tak někoho do přičetnosti!

Abych neružil jeho kruhý,
šlápl jsem mu do obličeje.

Vyrovnaný jako dluh.

Ještě ne úplně, nicméně nakonec, postevřeli mu úplně hlavu.
Věci příšerné, lépe neříkat.
Neříkat, zeptali se.
- Ale to jste musel strašlivě trpět?
- Já myslel, že k životu to patří.

Mluvil, jako by mu hrdle svíral
pás cudnosti.

Poslední slovo: seriál.

Slovo vyrovnané jako dluh.

ÚDER LOPATOU

Písek, který se dostane do holínek při práci u elektrické míchačky, je věc krajně nepříjemná. Obvykle se taková fádni příhoda řeší vytřepáním písku z bot. Jenže v současném počasí jsou s vyzutím holínek problémy. Proto se zedník na jedné stavbě ve slovácké Strážnici chytil oběma rukama vypnuté míchačky a trhavými pohyby se snažil zbavit gumového sevření. Jeho kolega, přicházející ze druhé strany staveniště se však domníval, že do kostry míchačky probíjí elektrický proud. Bez rozpakování uchopil lopatu a udeřil podivně poskakujícího muže na jedné noze přes ruce. Kdyby míchačka opravdu probíjela, zřejmě by rázný úder lopatou zachránil život. V tomto případě je výsledek pořídní: fraktury na obou rukách...

/Kladá fronta 27.11.1965, doslovné znění/

87

Krádež na Kilimandžáru

/rozhovor s Miroslavem Zikmundem/

Kdysi dávno byly dlouhé uhelné prázdniny. Využívala jsem je s maminkou a sestrou Ivou na horách, vstávaly jsme rozkošnic-ky pozdě, nebylo proč spěchat. Jenom jednou do týdne jsme odhodily peřiny dřív, to když se z rádia ozvalo houkání stříbrné tatičky . Ten signál mi dodnes zní v uších a reportáže slavných cestovatelů Jiřího Hanzelky a Miroslava Zikmunda už navždy uvízly v bezpečné krajině mého dětství. Patří k ní stejně jako graciézní tance na ledě sourozenců Romanových, stejně jako široký úsměv Jurije Gagarina, stejně jako znovuobjevený rytmus charlestonu a stejně jako pobouřená polobotka Nikity Chruščova.

V dnešním encyklopedickém slovníku jméno Miroslava Zikmunda nenajdeme, ale ve Zlíně mi jeho dům ukázal hned první člověk, kterého jsem se zeptala. /Zlín = průmyslové město v jihomoravském kraji, hůř známé též pod jménem Gottwaldov./

Miroslav Zikmund je jediný dospělý člověk, o kterém vím, že si pravidelně píše deník. Požádala jsem ho, aby mi pro srovnání s dnešním dnem /2. srpen 1985/ vyhledal na úvod dva záznamy z někdejších cest.

2. srpna 1947

Tobruk, 103. den od startu, 10 neděl po havárii v Sirte. Reportáž pro rozhlas č. 26. Bezvýsledný pokus o telefon do Bengázi /Nahum, další doprava do Egypta/. Studium Churchillovy parlamentní řeči z r.1942 - obhajoba velitelů po tobruckém neúspěchu v květnu a v červnu 1942. Večer v místním biografu společně s německými válečnými zajatci na angl. filmu Kouzelný smyčec /Paganini/. Připadali jsme si jako v neskutečném světě, když jsme po posledních obrazech vyšli z kina do trosk Tobruku ozářeného úplňkem.

2. srpna 1959

Č. deníku: 103. Odkud: Ankara. Kam: tábořiště u solného jezera ~~Tuz~~ Tuz Gölü. Odjezd: 17.00. Příjezd: 19.50. Poč. stav: 16171. Koneč. st. 16291. Ujeto 120 km. Trať: bezvadná asfaltová silnice. Klimat.podm.: Horký slunný den, takřka bezvětří. Teplota: min. 26° C., max. 35°. Nadmoř. výška: min. 910 m, max. 1160 m. Doplněno 8 l oleje.

U snídaně porada o programu, pak u vyslance. Dop. ještě foto v hettitském muzeu. Evidence exponovaných filmů. Společné i soukromé pohlednice. Balení, příprava vozů, výměna vlajek /s čs. jsme ujeli z albán. Durresu málem 4000 km/. Podnikáme složitá opatření, abychom z Turecka dostali materiál, který většinou z Turecka není /Videň, Bulharsko/. Kdyby se zmocnili našeho fotogr. materiálu, zničili by víc než tři měsíce práce - to riskovat nesmíme. Před startem fotografování, cvaká 11 uzávěrek - není to moc? Předjíždí nás "znalec vysilaček" ze včerejšího jednání, mává div mu ruka neupadne. Co zas chce? Další výsledky?

Západ slunce už 18.57 /!/. Za tmy příjezd k Solnému jezeru, táboříme hned na jeho začátku, dost daleko od silnice - je hodně frekventovaná - směr Adana, Sýrie, Levanta. Ve světlech reflektorů nezvyklá štětinatá vegetace v pobřežní stepi. Jak daleko je asi k jezeru?

104: ještě doplněk ke 103; informace z Bejrútu: Předloni rozvířili Turci heslo Kypr nebo smrt. Protiřecké demonstrace v Istanbulu systém sauna - rozpálit, schladit. Ti co šli vzadu, nemohli už vědět, který obchod je řecký, který turecký, tak to brali napořád. Jen ničení, ne drancování: štůčky drahých látek rozřezávali na tenké nudle, z klavírů vytahovali aspoň struny, když je nestačili ~~rozřezat~~ rozsekat, ve vydrancovaných knihkupectvích polévali knihy majonézou, roztráskaný nábytek, vybité výkladní skříně. Obrývovské škody, které si Turci nadělali sami sobě.

Poznámka: podle mapy je jezero dlouhé 70 km. Porovnat zítra s tachometrem!

Pane Zikmunde, od vaší poslední výpravy už uplynula dlouhá řada let. Můžete mi říct, jak jste se s tou velikou změnou tehdy vyrovnal? Jak jste si potom uspořádal život?

Já to vzal jako fakt. Předtím jsem viděl pořádný kus světa a osud mě obě štastnil tolika dary, že jsem se s tím dost rychle smířil. Našel jsem si jiné koníčky, jiné vyplnění času a myslím, že nemám nejmenší důvod, abych naříkal. Vlastně nikdy jsem se necítil tak svobodný, jako se cítím teď poslední léta, i když nemůžu publikovat.

Ze celého světa jste si vybral k životu právě Zlín. A mám pocit, že nelitujete...

Mám radost, že říkáte Zlín! Já jsem toto město poznal poprvé, když mi bylo osmnáct let, po maturě. To jsem s jedním kamarádem podnikl vandr po tehdejší republice, která ^{se} táhla až do Jasiny na P^odkarpatské Rusi. Když jsem projížděl Zlínem, tak jsem si říkal: To snad ani není Československo, to jsme někde v Americe. Město na mě udělalo ohromný dojem. A myslím, že dodneška ten Baťa tady zanechal nezahladitelnou stopu, zaplať pámbů za to. Ten první dojem mi zůstal a když jsme se potom vrátili s Jiřím Hanzelkou z africké a americké cesty, tak jsme bydleli půl roku ve zdejších, tehdy ještě Společenském domě a já jednou říkám: Jirko, člověče, proč bychom v té Párze měli žít dál? Vždyť tam jsme úplní štvanci, to pořád byly nějaké přednášky, besedy, redakce nás honily - tady budeme tak pěkně za bukem, je tu klid, krásné okolí, lesy... Vzpomínám si tehdy, v dvaapadesátém, to byla tak krásná zima se sněhem, že jsme si vždycky před hotelem napnuli lyže, a na lyžích jsme jeli pracovat na Kudlov, do filmových ateliérů tím nádherným lesem a pak večer sešupem do hotelu. A před hotelem jsme ty lyže sundali a já říkám: můžeš si tohle dovolit v Praze? Jezdit z Římské ulice, kde jsme bydleli v takový malinkatý garsonce, jezdit na Barrandov na lyžích? To přece nejde. Tak co říkáš? A tak se z nás stali Zlíňané.

Tenhle dům původně patřil režiséru Klosovi, že?

Ano. Tehdy se mi to podařilo koupit, protože Elmar Klos měl nápad zase opačný, ten chtěl ze Zlína do Prahy, na Barrandov. Mě tady nejvíc fascinovala ta nádherná zahrada, to je vlastně jedna ze součástí mého dnešního života, která mně přináší obrovské uvolnění a příznivou atmosféru. Zahradá chce svoji údržbu, letos, jak je ten rok bohatý na deště, to budu muset obízet třikrát místo normálního dvakrát, tak to je kosení, teď ještě

průklest, kácení a všechno to ostatní. Kromě toho jsem se v poslední době pustil do velice důležité práce, do zvevidování obsáhlého archivu.

Zvevidování, to znamená přesně co?

Zkatalogizování, zpřehlednění té spousty písemností nashomážděných za život. Nedovedu si představit nic horšího, než že by se v tom jednou někdo začal přehrabovat jako ve stohu sena a neměl potuchy, co k čemu patří. Domnívám se, že ten archiv má svou hodnotu a bude mít možná daleko větší za takových padesát let.

Jako srovnávací materiál?

Jednak to, a jednak je tady obrovský materiál písemný, dokumentační, fotografický, filmový. S Jirkou jsme během těch společných cest udělali minimálně sto tisíc fotografických snímků. Z velké části jsou to barevné diapositivy, které jsou už dneska historickým dokumentem, že, a já se domnívám, že jednou mnoho lidí může sáhnout po tom, jak ta která zem vypadala před dvaceti, třiceti, možná před sto lety. To je jako kdybyste se dneska probírala v Náprstkově muzeu fotografiemi Stanko Vráze. Teď je tady taky filmová žeň. Ovšem tu mám jen fragmentově, zdaleka ne výchozí materiál, který jsme svého času odstoupili Československému filmu, ten je někde v nějakých archívech státních, nemám ponětí kde, v jakém stavu, jestli se nezničil...

A nezajímá vás...

Zajímá, ale nemám možnost se to dovědět, co se s tím stalo. Takže filmy aspoň v číslech. Na první cestě jsme natočili ~~šest~~ tři celovečerní: dvoudílnou Afriku a jeden o Jižní a Střední Americe. Pak asi pětadvacet krátkých středometrážních filmů, no a na té druhé to už byly filmy pro Československou televizi, těch je asi sto padesát. Kromě toho jeden celovečerní, "širokoplátěný" čili cinemaskopický na 70 milimetrový formát, točili jsme ho v šedesátém prvním roce na vynikajícím americkém barevném materiálu Eastman coloru v Kašmíru. Tehdy měl veliký úspěch, co je s ním dnes, nevím.

Určitě z takovéhle kvantity máte některé snímky nejradši...

Nejradši asi v tom smyslu, jak jsme co tehdy točili. Tak takový film, který je podle mého názoru neopakovatelný, protože taková možnost se naskytne člověku jednou za život, možná dokonce za několik životů...

Chcete mluvit o té sopce, ne? Zrození sopky?

Přesně. To je film skoro symbolický. Bylo to na hranicích mezi tehdejšími Belgickým Kongem, dnešní Zairem, a tehdejšími mandátními územími Ruanda Urundi. V noci zničehonic začala řádit sopka a my byli první a dlouhou řadu dní jediní, kdo byl na místě s filmovými kamerami. To byla, podle mého názoru, nejodvážnější a taky nejnebezpečnější noc všech našich cest. Asi dvě sta metrů od toho řádícího vulkánu.

Ano, viděla jsem kdysi ten film a pamatuju si ho dodneška. Ale vraťme se k vašemu současnému životu. Mluvil jste o zahradě, o práci na katalogování archivu, vím, že sledujete současnou situaci v kultuře, máte abonentku do místního divadla, chodíte pravidelně na symfonické koncerty, jste členem filmového klubu, kromě toho váš "Hrad" vyčnívá nad městem, takže televizní anténa snadno lapne i vídeňské kanály, nemůžete si stěžovat na nedostatek informací, ale kromě toho všeho se v posledních letech taky věnujete sepisování rodokmenu vaší rodiny, že?

-- Vidím, že i vy máte své informace!

Smažím se. A právě to by mě zajímalo. Co to asi znamená pro člověka zkoumat a poznávat svůj rodokmen, co mu to dává?

Většinou to dělají lidé už v pokročilejším věku, jen vyjíměčně vidíte v archívech mladé tváře. Sám jsem strávil v archívech stovky a stovky hodin, hlavně v západních Čechách a v Praze. Pustil jsem se do toho, protože psát do šuplíku nelze nekonečně. Když člověk nepociťuje blahodárny tlak nakladatelů, redaktorů, kteří telefonují, jak to, že ještě není hotový rukopis, jak to, že není korektura, proč ještě nejsou zlomené sloupce... to najednou prostě pominulo...

Zvlášť, když jste na to byl zvyklý. Něco jiného je začínat do šuplíku a skončit do šuplíku, to si pak člověk tu disciplínu udělá.

Ano, to jistě. Ale já jsem si uvědomil, že nemá smysl psát nějaké pokračování, které už třeba nikdy nikdo nevydá, a i kdyby, tak to bude zastaralé, ty cestopisy, tak jsem si říkal, co když si zkusím zacestovat do minula. Ne do Afriky, do Ameriky nebo kam, ale do devatenáctého, osmnáctého a tak dále století. Při pátrání po předcích jsem se dostal až do doby bělohorské. Jenomže jsem se nechtěl spokojit s tím, co jste jistě vídala na hradech a zámcích - strom - většinou lípa, na něm hodně větví a ještě víc listů a na každém lístečku jmenovka - potomek. Mne zajímaly obě hlavní větve, pom otcí i po matce. Ale s tím měli genealogové odjakživa problémy - jak všechny ty prapředky evidovat, jak je rozlišit. V krátkosti: máte otce

a matku, od každého jsou zase dva, tedy dva dědečkové, dvě babičky. V desáté generaci už jich máte 1024. Aritmetická řada. Asi jako když rozkrájíte koláč na čtvrtky a pak na osminky. Ale krájejte koláč na 1024 nudlí... V době kompjútrů, které jsou vycvičené na desítkový systém! Naštěstí jsem asi jako kvintán poznal mezinárodní desetinné třídění, které před sto lety vykoumal pan Dewey, Američan. A tak jsem si léta lámal hlavu, jak z té aritmetické řady udělat desetinný řád, v kterém by byl kterýkoli z předků nezaměnitelný, i kdyby jich byly milióny. Mám to: každý má třípísmenný kód, k tomu číselný znak, který vyjadřuje generační posloupnost, klaplo mi to jako Mendělejevova soustava, jenomže prvky mohou jít do nekonečna.

To by jistě uvítali ti... genealogové. Měl byste jim to nabídnout.

Rád bych, ale jak? Publikovat tu nemůžu. Přesněji: nemůžu pod svým jménem. A pod cizím nechci.

Chápu. A kolik těch předků máte zatím pod střechou?

Na osm tisíc. Ve dvou registraturách. Každý má svůj evidenční list s kódovým označením, v něm všechna dosažitelná data - z matrik, z tereziánského nebo josefského katastru, z Berní ruly, ze soupisů poddaných podle víry, z gruntovních knih a spousty jiných pramenů.

Z těch žijících Zikmundů určitě jste objevil některé, o kterých jste před tím nevěděl.

Měl jsem štěstí. Jeden z mých nejstarších bratranců, Alois Šucha, který žije v Plzni, mém rodném městě, kovář s fantastickou pamětí, tak ten znal všechny ty, které já už neznal. Seděli jsme asi tři dny a dávali ty věci dohromady. Pak jsem to rozjel naplno a napsal všem žijícím příbuzným stovky a stovky dopisů. Dostal jsem skoro od všech odpovědi, všecko jsem to vtělil do těch evidenčních listů se zašifrovanými znaky v záhlaví, no a pak jsem uspořádal sraz pro potomky aspoň po tátově větvi. Říkali jsme tomu Kongres pravníků Tomáše Zikmunda. Konalo se to 3. června 1978 v Holoubkově u Rokycan, tam jsme si najali celý hotel na dva dny. Přijela nás skoro stovka ze čtyř zemí. Čtyři sourozenci mého pradědy Tomáše se rozběhli po tehdejších mocnářství, jejich potomci jsou dneska Maďaři, Rakušáci, Jugoslávci, nás Čechoslováků byla ovšem většina. A všem jsem na šaty připíchl jmenovky s těmi evidenčními znaky, aby věděli, kdo je kdo. Bylo to velkolepé! Nejstarší účastnicí byla moje plzeňská sestřenice Míla Zikmundová, bylo jí rovných osmdesát.

Jste šťastný člověk, pane. Umíte rozmnožovat radost. Ale abychom se zase vrátili k cestování. Zrovna tady nad stolem, kde sedíme, visí veliká mapa světa, hned je poznat, že je to mapa cestovatele, protože jsou tady označené vaše výpravy, jednak stužkami a potom taky časově. Můžete mi k tomu dát legendu?

Já myslím, že se zeptáte, jak jsme tehdy byli mladí, když jsme vyrazili do světa. Tady ta červená stužka, kterou vidíte, to už byla druhá cesta, Asie. Těmi číslíčky jsem si vyznačil všechna výročí ~~XXXX~~ startu, 22. dubna, kdy jsme vyrazili do Afriky. První výročí, to je ta modrá jednička, jsme měli na řece Zambezi, druhé v Buenos Aires, třetí v Panamě krátce poté, co jsme si opět šlápli na rodnou severní polokouli, kousíček nad hlavním městem Ekvádoru Quitem. Tak to byla ta první cesta, trvala tři a půl roku non stop, modrá stužka. Druhá trvala skoro šest let. První výročí v Bagdáde, druhé na řece Ganze v Indii, třetí jsme si zapsali na Sumatře, čtvrté v Japonsku, no a šesté už jsme tiše oslavili mezi svými. Takže dohromady suma sumárum včetně těch kratších odskoků jsme strávili na kolech a někdy taky pod koly deset let.

Při té druhé výpravě jste ale ty největší vzdálenosti překonávali letadlem, ne?

Ano, především na Sibiři, kde jednak jsou strašně dlouhé vzdálenosti, ale hlavně tam není prostě žádná kominukace. I na té transverzále východ-západ to znamená z Vladivostoku na Irkutsk je celá řada úseků, kde se dá projet jenom v zimě, když to zamrzne.

A neměli jste problém s organizací, třeba jak sehnat letenky?

To nebyl problém. O to se místní organizátoři uměli postarat. Šlo přece o inostrance.

A mapy jste měli?

S mapami - narozdíl od všech předchozích zemí - byla v Sovětském Svazu svízal. Zkuste si v Moskvě zajít do knihkupectví a chtít třeba turistickou stotisícovku, jakých máte u nás bezpočet. Nebo podrobný plán Moskvy, Taškentu ne nějakou schematickou malůvku...

Ale vy jste měli své mapy předem připravené.

Uváděli jsme je často do rozpaků souborem miliónek, které vydalo americké ministerstvo války. Jsou to mapy v měřítku jedna ku miliónu,

tedy nijak moc podrobné, centimetr je deset kilometrů. V osmapadesátém jsem je koupil v Londýně. Dva soubory celé Asie, asi tři sta listů, s výjimkou několika málo do té doby neprobádaných oblastí v Tibetu. Kdykoli jsme tyhle mapy vytáhli v Sovětském Svazu, budily úžas, nejednou i podezření. Takové mapy neměli často ani piloti na místních linkách. Stalo se nám při letu z Krasnojarsku do Norilsku, že cestující vedle mne se najednou zvedl a odešel do kabiny kapitána, za chvíli se místo něj vedle mě posadil navigátor a odkud že to mám. "Takových map si můžete koupit v Londýně kolik chcete," řekl jsem mu. "Kus za šilink, celý Sovětský Svaz." Nedůvěřivě zakroutil hlavou - a určitě to pak kamsi ohlásil rádiem.

Teď se chci ptat na vašeho kamarada a společníka Jiřího Hanzelku. Jak dlouho jste se znali, než jste spolu začali cestovat?

Seznámili jsme se jako mladíci, nedávní maturanti, a sice na schodech tehdejší Vysoké školy obchodní v Praze, takže jsme pak byli spolužáci. Chodili jsme na stejné semináře a dokonce jsme dělali ve stejné dny státnice. Takže, když do toho přičtete i dobu válečnou, kdy byly vysoké školy zavřené, znali jsme se devět let, než jsme vyrazili do Afriky.

Za tu dobu, co jste s ním pak prožil, jste ho jistě poznal dokonale. Můžete mi dneska říct, jestli Jiří Hanzelka splnil ty předpoklady, které jste na něho měl, když jste spolu začali cestovat. Nebo zklamal v něčem?

V žádném případě nezklamal a naše přátelství trvá pořád. Píšeme si, často se navštěvujeme...

Jiří prý tady má svou skříň, kde má své obleky...

Ano, totéž jsem měl i já ještě donedávna u něho v Praze, než se odstěhoval. V loňském roce zaměnil Prahu za takovou selskou chalupu v jižních Čechách až skoro na rakouských hranicích. Když jsem tam za ním přijel poprvé a viděl, v jakém stavu to koupil, tak jsem si řekl: Teda hochu, ty máš odvalu! Dnes už ~~xx~~ tam pohodlně ~~xx~~ bydlí, trochu jsem mu taky helfnul při renovaci, on mi předtím zas jezdil sem na Nčvy řezat ovocné stěny. To možná nevíte, Jiřka je renomovaný zahradník, dokonce se tím několik let živil, když zušlechťoval velice zanedbanou Seminářskou zahradu.

Kdybyste se měl zamyslet nad vašimi jistě rozdílnými povahami. V čem se nejvíc lišíte?

O sobě těžko můžu mluvit. No, u Jirky jsem obdivoval jeho schopnost přesného formulování myšlenky a hlavně jeho talent k diplomatickému vyjednávání v klíčových situacích, kdy já jsem to nedokázal.

Vy jste emotivnější...

Možná, že to. On dovede s naprostým klídem jednat o věcech, které by mě přivedly do varu. Třeba: měli jsme asi dva dny před africkým startem a najednou jsme dostali zprávu, že se nikam nepojede, poněvadž prostě nejsou valuty. Ale Jiří hned dostal nápad, vyžádali jsme si audienci u generálního guvernéra - hlavy tehdejší Národní banky, no a během dvou hodin se Jirkovi podařilo úžasnou výmluvností a přesvědčivou argumentací záporné rozhodnutí zvrátit a jeli jsme. Já zas byl třeba větší systematik, který si hleděl toho, aby bylo všechno perfektně evidováno, což nám taky ušetřilo spoustu času a zbytečných starostí.

Co se týče těch vašich knih, vy jste autorská dvojice. Tak to já si nedovedu představit, buďto píše jeden nebo druhý, jak jste to dělali?

My jsme jeli o stejně viděném, zažitém takové dvě koleje. Jeden to psal pro rozhlas a druhý pro tisk. A měli jsme ctižádost, abychom se vždycky vzájemně překvapili něčím, co ten druhý neslyšel, neviděl, nevšiml si toho. Rivalita, taková vnitřní rivalita. A potom, na základě těch dvou souběžných řad jsme si určili, kdo který úsek zpracuje. Vzali jsme ty dvě řady a vyházeli to, co se nám z odstupu zdálo zbytečné a naopak doplnili, co jsme viděli nově a v návaznosti. Tak vznikaly knížky, v kostce řečeno.

Takže i ty komentáře k filmům...

V těch jsme se střídali. Co někoho víc zaujalo, to dělal. Jinak... Jirka třeba měl daleko bližší vztah k automobilu. Jeho tatínek byl zajížděcí řidič v Kopřivnici, takže on tátovi jako malej kluk pomáhal pod auťákem spravovat. Já byl z rodiny mašinfíry. Mě spíš zajímaly lokomotivy a tou jsme do Afriky nejeli. Takže Jirka měl na starost údržbu auta, uměl si s tím poradit. On je navíc výbornej muzikant a fakticky dovede spravovat auťák sluchem. Často se nám stalo, na prvním úseku asijské cesty, kdy jsme měli s sebou mechanika z Kopřivnice, který byl takový trošku tvrdohlavý a Jirka mu třeba řekl: Ty, hele, podívej se, sedmá svíčka falíruje. Vyměníme ji. Načež tento hoch jako z kapricu začal vyndávat první, osmou, šestou, pátou, třetí, druhou a Jirka klídně: Vezmi sedmou, říkal jsem sedmou! No a ta to nakonec byla, ta byla zasviněná. On to slyšel, že sedmá nekraje.

Teď mám pro vás nachystanou jednu kam kam otázku: Představte si, že by byla založena Vysoká škola cestovatelská a vy byste byl děkanem. Jaké předměty byste navrhoval, že by se tam měly vyučovat?

Děkanem, já, za první bych nechtěl být děkanem, to ne, a za druhý podívejte - éra profesionálních cestovatelů je nenávratně pryč. V době kompjútrů, ~~xxx~~ v době, kdy nad námi sviští stovky družic a ty fotografují a filmují a hledají podzemní zásoby vody, nafty, nedostatkových rud, předvídají jaká kde bude sklizeň, k čemu cestovatel zeměplaz? Takový Livingstone, Stanley, z našich Holub, Kořenský, Vráz - to ještě byli objevitelé, cestovatelé v tom pravém slova smyslu, takže se mi zdá, že ta vaše vysoká škola by byla trochu zbytečná. Ale kdybych nicméně byl tím děkanem, tak co bych především chtěl po cestovatelích? Museli by hlavně znát cizí jazyky. Cestovat se znalostí češtiny, to nejde.

Kolik vy znáte jazyků?

Asi tucet, mě to vždycky bavilo. Ale víte, co by byl zajímavý předmět na té fakultě? Teorie a praxe kompromisu. To by byla důležitá výzbroj! A nejen pro cestovatele, ale i pro leckteré naše diplomaty...

V té souvislosti mě napadá, jaké máte zkušenosti s československými úředníky v cizině?

Kdybych měl začít z toho kladného konce, je zajímavé, že nejraději si vzpomínám na naše tituláře, jejichž původní profesí byla novinařina. třeba Mikuláš Šurina - náš velvyslanec v Djakartě. Nebo Dobromil Ječný, někdejší šéf diplomatického protokolu...

Dobromil Ječný? Toho znám! Ten mě učil, než mě z novinařiny vyhodili. Ale on taky nepřednášel dlouho. Víím, že pak jsem si k němu chodila pro sparty do trafiky na Špejchar.

To byl vynikající novinář a znalec. Když byl velvyslancem v Tókjú, tak jsem viděl jeho fantasticky vedený archiv. Z toho materiálu a se znalostmi živého Japonska mohl o té zemi napsat několik knih. A nemůžeme zapomenout na Miroslava Galušku, to byl přece novinář, redaktor a když přišel na svůj post do Londýna, byl patrně nejmladší z našich velvyslanců...

To bylo v kterém roce?

V padesátém osmém. V té době jsem za ním byl, poněvadž jsme už sháněli materiály a víza pro tu naši druhou cestu...

A mapy...

Ano, ty miliónky za šilink kus. Asi tři týdny jsem byl Galuškovým hostem, a tak jsem viděl, jak si tam šarmančně vedl, znal jazyky, měl vystupování, výmluvnost, prostě se řadil k našim nejlepším diplomatům, které jsem poznal. Jako čtvrtého, a to už myslím nebyl novinář, bych jmenoval Jaromíra Štětínu, toho jsem poznal na Cejlonu v šedesátém devátém. Znal tu zem jako málokterý Cejloňan. V pracovně měl velikánskou mapu, a tam si značil, kde už všude byl, myslím, že žádný náš velvyslanec neznal zem, ve které byl akreditován, tak důkladně jako on. Ale na druhé straně, když obrátíme minci, tak i takové jsme zažili a ty asi jmenovat nebudu, kteří ani neuměli jazyk, ani se nezajímali o tu zem, v které reprezentovali náš stát. Vzpomínám si na jeden případ, když jsme byli v Bagdádu, kde jsme si vyfečkovali interview s tehdejší předsedou vlády generálem Kásimem, a když jsme tam měli jít, tak najednou velvyslanec československý si nás zavolal a že půjde s námi. Měli jsme mu to za zlé, že se nám do toho vnutil, ale museli jsme ho vzít s sebou dokonce v úředním voze se státní vlajkou. Celou dobu, co jsme se Kásima ptali seděl tento pán vedle nás, mlčky. Druhý den si nás pozval jeho chargé d'affaires, máme prý přijít k šéfovi. Nechápal jsem proč, když tam přece byl s námi. Teprve za hodinu, když jsem pak odcházel, používá mi jeho tajemník: Ježišmarjá, vždyť tys mu přece měl říct, co jste si včera vykládali s Kásimem, aby to mohl hodit do Prahy. To nevíš, že neumí anglicky? Tak to je podle mě trestuhodný, poslat někoho, kdo neumí cizí jazyk, jako diplomata.

Pane Zikmunde, já, narozdíl od vás, jsem nebyla skoro nikde, nemám dokonce teď už ani pas, ale když bych měla srovnat vaše knihy a filmy s tím, co se o světě dovídám dnes, tak se mi zdá, že se za tu krátkou dobu hodně zhoršil. Co myslíte?

V každém případě zhoršil. Podívejte, konkrétně takto. Afrika, kde jsme byli před osmatřiceti lety s Jirkou Hanzelkou, byl vpodstatě kontinent klidu, míru, i když tam bylo co kritizovat a zlepšovat. Dneska se podívejte na Afriku! Co chvíli nějaká revoluce, nějaký desátník nebo plukovník si vzpomene, otočí to, vyvraždí všechny ministry nebo je pošle na galeje, za rok se to znova otočí - a pořád dokola. A k tomu miliony politických uprchlíků, jak lovná zvěř, ze země do země. My jsme tehdy v té Africe ještě mohli nosit střelné zbraně. Měli jsme dvě automatické pistole a loveckou pušku, ale použili jsme jich jedinkrát v tehdejší Habeši. Tam jsme jednou sjížděli z takového táhlého kopce a viděli jsme, že dole není most, ten byl ještě vyhozený do vzduchu z dob války, a tak jsme si museli budovat brod, abychom se dostali přes řeku. Najednou střelba. Asi nějaký z těch banditů. Otevřel jsem zasouva-

cí střechu tatry, popadl automatickou pistoli a páčil do vzduchu. Stačilo to - utekli. Dneska by nás postříleli šesti kulometama. Vemte si třeba výpravu Lambarene, kam dojeli, jak to s nima dopadlo. Takže já, kdybych se vám měl přiznat, já už bych dneska do té Afriky nechtěl.

V které zemi jste měl pocit, tehdy, že se lidem žije nejlíp?

To je relativní. Co je to nejlíp?

Kde se vám lidé zdáli nej spokojenější, tak.

Víte kde? Teď mi to tak blesklo hlavou. Vám to třeba připadne jako paradox, buďž. Jedno z našich největších dobrodružství snad po té sopce byl několika-týdenní pobyt mezi lovci lebek v povodí Amazonky, v Ekvádoru. Tam jsem se cítil jako mezi lidmi minus druhého tisíciletí, kdy neměli nejmenší ponětí o technických vynálezech. Měli jen jediný problém a to vypořádat se se svými zlými duchy, zlými démony, které vinili ze všech zlých událostí. Jejich kouzelník, sanphara mu říkájí, tak ten pod vlivem narkotického nápoje určil, kdo je ten škůdce, ten nepřítel, pak se podnikla tresná výprava, uřízli zlému duchovi hlavu, zmenšili ji na velikost pěsti, aby už nikdy nikomu neuškodil. To se ale nekonalo často, třeba jen jednou za deset let, ta trestná výprava.

Vy jste asi poznal všechna náboženství, aspoň tedy ta základní. Přemýšlel jste o tom, které z nich dává lidem to, co slibuje, co od něho čekají?

Žili jsme mezi vyznavači křesťanství, islámu, buddhismu, šintoismu, chodili jsme pod Himalájem kolem kafejnky, otáčely se ve dne v noci ošoupané dlaněmi věřících. Na horní Gánze jsem poslouchal stejně nekonečné odříkávání hinduistických - co jinak než funkcionářů, náma óm šivája, náma óm šivája, od rána do večera, do večera do rána, v hodinových směnách - klaním se Šivovi, klaním se Šivovi, ale vůbec se neklaněli, stáli zpřímá a hrdě jako političtí řečníci. Jiní hinduisté vyznávající bohy v podobě slona Ganéši si v cejlonské Kataragamě propichovali v náboženské extázi nejen kůži, ale i tváře a jazyk. V jižní a střední Americe jsme šli dost dlouho po stopách španělských konquistadorů, Pizzara a Cortéze a dalších, kteří ve znamení kříže vyvražďili statisíce Indiánů, kterým bylo křesťanství naprosto nepochopitelné, kteří nevěděli, proč by se měli měnit ze svého přírodního náboženství na něco jiného. A tak jsem na těch cestách dospěl k názoru, že kterákoliv ideologie, kterákoliv doktrína, která se člověku vnucuje a cpe se do něj násilím a nepřipustí jiný názor, je špatná - a nemá právo na existenci.

Z ideologie - byť v prapočátku dobře míněné - se po čase stane bezduchý rituál, z kterého ve vlastní prospěch těží úzká vrstva jedinců - chcete-li: aparát.

Nechci, ale pokračujme. Věříte v rovnost všech ras? Já to rozvedu, rovnost v právech pochopitelně ano, ale co rovnost ve schopnostech?

Říkáte rasa. Já to slovo nemám rád, protože...

Právě. Mluvme o plemelech.

Jistě, rozdělili jsme si svět na bělochy, černochoy, rudochy, žluté. A není na světě dost kreolů, mesticů a vůbec hybridů, už po staletí a tisíciletí šejkovaných koktejlů - a právě o takových jedincích se říká, že to jsou ti praví - s vysokým IQ a vůbec. Nedávno jsem na podobné téma mluvil s přítelem - kolik mi můžeš vypočítat v Africe velkých filozofů? zeptal se. Má asi pravdu, moc ne, třeba - měřeno tisíciletými dějinami Evropy, vůbec žádného.

Někdo to vysvětluje odlišnými klimatickými podmínkami: na severu musejí lidé víc pracovat, myslet na zásoby, na zimu, na kožichy, víc si namáhat mozky a tedy víc vynalézat, aby si život zpříjemnili. V tropech - a to jsem viděl jak v Africe, tak v Asii a v Americe, se - pravda - moc nepředřou. Tam stačí, když máte dvě tři kokosové palmy, pár banánovníků, políčko s maniokem nebo s rýží, k tomu kravičku nebo kozu, to stačí, úplně. Tak co by se kdo dřel a ještě vynalézal dokonce. Ale copak nevíme o vyspělých civilizacích Inků, Aztéků, Mayů, Sumérů, architektů z Mohendžodára Zimbabwe nebo z Borobuduru? Ti taky žili v tropech nebo v subtropích. Co když jejich filozofické spisy shořely, zetlely nebo je prostě rozkousali termiti...

Tomu se říká směla. Ale teď o něčem méně mlhavém. V které zemi podle vašeho názoru žijí nejkrásnější ženy?

Všude. Patent na krásu nemají ženy v žádné zemi. Naštěstí.

Odpověď uhlazeného gentlemana. Ale pusťme ke slovu zaprášeného cestovatele!

Jak chcete. Líbily se mi ženy v Mexiku. Taky v Indii. Tam nosí břemena na hlavě, chodí proto rovně, nehrbí se, mají elegantní chůzi, nesou se skoro jako by letěly. K tomu ty prosvítající živůtky, kolem beder nic - kolikrát jsme se navzájem přistihli, že se díváme za ženskou, že se otáčíme za ženskou, ale to myslím, že je přirozený.

A může se to tam?

Jistě. Pokud se ta žena současně otočí, může se cítit třeba polichocena. Ale to bývá moc vzácné. Indky jsou hrdé.

Nechci zabíhat zas moc daleko, ale pochopitelně mě zajímá, jestli jste měl nějaký mimořádný zážitek v těchto zemích s těmito ženami?

To je otázka - co máte na mysli? Zážitek, to může být...

Vemte si z toho co chcete.

Já z toho vybruslím, nemějte strach. V Africe, víte, tam znát předem, uhadnout jaké jsou tam normy morálky, to je velice ošemetná záležitost. Takže ono se doporučuje spíš být zdrženlivý, jinak se může stát, že vás někdo přišpendlí oštěpem k nějaké dřevěné chýši a úplně nehlučně. Navíc my jsme měli velice prudký vstup do Afriky. Jirkovi bylo necelých sedmadvacet, mně osmadvacet. Vylodili jsme se v Casablance - a znáte to: první dojmy! Vidět a zažít něco, co není v žádné knížce, v žádném bedekru! Seznámili jsme se s několika místními Baťováky - necháme vás, co nám ukážete z Maroka. Ukázali. Zavedli nás do největšího bordelu na světě, Busbir se to jmenovalo a bylo to vlastně město ve městě, obehnané vysokými zdmi, které střežili vojáci Cizinecké legie. To aby žádná z obyvatelek nemohla odejít, když ji řemeslo přestane bavit. Jediná výjimka platila, když si ji některý návštěvník vzal za manželku. No a to pochopíte, že těch asi bylo zatraceně málo. Jak jsme prošli kolem vojáků v bráně, vrhla se na nás smečka ženských zvyklých na každodenní - spíš každonoční boj o zákazníka. Myslíte, že nám pomohlo, když jsme se, pět chlapů, v sebeobraně chytili za ruce, abychom se jeden druhému neztratili? Podrobnosti vám na mikrofon vyprávět nebudu, bylo to otřesné. A ty ženy? Co ženy - děvčata často děvčátka tak dvanáctiletá, čtrnáctiletá. Berberky, Arabky, Číňanky, bělošky, černošky, Malajky - bůhví jak se tam všechny dostaly. A vlastně to tun měly na doživotí, nebo do chvíle, kdy už pro věk o ně nikdo nezavadí. Tenhle vstup do Afriky byl pro nás takový zážitek, že jsme si pak spíš hleděli psacích strojů a fotoaparátů. Ten Busbir nám tam byl pořád jako takové memento...

Jaký máte názor na mnohoženství?

Myslíte evropské?

Myslím legální.

Islám. Maximálně čtyři legální manželky. Nejednou jsem v arabských zemích uvažoval, že těm, co je potrefilo čtyřženství - tedy permanentní čtyřženství - není co závidět. Spíš mě udivovalo, jak to snášely ty ženy, docela libě. Ale možná nevíte, že ještě dnes existuje opak, čili mnohomužství, polyandrie. My jsme narazili na jediné místo a sice na Sumatře. Tam si žena volí ještě druhého nebo i třetího muže, čili s islámem to nemá nic společného, a ti muži často bývají sourozenci, bratři. Takže je to záležitost víceméně hospodářská, udržet rodinu pohromadě, nedělit majetek. A takový vnější symbol: když některý z těch manželů vejde k ženě, aby s ní strávil noc, tak zanechá, oni tomu říkají amuča, bederní pás, ten pověsí na kliku a to znamená nevstupovat, nerušit.

Na Sumatře tedy žije víc mužů než žen?

Patrně. ~~Nebo ještě něco jiného~~

A teď něco o požitcích jiného druhu. Které ovoce ve světě vám nejvíce chutnalo?

No, kromě švestek mango. Mango, to je takové vejčité...

Znám mango. Jedla jsem kdysi mango z Hemingwayovy zahrady, bohužel se to dodneška moc neprojeвило. A kde pečou nejlepší chleba?

U nás. Pokaždé, když jsme na druhé cestě dostali z Československa zásilku čerstvých filmů a když v kontejneru zbylo místo, našli jsme uvnitř jeden dva bochníky pražského chleba. Tak to jsme považovali za nejkrásnější dar.

To od nich bylo hezký.
A kde vaří nejchutnější kávu?

Na přípravu kávy si potrpí třeba arabští šejchové v Sýrii. Nebo Egypťané. Taky Turci. Naopak v Brazílii mi kávu tak zhnusili, že jsem ji od té doby přestal sladit. Tam vám dají do šálku dvě třetiny krystalového cukru, dolijou to kávou a je z toho odporná slačká černá břečka.

Kde jste pil nejlepší víno?

V Mendoze. Mendoza je pod Kordillerami, na argentinské straně. Má vynikající podmínky pro dozrávání révy, úrodnou půdu, vodu, slunce. Moc mi tam chutnalo Toro viejo, Starý býk v Bodegas Giol.

Napsali jste dlouhou reportáž o hašiši v Libanonu. Okusil jste ho taky?

Ne, já jsem se toho bál, protože jsem si říkal, co když ti to zůstane, stane se z tebe hašišák a propadneš tomu. Ale známe to aspoň z druhé ruky, ve výpravě byl lékař, tak jsme ho přesvědčili, aby to vyzkoušel on. Naštěstí se nestal narkomanem. Ale když už jsme u hašiše, víte, že s tím souvisí anglický výraz assassin, čili vrah, dokonce vrah úkladný, politický? A totéž ve francouzštině. To je z arabského haššášín - poživatelé hašiše. Přinesli to slovo do Evropy křižáci, když na vlastní kůži okusili, co znamená jít osvobodit Boží hrob z rukou mohamedánů zvyklých na hašíš.

Pane Zikmunde, váš dům je plný trofejí z cest, která má pro vás největší cenu? Můžete mi ji ukázat?

Pojďte se tam podívat, na ten panel, já vám potom odpovím.

Tak jsme si zezdola přinesli bílou část lebky nějakého zvířete...

Je to dolní čelist leoparda a na té destičce jsou ještě tři obratlové články. Z věcí, které jsem si přivezl z cest, si nejvíc považuju právě téhle.

To jsou leopardi tak vzácní?

Jsou. Ochránci přírody už si vynutili světový zákaz obchodu s jejich kůžemi. Jenomže už ani sebemenší kousíček kůže u té čelisti nebyl, když jsem ji ~~nikdy~~ uviděl v kráteru Kilimandžára.

V kráteru Kilimandžára?! A v kterém to bylo roce?

Dokonce vám povím přesné datum, poněvadž ho nemůžu nikdy do smrti zapomenout, to bylo 26. ledna 1948, kdy jsme vztačili na hodinu na vrcholku Kilimandžára československou vlajku. Naše průvodkyně byla krásná mladá dívka, jmenovala se Ruth Lányová, její tatínek a maminka byli Češi a ta mě vlastně na ten vrchol vytáhla jako magnet. No a když jsme potom byli v tom kráteru, tak jsem tam uviděl cosi divného, co tam nepatří, kost, dolní čelist čeňosi. Tak jsem to prostě sebral...

A nemá to teda nic společného s tím leopardem, co o něm píše...

Hemingway? To víte, že má! Jenomže já to vůbec netušil. Teprve devět let po

téhle události jsem si koupil knížku Deset novel, v který byl Gorkij, Pirandello, Bunin, Kafka a jako první Hemingway. A já to otevřu...

Sněhy na Kilimandžáru.

Sněhy na Kilimandžáru. No já šel do kolen. Poněvadž jsem si uvědomil, že jsem Hemingwayovi vyfouk jeho leoparda.

Máte tady tu novelu? Že bychom se podívali, co o tom píše.

Ano, mám. Mrkněte se schválně na to, nalistujte si, co tam je. Já ovšem vůbec netušil, že to říká Hemingway.

Jinak byste to nevzal, kdybyste to tušil.

Ale vzal, vzal. Po létech jsem se dověděl, že tehdejší Tanganjiský klub alpinistů pátral, kam leopard zmizel. Teď se to tedy doví.

Ano, pokud čtou česky. Ale my si přečtěme úvod k té povídce. Stojí tam: "Kilimandžáro je hora, pokrytá sněhem, vysoká devatenáct tisíc sedmset deset stop a je to prý nejvyšší hora v Africe. Její západní vrchol se jmenuje masajsky Ngáje Ngái - Dům boží..."

Moment, tady se mi zdají dvě nesrovnalosti. Možná, že za to Hemingway nemůže, třeba je to redakční chyba. Mně tu vadí to slovíčko prý! V té době bylo přece dávno známo, že Kilimandžáro skutečně je v Africe nejvyšší. Těch devatenáct tisíc a něco stop, čili šest tisíc metrů, měří Kibo, západní vrchol. A jak tady říkají, že se to jmenuje?

"Ngáje Ngái - Dům boží."

Nenene, to nesouhlasí!

Ani Dům boží?

To jméno se mi tak hluboko vrylo do paměti, že se jen těžko můžu mýlit. V suahelštině je to Kilimana Ngára a znamená to Zářící hora. Masajci to jmenují Oldonjo Oibor, Bílá hora. Obojí je pravda. Co mě na tom Kilimandžáru nejvíc udivilo byly právě ty sněhy. Ledovce na rovníku. Nádhera - písťaly ledovcových varhan po celém vnitřním okraji kráteru.

Dovolte, já bych dočetla ten úvod. "Nedaleko západního vrcholu leží vyschlá a zmrzlá leopardí zdechlina. Ještě nikomu se nepodařilo vysvětlit, co hledal leopard v takové výšce." Tím začíná ta povídka.

Ten zbytek souhlasí. Hemingway to patrně vzal jako legendu, pokud vím, tak sám tam nikdy nebyl. Pochopitelně i já jsem přemýšlel, jak to s tím leopardem mohlo být. Že by se vyškrábal až do té obrovské výšky, kde věděl, že tam není žádná potrava? Druhá možnost: že by ho tam někdo vzal v pytli a tam ho pusžil, aby zahynul, to se mi taky nezdá. A do třetice, že by ho tam někdo shodil z letadla taky asi nepřipadá v úvahu. Takže nechme tomu punc záhady, která končí tím, že ten skelet je teď ve Zlíně.

Konec jednoho leoparda. Ale vraťme se ještě k těm trofejím. Máte tam taky naložený kořen žeň-šeň, a tak se chci zeptat zcela soukromě, co s tím hodláte podniknout. Máte nějaký termín, kdy tu nádobku odpečetíte a pokud ano, koho pozvete k ochutnávce?

Myslíte degustaci? No, já ho mám v lihu naložený už jednadvacátý rok, zatím jsem nepocítil potřebu ochutnat. Ale víte co, uděláme si takový seznam, pozveme pár starých přátel a do konce letošního roku to otevřem.

Ale předtím byste snad měl udělat nějaké testy. Co když už to ztratilo,

Já o tom pochybuju, že by to ztratilo...

Dobře, tak vás беру za slovo. A pane Zikmund, ještě mi řekněte, kdybyste si měl vybrat jinou zemi k životu než Československo, která by to byla?

Z tolika zemí, bylo jich třiaosmdesát, bychsi těžko vybíral. Ne, tomu já se budu bránit, to ne, na to vám neodpovím. Víte, měli jsme s Jirkou tisíc příležitostí někde zůstat - ani jsme nemuseli utíkat, prostě zůstat a nicméně jsme se vrátili zpátky. Poznali jsme hodně lidí, kteří odešli z nejrůznějších důvodů. A pořád byli jednou nohou taďy, často plní nostalgie a touhy, aby zas byly normální poměry. Ale vy budete pořád trvat na tom, kdyby to muselo být, že?

A tak já ustoupím. Ale za odměnu mi řekněte, kde se vám nejvíc líbí v Československu.

Tady. Na Nivách.

Kromě Zlína!

Těch míst je tolik. Ještě než jsem vyrazil do světa, tak jsem jako štuďák s ruksakem na zádech provandroval snad celý Československo s výjimkou severních Čech, tam jsem byl teprve nedávno. Například je pěkné Českosaské Švýcarsko, tam se mi líbilo.

A teď z jiného soudku. Zamyslete se nad tím, jak by se podle vašeho názoru dala lépe a pro nás výhodněji uspořádat mapa střední Evropy. Nebo byste to nechal, jak to je?

Nic jiného nám nezbyvá, než nechat to, jak to je. Víte, já jsem vyrůstal ve znamení Masaryka, ta doba mě určujícím způsobem poznamenala. Dnes, když už známe, jak to dopadlo a jaké to pro nás mělo a má důsledky, je pochopitelně snadné kritizovat tu atomizaci, ke které v osmnáctém roce došlo, která rozparcelovala střední Evropu. Ani Masaryk přece svého času pro rozbití monarchie nebyl. Nebýt nesmyslné tvrdohlavosti Habsburků a jejich nepochopení pro rozumné uspořádání toho mnohajazyčného a mnohanárodnostního soustátí a především nebytí První světové války, asi by k tomu nedošlo. Obrovský ekonomicky životaschopný celek uprostřed Evropy by byl patrně daleko líp odolával německému tlaku ze západu a ruskému z východu než konglomerát malých a nezkušených a navzájem si závidících států, jak se zrodily z versailleského míru. Asi by nebylo ani došlo k druhé světové válce. A my bychom si dneska mohli cestovat po celém světě bez víza, třeba jako Rakušáci, s kterými jsme byli taková staletí pod jednou střechou. Ale to jsou samá kdyby.

Říkáte to stejným tónem, jako když jste nám včera četl ta kurdáská přísloví.

"V Bagdádu mají mnoho datlí, ale co je nám do toho!"

Ano. Takže na závěr, dá se říct, že jste nejaktivnější roky svého života strávil cestováním, přípravami na cesty, pak tříděním a zpracováváním materiálů. Nemyslíte si někdy, že vám tímhle výlučným povoláním, krásným ovšem, na druhé straně něco uteklo?

Teď jste mi, skoro bych řekl, sáhla do bolavé rány. Ano, to je výchova vlastního syna. Když jsem odjížděl do Asie, byly mu čtyři roky, po návratu měl skoro deset. Léta, kdy dítě potřebuje rodiče, oba rodiče, jsem propásl. Ovšemže se to muselo obrazit v duši chlapce. A já se dodnes cítím ochuzen o všechny ty radosti - i starosti - spojené s vospíváním dítěte a formováním jeho charakteru. Ale co dnes nadělám - je pozdě!

Abychom ale neskončili smutně, řekněte mi ještě, čím byste chtěl být kdybyste nebyl cestovatelem. Čím jste chtěl být původně?

Když nám zavřeli vysoké školy, tak jsem začal soukromě studovat klasickou arabštinu. Seznámil jsem se totiž v té době s jedním člověkem, jmenoval se Vladimír Kraus a měli jsme takovou ideu, že si po více spolu otevřem takovou malou cestovní kancelář. Tenkrát jsem jsem toužil po tom, podívat se třeba jenom po obvodě Středoziemního moře, severní Afrika, Řecko, Itálie a tam dělat pravidelné zájezdy každý rok. To už jsem uměl pár jazyků, tak jsem k tomu ještě vměstnal tu arabštinu a představoval jsem si, že bych se uplatnil jako spolumajitel nebo provozovatel té cestovní kanceláře. To bych si přál ještě dnes. Kromě toho mám taková, ani to nebudu prozrazovat jaká, tajná přání, kam bych se ještě rád podíval...

No, když se koukám na tu vaši mapu, na ta místa, kde ještě nejsou ani šňůrky ani číslíčka, tak vím kam asi, ale nebudeme to prozrazovat.

Nebudeme.

Páska už dobíhá, zbývá mi poděkovat vám za rozhovor.

Rádo se stalo. Ale, uvidím pak ten text až to budete mít přepsané z magnetofonu?

Jistě, pošlu vám kopii k autorizaci.

Jenže, tu budete chtít zpátky, ne?

Promiňte, já zapoměla na váš archiv. Takže vám pošlu dvě kopie, spolehněte se.

662

1. Co jste dělal a v co jste věřil, když vám bylo dvacet?

Nedávno jsem náhodou našla deník, který jsem psala, když mi bylo čtrnáct let, básničky ze sedmnácti, z dvaceti let. S radostí i s hrůzou jsem viděla, že jsem pořád stejná. Nepřizpůsobená, neschopná kompromisu, úniku a úlevy. Nejsm pořád stejně vysvětlit si své činy svou slabostí, ani analýzou najít důvody a omluvit se sama před sebou. Stejně biče, stejné pády, chvíle, kdy se na chvíli najdu a pak zas propadám. Netroufám si pomyslet, co ještě mohu od sebe čekat, ale přesto jsem na to zvědavá. Jediná úleva je snad v tom, že už toho nemám snad tolik před sebou jako za sebou. A konečně: od čeho tu jsme? Přece abychom něco prožívali

Měla jsem přítelkyni sechařku, už jsem o ní psala v eseji. Žijí zaživa mrtví si k ní chodívali pro trešku života a ona jim dávala. Ve svých šedesáti třech letech se zamilovala naposledy, rozkvetla jako ^{stara} jablň. Udělala své snad nejlepší dvě sochy a umřela. Pane Bože, ať jsem také taková.

Anebo jako Dominik Tatarka. Je hubený jako skelet, ale ~~xxxx~~ zevnitř hoří, žije, píše a jak krásně. Duch ničím nezastřený, ničím neomezený, karpatský zbojník. Pálí svíčku ze dvou konců a nebojí se.

Byla bych ráda, kdybych se dočkala toho, že budu brát svět kolem sebe i sama sebe míň vážně, než jsem brala ve dvaceti. Vždyť je to jenom hra. Krátký taneček se smrtí.

2. Jakou radu byste dal dnešním dvacetiletým lidem žijícím v Československu?

Zdá se mi, že dnešní dvacetiletí mají proti nám řadu výhod. Situace je přehlednější, svět profláknutější, než býval. Ideologie už nejsou nakažlivé, protože jejich předpovědi se nenaplnily. Pro mne nebyly nakažlivé ani tenkrát, protože jsem nikdy netoužila po moci, v životě jsem neměla žádnou funkci, jenom v první třídě jsem vedla spolužačky o hlavní přestávce v dvojstupu na WC a byla jsem na to velmi pyšná. Asi jsem později nepotřebovala věnovat své já něčemu vyššímu z tohoto světa. Ve dvaceti jsem neviděla nic než hrob, protože mne opustil ten, kterého jsem milovala. A tak je to pořád.

Pozorujš, že dnešní dvacetiletí se neomylně pídí po dobré

literatuře, kterou Rilka, Viana, Kafka, Dostojevského, "ervala...
já jsem se, nespokojená s Hemingwayem, Fitzgeraldem, Rollandem,
Sicliarem Lewisem i Uptonem dopíjala prvního Kafky v osmdesáti letech.
Ve Světové literatuře vyšlo Loupě a dodnes se pamatují, jak jsem
je četla znovu a znovu a říkala si: tak takhle je možné psát!
Co nám všechno zaničeli. A to, co jsme si sami našli, našli jsme
si proti jejich vůli.

Když nám bylo dvacet, byla železná opona. Co já si představo-
vala za ní! Cizí rozhlasů úplně rušili, příbuzným, žijícím na Zá-
padě se lidé báli i psát. Izolace byla nepřestá, možnost učit se
cizí jazyky skoro žádná a cizí nebyl patrný. Dvacetiletí by měli
znalost cizích jazyků považovat za samozřejmost, už proto, aby mohli
číst cizí knihy. Mají bezesporu příležitost být vzdělanější, než
jsme byli my.

Co by ti jám poradila? Aby nakradli a nelhali. Ať ničím ne-
ruší svou celistvost a čistotu, ať nenasadí svou duši. Málo platné,
jsme pořád sami sobě největším nepřítelům. zárojek největších, pro-
tože zaviněných béd a strastí. Uprostřed daností, které plníme,
je dobré občas se zastavit a rozhlédnout se po tom, kdo je dal.
Je však pohodlnější vidět, jak se nám něco přihází, než po-
chopit a připustit, že to děláme sami. Přece, kdybychom to nedělali,
tak by to nebylo.

Eda Kriseová

Po jedné z těch zatím ještě nenápadných cenových úprav /ne počátku letošního podzimu/, kdy mimo jiné upravili i pasti na myši, zahrál jsem si s přáteli takovou spontánní kompenzační hru, při níž jsme objevili "potravinový řetězec", jak tomu říkají ekologové: pasti na myši byly totiž až dosud nadobyčej laciné /po kačce kus/, takže lidi je skupovali ve velkém a vyhubili tak kdejakou myš - ale když se snížil stav myší, klesla i potřeba koček - a když ubylo koček, snížila se agresivita hlídacích psů, která se od nepaměti trénuje právě na kočkách - a když poklesla agresivita hlídacích psů, rozmnožili se zloději - a když se rozmnožili zloději, otřáslo se citelně i naše národní hospodářství, takže byl nejvyšší čas chytit řetěz za správný konec a zdražit pasti na myši. Líbí se mi, opravdu se mi líbí, když je něco takhle jasné a když zas rozumím činům své vlády. A to je ostatně smysl těchto kompenzačních her.

Před léty se nám přiženil do rodiny policajt. Nemám z principu policajty rád a proto jsme se sblížili až na rodinném pohřbu. Občas se pak stavil s lahví a vedl řeč a já, který platím za nemluvu, kýval a naslouchal. A tak došlo jednou i na obecnou kriminalitu. Bylo to krátce poté, co v Brně na Ljďické napadli ozbrojení kriminálníci hlídkový vůz, a nějaký čas poté, co se kdosi pokusil vykrást jednu brněnskou lékárnu a kryl si ústup štěkavou pistolí. A po mnoha dalších incidentech, výtržnostech, loupežných přepadeních a násilných činech. A kdybych policajta jen trochu povzbudil, mohl jsem se možná dozvědět spoustu zajímavých detailů. Takhle se přidržel jen obecné kriminality, kterou ovšem v závěru efektně podtrhl, když přirovnal Brno k Chicagu. A nedávno jsem na tohle téma mluvil se svým obvodním lékařem, který mi zas tvrdil, že Brno posledních let je pro pokojného večerního chodce mnohem nebezpečnější než sám New York, ta šperkovnice pouličního násilí. Takové statistiky se u nás, jak známo, příliš nezveřejňují, ale lékaři a policajti jsou z těch, co se s nimi chtě nechtě dostávají do styku, takže jejich urbanistické metafory /Chicago, New York/ nejsou jen povzdechem z holičské oficíny. Ale pak tady, nezlobte se, něco nehraje, protože ta, kterou jsem nepředloženě nazval svou vládou, věnuje v posledních šestnácti letech policajtovi mimořádnou péči, všemožně ho zvyhodňuje a preferuje a přikládá mu na vážnosti zákony na posílení autority a činí ho nezávislým na hospodářských výkyvech a řadí ho tak k privilegované společenské třídě, jež se houpe na vlnkách setrvalé konjun-

ktury. Překrmované kočky nechytají myši, napadne vás, ale tohle jistě došlo i spoustě kompetentních a dovedu si živě představit, jak tvrdým výcvikem prochází příslušník a jak si musí své tutti fruti zasloužit. A kromě toho tuším, že se počtem policajtů na občanskou hlavu řadíme mezi policejní velmoci a máme pečlivě vybudovanou síť pomocníků a informátorů. Ale o takových státech přece víme z moderní historie, že mají při všech svých občanských nevýhodách jednu nespornou přednost - zakrnělou kriminalitu.

Pokud člověk o kriminalitě jen čte v černých kronikách, je to všechno jak sluší a náleží, ale jakmile se z obětí a aktérů stanou velice konkrétní lidé, znamená to, že se něco porouchalo na vztahu mezi obecným a zvláštním, mezi globálním vnímáním světa a jeho jedinečným prožíváním. Na jaře letošního roku se má sedmnáctiletá neteř málem stala obětí sadistického devianta, o němž jsem už hodně slyšel. Stalo se tak v poledne, uprostřed města a na chodbě ústředního činžáku, a když mně o tom bratr vyprávěl s mnoha drastickými podrobnostmi, zažil jsem mimo jiné i ten ochromující pocit z nenáležitosti toho všeho. O pár měsíců později v Brně na Cejlu napadl někdo jednoho z mých přátel železnou tyčí anebo něčím stejně razantním. Viděl jsem tu zastehovanou ránu na temeni, a vylíčil mi, jak se probral až v nemocnici, kam ho v bezvědomí přepravili. Byly to v krátkém čase dva ukázkové vzorce násilných činů, o nichž teď stále slyším. A tak stalo se, co jsem nikdy neznal - vyhýbám se špatně osvětleným uličkám /jakých je v Brně naprostá většina/, nelajdám už večer po nábřeží Svratky a oškubané pásy zeleně uprostřed města po setmění vidím jako nepřátelské hradby, a když se někdo v takových místech přiblíží s úmyslem připálit si cigaretu, slyším, jak mi srdce s hlomozem sjíždí do kalhot. Ale když se děje něco takového, neznámá to, že hladi - na kriminalitu už stoupla natolik, že i nevšimavý pouliční občan zahlédne její povážlivý třpyt? Slyšel jsem nedávno v autobuse komentovat teroristickou akci z bohunického sídliště a všiml si, že lidé už taková fakta berou jako samozřejmá. Když nás před léty objala dusivá náruč znova posíleného státu, bylo nám mimochodem přislíbeno, že na revanš za ten příliš pevný stisk budeme ochráněni před vším privátním násilím a kriminalitou.

Pravidelně listuji všemi časopisy, které u nás věnují soustavnou pozornost ekologické problematice, a tak vím, že se dnes už smí psát o tom, že patříme ke třem evropským zemím s nejvyšší koncentrací oxidu siřičitého v ovzduší a že mezinárodní organizace UICN přiřadila Krkonošský národní park k nejohroženějším na světě

a že na Českomoravské vysočině už není jediné křišťálové studánky a že mnohé důvěrně známé pohledy na "zemský ráj na pohled" už můžeme obdivovat jen na pohlednicích. Ale i tento neutěšený obraz je ještě hodně retušovaný. Situace je ve skutečnosti mnohem horší a ještě stále pod poklicí "státního tajemství", což znovu potvrdil nedávný proces se zaměstnancem pardubického střediska ochrany přírody, který se pokusil poklici nadzvednout. A tu mě hned napadá, co když je nějaký přímý vztah mezi houstnoucími průmyslovými exhalacemi a houstnoucí kriminalitou? A nemyslím si, že by ta otázka byla zas tak nesmyslná, jak se na první pohled zdá. Otrávené ovzduší a chemizované potraviny pravděpodobně mění po dlouhém devastacím úsilí lidskou psychiku, lámou bloky našich obranných systémů a porušují integritu osobnosti a vyvolávají tak neurotickou přecitlivělost, duševní choroby a jistě i zvýšenou agresivitu. Nijak by mě to nepřekvapilo a nejspíš tomu tak bude. Ale přesto si myslím, že je to prostě jen další příznak v celkové skladbě syndromu. Vždyť ještě něco na nás už léta padá, co nejsou zrovna průmyslové exhaláty. Lidské společenství totiž nemusí být intoxikováno jenom svým odpadem, ale i tím, co produkuje jako, řekněme, základní tovar. Ale co asi, můj Bože, co asi už šestnáct let produkujem jak svůj nejzákladnější tovar?

Už dlouho, velice dlouho hrávám s přáteli kompenzační hry, jejichž popisem tady bych zaplnil několik hustých stránek. Ale nebude toho třeba, protože každý je už s gustem hrává a jejich princip je dobře znám. Nicméně o jednu přec jen chci se podělit. Když jsem v televizi sledoval průběh ženevského setkání, nedokázal jsem se nakonec zbavit pocitu, že i tohle je jen taková moje kompenzační hra, kterou jsem si videorekordérem pustil na obrazovku. Ale protože nemám žádné video, a konečně i z jiných, subtilnějších příčin, jsem po chvíli usoudil, že to snad přece jenom nebude hra. A tak, chcete-li to slyšet, tohle mi po letech připadá jako opravdu ekologický čin. A jestliže se už druhé desetiletí svět jen bezmocně obrací v dusivém kotli, tak tohle je řetězec chycený za správný konec. A líbí se mi, opravdu líbí, když je něco takhle jasné a když zas rozumím činům státníků. Pokud ovšem /a pokud ovšem/to nakonec přec jen nebude zase jenom hra. A vrací se mi pochybnosti v pravidelných nárazech, a když chodím po ulicích a dívám se do tváří kolem, vidím, že se v nich za nehet nezměnilo. Lidi jsou vytrénovaní v systematické nedůvěře a dál bude stoupat koncentrace oxidu siřičitého a dál bude stoupat ticho po pěšinách. A tak abych si dokázal,

že přece něco, jdu zas po dlouhé době večer po temném nábřeží Svratky. Sníh se mi černá pod nohama a na stromech jak voháknuti strópci sedí havrani. Nechají mě projít a pak se za mnou pohoršeně ohlížejí. Kurrva, kam tak valíš, bratře člověče?

124

-krá-

Jan Trefulka

O p t i m i s t i c k á   p r o g n ó z a

Bubny rachotí, píšťaly vřeští, oddíl mužů s vlajícím francouzským praporem pochoduje k vrcholku prackého kopce. Jejich stoosmdesát let staré uniformy /kolik je na nich pravého?/ září ostrými barvami, polní láhve jsou vycíděné do měsíčního lesku, kamaše nebo holínky ještě nepotřísněné blátem. Malebný útvar před chvílí vystoupil z dobře klimatizovaného autobusu, vybaveného ledničkou, šatnou a záchodem. Silnici lemují desítky automobilů a stovky diváků, přestože na slavkovském bojišti dnes leží dobrých dvacet centimetrů sněhu, spouště cvakají, ba i kamery - ne nevrčí, dnes se to všechno točí už docela bezhlučně. Prostě lidová slavnost, která vznikla jaksi sama od sebe. Pamatuju si, že se před lety objevil v brněnské pivnici U Stopků jediný cizinec v uniformě napoleonského vojáka, tvrdil, že do Brna došel přes celou Evropu pěšky, a taky na to vypadal.

Nahoře na prackém kopci se napoleonský oddíl smísil s uniformami vojáků císaře Františka II., nechybějí ani ruští vojáci a důstojníci cara Alexandra I., nevím, nakolik ti poslední jsou naorganizovaní místním občanským výborem a vybavení slavkovským muzeem - ale ani snad ne, věřím, že ne, protože se po oficiálních projevech nerozutekli. Nálada vpravdě pouťová, amatérští fotografové aranžují malebné skupinky sekýrníků, granátníků, metály ověšených generálů a dětí, které musejí být za tím účelem upraveny do podoby, hodné sníměčku, protože se mezitím

stačily vyválet ve sněhu. Jsou tu i dámy, slušivě oblečené jako markytky, inu, co by nakonec ve Vkusy neušili, nebo v půjčovně kostýmů nepůjčili. Jsou tu bělovlasí mužové, kteří z posledních sil vyvelečou svou starobylou flintu k památníku a k hospodě, jsou tu noblesní oficiři středního věku i mladíci ještě bezvousí, viděl jsem také babičku, převlečenou - nevím, za co, ale na hlavě měla zlatou přílbu, jaké se vyskytují v amerických filmech o starém Římě. Nakonec pištcí a bubeníci dohudli, salvy byly vypáleny, esenbák nikde žádný, jenom ohromně nenápadní, osamělí, korektně oblečení pánové.

Byla to všechno veliká sranda, hepening, lidi se neorganizovaně bavili, což je u nás dost vzácné, ba dokonce něco pro svou zábavu sami podnikli. A přece jsem měl chvílemi pocit jakési nepatřičnosti. Prosím, ti Francouzi, nebo supervlastenečtí frankofonní Belgičané, ti zde byli autentičtí, byl to jejich císař, který zde vyhrál. Ale místní Moravané zde byli za Rakušany a za Rusy, za tehdejší nevládný herrenfolk a za poražené, jak jinak. Ještě víc mi však vadilo, že se to nezas tak dávné evropské válčení tlačí úpravností a pěkností, výtvarnou hodnotou svých mundurů a starých zbraní do oblasti, kam snad přece jenom nepatří - totiž do kultury. Jsem možná přecitlivělý, je to asi normální běh věcí: před mýma očima se odehrává proces folklorizace dějinné události, vždyť jako chlapce mne sem tatínek zavedl do ticha kostnice, kam se ukládaly hnáty stále ještě vyorávané na okolních polích, ono zde totiž do o p r a v d y v těch krásných uniformách za jediný den zemřelo na třicet tisíc mladých lidí. A dnes je z toho záminka pro urážlivě ledabyly zplantané mírové projevy místních veličin/ naštěstí aspoň krátké/ a působivé sběratelské šou, které bude jistě za pár let zakončeno lidovou veselící. Nepřipadá vám to maličko zvrhlé? Není folklór, který všechno, fakta nefakta, přeformuje do obrazné, básnivé a nakonec bujaré podoby, v některých oblastech obludně krutý? Pálení, topení, mučení a umírání lidí se v jeho mlýně

času promění ve výtvarný námět, ve výskání, křepčení a hodování.

Lidová moudrost?

Představuju si, že za stopadesát let se u příležitosti kulatého výročí třeba v Osvěčimi sejdou zástupy - a někdo tam půjde za gestapáka, někdo za kápa a někdo za Žida do plynu - a bude z toho všeho povedená taškařice. V upomínku na léta, která jsme prožívali jako zlý sen, vystrojí třeba v roce 2068 bohaté kluby lidových sběratelů maškarní průvody s popravenými a vězni a třeba tam taky někdo půjde v historickém muklovském oblečení za Rotrekla a Pecku, za Havla, Šimečku a Knapčtůrkovou/abych jmenoval jenom ty, které znám a vím, že mě pochopí a neurazí se/. Proč ne? Naši potomci budou mít přece fůru času na to, aby si takové věci vymýšleli a bavili se - to je přece optimistická prognóza?!

Brno, 5. prosince 1985.

67

A u t o r s k é   d i v a d l o

Šťastnou náhodou se mi dostal do ruky interní neprodej-
ný ~~knížek~~ ^{svázek} pod názvem Od tématu ke scénáři. Autor Josef Koval-
čuk, podtitul Příprava inscenace v autorském divadle. Četl
jsem od Kovalčuka už jeho studii Autorské divadlo 70. let.
Vím, že pracuje jako dramaturg v původně prostějovském Ha-
náckém divadle nebo Hadivadle, které je už několik let sou-
částí Brněnského Státního divadla a v letošní sezóně zača-
lo působit v Brně. Autorská nebo také studiová divadla jsou
šťastným dítětem sedmdesátých a osmdesátých let, jejich ko-
řeny však sahají až do let šedesátých. Tehdy jsme poprvé
čítali o Grotowském, o Judith Malinové a Julianu Beckovi
a o jejich slavném Living Theatre, anebo v Čechách chodí-
lí na Ivana Vyskočila a na pantomimu Borise Hybnera a Ctibora
Turby. V šedesátých letech také vznikl pracovní projekt
Divadla na provázku.

Začátek sedmdesátých let znamenal pro české divadlo
drtivý úder. Bylo zrušeno Divadlo za branou, jeho umělecký
šéf Otomar Krejča po krátkém intermezzu v Divadle S.K. Neu-
manna pracuje ve Spolkové republice Německa. Z Divadla Na
zábradlí museli odejít Jan Grossman a Václav Havel, Čino-
herní klub Praha opustili Jan Kačer a Jaroslav Vostrý. Úder
byl vedem přesně: likvidoval struktury. Pak byli zakázáni
spisovatelé píšící pro divadlo. Pro českou scénu přestali
existovat Václav Havel, Josef Topol, Milan Kundera, Pavel
Kohout, Ivan Klíma, Alena Vostrá, Pavel Landovský a další,
prakticky všichni významnější dramatikové šedesátých let
kromě Oldřicha Daňka^a Jiřího Šotoly, omilostněného o ně-
kolik let později. To, co se běžně nazývá provozem kamen-

ných divadel, bylo pak poměrně snadno ovládnuto administrativní cestou. Stačilo jmenovat nové ředitele a umělecké šéfy, případně přimět staré, aby se aktivně přizpůsobili staronové kulturní politice, a ~~nik~~ téže proceduře podrobit autory a kritiky. Nemám rád levná zobecnění a bráním se názoru, že české divadlo potom přestalo existovat. Ale o původní české dramatique uplynulých patnácti let i nejsnášenlivější úsudek potvrdí, že se stala doménou těch, kdo "smlčují hlavní medují vedlejší", jak to v poněkud jiné souvislosti pojmenoval František Halas.

Za těchto okolností se tedy rozvinulo několik studiových nebo autorských divadel. Měl jsem příležitost sledovat první profesionální kroky brněnského Provázků. Doznávám, že jsem v jeho úspěch příliš nevěřil. Můj zvěčnělý učitel a přítel Oleg Sus napsal kdysi úvahu o tom, proč Brno není kulturním centrem a ani v budoucnu se jím neslibuje stát. Tu jsem si nad prvními sezónami Provázků často připomínal. Bátl jsem se, že netradiční divadelní soubor narazí na záštitou plnou prostřednost, která byla začátkem sedmdesátých let ještě institucionálně posílena, a pochyboval jsem i o vlastní výzbroji tří režisérů tohoto divadla, žáků Evžena Sokolovského a Bořivoje Srby. Umělecký program mi připadal silně odvozený od poetiky někdejší Mahenovy činohry, to jest politicky devotní a divadelně poplatný sterilnímu výkladu Brechta a muzealizovanému pojetí avantgardy dvacátých a třicátých let. Některé z prvních výsledků jako by potvrzovaly mé obavy. Vzpomínám na Scherhaufarovu inscenaci s té-

matem vzpoury na křižníku Potěmkin. Dodnes vidím před sebou jevištní konstrukci, která umožňovala poloakrobatické tělosvičné výkony herců, a slyším jejich občasné výkřiky. Bylo to pro ně fyzicky velmi náročné, a všechna čest: obstáli. Ale bylo to zoufale pusté a nudné představení. Nebo si připomínám jevištní variaci Evy Tálské na motivy románu Karla Nového Chceme žít. Drsný příběh mladé proletářské ženy tančila herečka baletně pojatými kroky přísně svázanými s rytmem recitovaných dialogů. Antinomie syrového života a umělého, vysoce estetizovaného tvaru, tak příznačná pro uměleckou avantgardu dvacátého století, jako by tu dožívala jen jedním svým pólem.

Ale mýlil jsem se. Soubor Divadla na provázku se v Brně uchytil. Do jeho stánku v Domě umění se začali hrnout zejména mladí diváci a přeplňovali sál, který svou velikostí, zařízením a útulností připomínal tělocvičnu bez náradí. Originálními klauniádami strhl obecenstvo hned napoprvé mimořádný talent autora, režiséra a herce Boleslava Polívky. Ale i činoherní program si postupně získal rozsáhlý okruh nadšených příznivců, následovaly první zahraniční zájezdy a kontakty s vyznavači "druhé reformy divadla", jednotlivé úspěchy přerostly ve věhlas - a bylo vyhráno.

Tak se to jeví v přibližné zkratce. Čím to však Provázci vyhráli? Čím se takzvaná autorská divadla, zvláště pak ta nejradikálnější z nich, liší od kamenných?

Kovalčukův svazek na tu otázku odpovídá, pokud jde o aspekt autorský. V Hanáckém divadle zrušili vzdálenost mezi systemizovaným dramatikem, který ve své pracovní vy-

tvorí dialogizovaný text, a mezi divadlem, které ten text více nebo méně věrně nacvičí. Ta vzdálenost se občas stává opravdu kormutlivou. Dramaticí propadají řemeslné rutíně, která bývá většinou projevem rutiny životní a názorové, a omezují, místo aby inspirovali. Tak tedy pryč s nimi. V Hanáckém divadle si píší texty sami, a navíc kolektivně. Vlastně to ani nejsou texty, spíš "partitury" "zaznamenávající podstatné údaje potřebné pro inscenační práci". Kovalčuk podává jakýsi dodatečný zápis o zrodu takové partitury. I když se zápis pravděpodobně nevyhnul jisté idealizaci a schematizaci, dá se myslím brát vážně. Na počátku je námět. Může za něj posloužit například historická událost: V dubnu 1917 byla v Prostějově střelbou rozeznána hladová demonstrace, stála 24 mrtvých. Setník Zapletal, který dal povel ke střelbě, spáchal potom v roce 1919 sebevraždu, zřejmě pod tíhou výčitek svědomí. - Námětem však může být i společný scénický deník založený na předvádění fantazijních, nonsensních a sebeironických her, které členové souboru hrají ve volných chvílích při zájezdech. - Za námět se dá považovat i generační heslo cest, křižovatek, jízdních řádů a setkání. Tak vznikla představení Hra bez pravidel, Bylo jich 5 a 1/2 a čtři situace inscenované v rámci společného projektu studiových divadel na setkání v Brně. Kovalčukova rekonstrukce dává instruktivně nahlédnout do souborové dílny. Práce na partituře začíná tím, že herci spolu s dramaturgem a režisérem přinášejí každý svůj vklad: vyprávějí si,

a tím vyprávěním každý po svém obkružují téma. Od jednotlivých zážitků a stanovisek přecházejí k hledání společné půdy - a tou se okamžitě stává scénický prostor. Nápady se vynořují ve scénické podobě, ta se zaznamenává, prověřuje, tříbí, vstupuje do kompozičních vztahů s jinými nápady, celá struktura je při zkouškách ustavičně v pohybu, případně je tohoto pohybu schopna, a tak je dílo stále otevřeno novým podnětům. Zní to krásně a lákavě. Když jsem si přečetl tři Kovalčukovy scenáristické záznamy, které z toho povstaly, a srovnal je se svými dojmy z konkrétních představení, zdálo se mi, že výsledný tvar by bylo možno nazvat scénickým pásmem v apollinairovském smyslu slova. Výhody tohoto pracovního postupu jsou nesporné: vnější, apriorně konvenční vlivy jsou vyloučeny nebo oslabeny a od začátku se zabezpečuje co největší podíl každého herce nebo spoluautora na výsledku. Otevřenost tvaru zajišťuje jeho živost a odezvu u generačně i jinak spřízněného publika. Zjevné jsou však i nevýhody. Společný autorský vklad, třeba poučený na psychoanalýze a podepřený asociativní metodou, svádí k mechanickému pojednání námětu. Od jeho obecné formulace se inscenace jen zřídka probojuje ke skutečně autentické podobě. Daleko častěji utkví v obecnosti, která neoslovuje. Tak například ve weinerovscky nazvané Hře bez pravidel se divák setká nikoli s konkrétním a jedinečným mužem, který dal střílet do lidí, a to v určitých velmi konkrétních okolnostech, nýbrž má před sebou obecnou psychoanalyticky podloženou jevištní studii výčitek svědomí. Nikdo samosebou

nemá právo nutit autory inscenace k analýzám, do nichž se jim nechce nebo jimž nedůvěřují, a předepisovat jim například zřetel k sociálnímu a politickému kontextu setníkovy historie, ale leží to na dlani: ten muž dal povel ke stříbě jako spolehlivý zaměstnanec režimu. Jenže pak se režim zhroutil, zaměstnanec ztratil oficiální podporu a vzal si život. Takových aspektů je více a všechny dohromady usvědčují inscenaci z toho, že si troufla na záběr velmi úzký - a koneckonců i konvenční. Rovněž generační výpověď ve scénách z "cest, křižovatek, jízdních řádů a setkání" je obecná. Je to spíš ideogram než obraz. Úředník skrytý v "kopečku" dává na vášnivé generační otázky nesmyslné odpovědi, které jen na chvíli vypadají tajemně a moudře. Nebyla však síla každé generace spíš v těch, kdo se nejen nepotřebovali ptát "kopečku", nýbrž kdo měli jízdní řád v sobě a podle něho postupovali? Obecně kladené otázky negativně charakterizují ty, kdo je vznášejí, aniž jsou si možná této souvislosti vědomi. Ale takový už je zákon divadla: vypovídá silně i tam, kde je nezáměrné.

Co z toho vyplývá? Jediné osobní a subjektivní nasazení skutečného dramatika nahradí kolektivní autor jen stejnou nebo větší intenzitou, bohatstvím a pronikavostí pohledu. Autorská divadla narážejí tudíž na problém, před nímž stojí každý tvořivý umělec: Jak nepodlehnout "vedlejšímu" a promluvit o tom hlavním.

Milan Uhde

Dodatečná poznámka

Při čtení causerie Milana Šimečka (seniora) k nedávno skončenému boji o mistra světa v šachu mezi Karpovem a Kasparovem mě zaujalo několik podrobností. Šimečka začíná tím, že se s Karpovem blíže seznámil ve vězení, kde si každý den přehrával jednu jeho partii. Za tím účelem si vyrobil figurky z chleba, černé obarvil popelem. Vzpomněl jsem si v té souvislosti na jisté období svého pobytu v krimu, kdy nebylo dost chleba ani k jídlu, zato všechny knihy a hry byly zakázány, včetně šachů. Rudé Právo ovšem docházelo, a tak, když se někdo chtěl obeznámit s uveřejněnou partií, musel si ji přehrát z paměti. Někteří v tom směru dosáhli pozoruhodné úrovně, pamatují na spolupěšně, který ležel na kavalci a hrál z paměti simultánku proti třem soupeřům. Pravda, později se poměry vylepšily a na lágrech se organizovaly nejen bleskové turnaje, ale i dlouhodobé boje o pořadí v žebříčku. Od těch dob jsem šachy nehrál a činí mi potíže číst notaci nějaké partie z novin třeba ve vlaku, bez uvedeného diagramu po určitém tahu by mi byla nesrozumitelná.

Šachovou literaturu systematicky nesleduji, ale velké zápasů si nenechám ujít, zvýšenou pozornost jsem věnoval i oběma utkáním mezi Karpovem a Kasparovem. K tomu druhému, o němž píše Šimečka sen., mám několik poznámek. Nebo spíše k tomu, jak je Šimečka vidí. Výstižně sice popisuje Karpovovu taktiku vedení partie i jeho celkovou strategii, ale k závěru, k němuž dospěl, bych si dovolil drobnou připomínku. "Pro tuhle hru ho někteří šachisté neměli rádi, jak už to bývá, máme spíše slabost pro romantiky než pro poctivé účetní. Mluvím, jak by Karpov už nebyl, Karpov je, ale není až první. Neprosadil se svým stylem v boji, přehrával ho mladý kluk.", praví Šimečka.

Podle Slovníku cizích slov (3. vydání 1971) znamená styl sloh; vnější jednotný ráz uměleckého díla, člověka, doby apod. Styl je tedy pouze forma, jíž se navenek vyjadřuje podstata,

styl pak víceméně zrcadlí a prozrazuje vnitřní uzpůsobení a charakter tvůrce, ať už jde o šachového velmistra či malíře. Pokud se nemýlím, šachisté neměli rádi Karpova nikoliv pro jeho styl, ten byl technicky brilantní v rámci jeho danosti, oni ho neměli rádi pro to, z čeho ten styl vyplýval, pro to, co Karpov je. Vágní je označení Karpova jako poctivého účetního a Kasparova jako romantika (ač přímo nevyřčeno, vysvítá však z textu).

Šachy jsou především hra, ale jsou také vyjádřením určité filosofie. S jistou licencí by se dalo říci, že Karpovova filosofie vycházela z materialistického pojetí života, v němž lze všechno seřadit, uspořádat a spočítat. Přesvědčení, že rozhodujícím faktorem ve všech ohledech je racionální propočítání nalezlo v Karpovovi jedinečného představitele. Proto jeho hra, až na výjimky, byla studená, bez krve a šťávy, účelová, pouhý boj zacílený na výhru za každou cenu.

O poctivém účetním se v jeho případě nedá mluvit. Už jeho nástup na šachový trůn byl problematický. Jak známo, po odchodu famózního Roberta Fischera se o titul utkali dva vítězní kandidáti, Karpov s Korčojem. Korčoj nedlouho předtím emigroval do Švýcarska a těsně před zahájením zápasu se dozvěděl, že jeho rodině nebude umožněno opustit SSSR. Ono je těžko klidně spát, když člověk neví, jestli jeho rodina není třeba na Sibiři, natož hrát šachy. Korčoj prohrál, během opakovaného výzvacího zápasu si stěžoval, že je hypnotizován z hlediště. Takové tvrzení se zdá neověřitelné, fantaskní, ale poskytlo aspoň, tuším, námět na divadelní hru.

"Jsem neznaboh, nemám žádné osudové číslo, ani nevěřím na talismany," prohlásil o sobě Karpov. Oproti tomu Kasparov: "Ztotožňuji se s názorem Laskera, že šachy jsou boj, ale dodávám: současně jsou i uměním, šachová partie je uměleckým dílem." Něco takového by Karpov nevyslovil, kdyby mu ústa páčili krumpáčem, myšlením takového druhu prostě není vybaven.

Karpov mi byl nesympatický nejen pro své pojetí hry a osobně pro eunušsky pisklavý hlas a jakési rybí vzezření, ale hlavně pro poslušný, až devótní postoj k vrchnosti. Ta to s ním měla lehoučké. Odváděl desátek a plnil vzorně uložené úkoly, nebylo třeba obávat se nějaké individualistické opozice nebo do-

konce vzpoury. Karpov byl ideálním typem socialistického sportovce, který se řídí nepsaným příkazem shora: Vyhrávej, třeba i poctivě, ale vyhrávej!

To Garri Kasparov je z jiného fládru. Z jeho zápasů vyzařuje tvůrčí napětí, vrátil hře její podstatu, založenou na kráse nevypočitatelnosti intuice a fantasie. Zastínil tak pojetí šachu jakožto záležitosti jenom věcného, chladného, ale nakonec i nudného počítáctví. Jeho četné partie navazují důstojně na tradici geniálních osobností Aljechina a Roberta Fischera. Jeho vítězství nad Karpovem znamená zároveň porážku vedení federace, o němž se neuctivě vyjádřil, že je to Karpovův klan. Vyhrál nad dvěma soupeři, nad svým protivníkem u šachovnice i nad silami, které stojí v pozadí za šachovnicí. Radost jeho krajanů, kteří po boji tančili před Kasparovovým portrétem, naznačuje i tuto skutečnost, do jisté míry politického rázu.

Ne, vedení to s Kasparovem, tímto výrazným individualistou, nebude mít úsměvné. O tom svědčí i prohlášení vysokého funkcionáře, pronesené tak trochu se zaťatými zuby: "Hlavně, že titul zůstal v Rusku."

Uvidíme, budeme pozorně očekávat další vývoj věcí.

Praha, prosinec 1985

Karel Pecka

Sergej Machonin:

Projev nad rakví ve strašnickém krematoriu

Stojím nad uzavřeným životem přítele, nad uzavřeným osudem neobyčejného člověka. Jak zvláštní, uvědomuji si, když myslím na Jaroslava Opavského a hledám nitku, po které bych nejspíš došel k tomu, co byl a nepřestává být v mém životě, - jak zvláštní, uvědomuji si, že až k tomu dojdu, nebudu pro to mít možná pravé slovo. Nevejde se to do hodnotícího slova.

Má to blíž k pocitům, k naslouchání, k tichu. K zamyšleným krajinám kolem Jarkových Bojkovic, jak je viděl, a pozorně, vršky k vrškům, stromy ke stromům, pole k polím, stíny ke stínům maloval na obyčejné čtvrtky tak půvabně akvarelem jeho otec.

Má to blíž k fotografiím z Jaroslavových pradávných ochotnických časů: skupinka veselých divadelních ochotníků je sama kouskem začínajícího dramatu národů, ještě něčím nezasaženým nadcházejícími časy, něčím beze lsti ve světě spolehlivého soužití lidí s lidmi.

Má to blíž k těm několika Jarovým přátelům z mládí, které jsem slýchal zpívat a mluvit nedotčenou řečovou intonací jeho rodného Slovácka.

A má to blíž k jeho skromnému dětství a klidnému domu, v němž vyrůstal, ke stolu, u kterého sedával, k tikajícím hodinám, které už nejsou, k rodu nespěchajících rozvážných lidí, z nichž vzešel.

Někde v tom domě, v té krajině, z dědictví a z tradic, z temnot a z krve toho rodu, z událostí toho dětství, se pomalu skládal a složil Jaroslavův intelekt, zvláštnost jeho duše a k umění

vztažená citlivost vnímání života.

Znamenal pro mne, a nejen pro mne, za dlouhé roky přátelství, ze všeho nejvíc věrnost tomuto svému zázemí. Věrnost po generace trvající představě rodové mravnosti a jakési až zaryté důkladnosti ve všem, o čem přemýšlel a co dělal. Pripadalo mi, že v běhu a všech proměnách života, který jsme žili kousek od sebe jako kolegové v povclání, byl nadán zvláštní schopností zastavovat uchvátaný a tékající vnější čas, a přivracet sebe i jiné ke svému nespěchajícímu vnitřnímu času, k věžení slov a k pořádání myšlenek.

Neuměl spěchat, nezajímal ho vnější úspěch, neuměl žít jinak než ve cti a v pravdě. Vždycky jsem si myslíval, že někdy v době, kdy člověk dospívá sebevýchovou k bodu, kdy se sám sebe vědomě ujímá a kdy v něm krystalizují zásady pro budoucí život, že někdy v té době prvního, jasného, už vědomého mládí si Jaroslav Opavský uložil, dal, slib čistoty a pravdy. Zdávalo se mi vždycky, že si ten slib nese jako vnitřní zář. Dodržel ho celý život.

Z této charakternosti a z takto vybudovaného slohu života pomalu vznikl a neustále se dotvářel i sloh jeho umělecké práce divadelního kritika. Smysl umění viděl v povznášení lidské duše. Za integrální součást krásy pokládal pravdivost a etos. K těmto základním kritériím, určujícím pro něho hodnotu díla, se ve faktuře jeho divadelních kritik přidružovala jako slohotvorný znak jeho osobní rozvážná tolerance a hloubavá potřeba nespěchat se soudem, dopátrávat se podstaty, vidět věci z mnoha stran a v odstínech. Psal pomalu, otáčel slova v ruce, bál se nedomyšleně ublížit. Nebál se ovšem vyslovit negativní soud. Ale vždycky s noblesou a s pokorou k něčemu víc než je jedna

hra, jedna inscenace, jeden režijní nebo herecký výkon: s pokorou k umění ve vývoji a v čase, v dějinách národa a společnosti. Vytvořil si tak neokázalý sloh klidného rozjímání, tlučených tónů, pozorného hledání slov. Na jeho tříbení měl rozhodující vliv vývoj společnosti, zejména v šedesátých letech, mohutný příliv moderního světového dramatu na naše jeviště a hlavně bouřlivý vývoj domácí dramatické a inscenační tvorby.

Jeho myšlení i psaní tehdy prodělávalo složitý a poctivý vývoj. Patos velké proměny a pohybu života ho inspiroval k celé několikaleté éře vynikající kritické práce. Kniha jeho kritik, zatím ještě uložená ve stovkách článků, úvah a statí, která se jednou dočká vydání, vydá cenné a osobité svědectví o době, o divadle i o kritikovi, který ji napsal.

Vydá je i divadelněvědná práce z časů, kdy se nemohl a nechtěl vzdát sebe. Jako mnoho jiných se naučil nacházet hodnoty i radost ze života v jakkoli neschůdných podmínkách. Nepřestal pracovat, byl životu blíže než mohl být v dobách redakčních shonů. Spínal ve svých úvahách umění i lidský život s přírodou, s tichem nad rybářským splávkem, s koloběhem času, se vznikem a zánikem, s nepomíjivostí hodnot.

Ještě před několika málo měsíci napsal jednomu z nejbližších přátel k narozeninám:

"...Připadá mi, jako by naše přátelství bylo odvěké, nebo aspoň tak dlouhé, jako ta naše poválečná doba. Prožívali jsme hodně nablízku, často společně, všelijaká nadšení, tak krásná a tak málo vědoucí, všelijaké radosti a hrátky, při nichž jsme se cítili být šampióny historie; prožívali jsme společně zklamání a zase i pokusy o modus vivendi s novými časy, o zmuodření, při němž bychom neztratili vůli k čestně prožívanému

životu. Snad nemusíme litovat ničeho z toho, jak jsme jednali. Vedlo nás - i v krutých omylech - čisté srdce. A jestli jsme vykonali třeba jenom nejskromnější trošku něčeho dobrého a užitečného, neztratí se to. I ta trocha do mlýnice času bude trvat, aniž o tom budeme vědět my sami nebo jiní."

Stojím nad uzavřeným životem přítele. Myslím na mužnost jeho života a nechci vyslovovat tklivá a smutná slova o konečnosti lidského bytí. Chci myslet na dobré a silné věci, které měl Jaroslav v sobě a dával jiným. Je dál ve mně a ve vás ve všech, kteří jste sem za ním přišli.

Životopisná fakta:

Divadelněvědná studia na filosofické fakultě UK 1945-1949.
 1949 - 1963 divadelní referent v RP. 1963 - 1964 Akademie věd, Ústav pro českou literaturu. 1964 - 1969 znovu divadelní kritik RP. 1969 - 1971 šéfredaktor Divadelních novin. 1971 - 1978 taxátor v České státní pojišťovně v Praze.

Když jsem ve čtvrtek 21. listopadu šel na pohřeb Jaroslava Opavského, stavěl jsem se u Oldřicha Kryštofka, abych mu vyřídil jednu potěšující zvěst a projednal s ním některé naše pracovní záležitosti. Olda přijal dobrou zprávu s velkou radostí a překypoval rozmarnou náladou, byl ve výtečné formě a plný elánu, jako obvykle plánoval rozesílání veršované novoročenky přátelům a byl rád, že dokončil studii o Karlu Peckovi. Netušil jsem, že se vidíme naposledy, že stisk ruky ve dveřích je naším rozloučením navždycky. Druhý den, 22. listopadu, nemocné Oldovo srdce vysadilo.

Trápilo ho už dlouho, od počátku 70. let, kdy měl první infarkt. Pak následovalo několik dalších, byly nutné občasné pobyty v nemocnici a trvalý příkaz šetřit síly. Určitý čas nesměl ani psát na stroji, a to pro něj byla pohroma. Byl zvyklý neustále něco dělat, sestavil - ovšemže jen pro pár přátel - knihu o Eriku Kolárovi, jehož jediný, dokumentární román o soužití Němců a Čechů v předválečné Praze a o osudu Židů se chystal vydat, měl kolem sebe vždycky plno složek s rozdělanou prací, s výpisky a výstřižky novin atd. Básník v něm byl často zastíněn obdivovatelem poezie a nadšeným služebníkem jiných básníků. Uspořádal pro sebe a pro potěšení kamarádů "Poněkud dlouhé vyznání J. Seifertovi", propagoval českou poezii i jako vykladač v pořadech jednoho západoněmeckého rozhlasu.

Oldovo nadšenectví je patrné od jeho prvních kroků v literatuře. Už jako devatenáctiletý vydal za války shírku básní Ukrytá v korálech a po osvobození rychle za sebou svazky Hranice a Bolehlav, poznamenané Ortenovým vlivem. Navrátilce z koncentračního tábora se vrhl do práce s nesmírným nadšením a měl tisíc zájmů, rozptyloval se nejrůznějšími směry, novinařil /patřil k zakladatelům Mladé fronty/, psal o loutkářských představeních, o dětské literatuře, o recitátorství atd. Nedostatek myšlenkového soustředění přispěl k tomu, že snadno podlehl omylům 50. let a vysloužil si za své tzv. frézistické básně, publikované naštěstí jen časopisecky, ostrý odsudek tehdejšího knižete české poezie, takže se několik let ideově napravoval fyzickou prací v továrně. Poté se věnoval rozhlasové a televizní tvorbě pro děti a mládež, byl jeden čas také šéfredaktorem Pionýrských novin a v pionýrském hnutí pracoval i jako organizátor. A především za tuto činnost byl pak po r. 1968 zbaven možnosti spisovatelského projevu.

A právě od té doby existenčního ohrožení, ale lidského prozřetí nastává v jeho tvorbě blahodárná proměna. Olda píše hry i verše pro děti, oprostuje v básních svůj výraz a především pod vlivem Seifertovým opouští rým, prozaizuje verš, aby do jeho výpovědi dostal co nejvíc nového poznání, aby ji zniternil. Stálá hrozba smrti se pak ozývá ve verších z nemoci Za okny tma; do sbírky Smím přece vtělil s velkou citovou naléhavostí všechno to, co ho v posledních letech nejvíc zasahovalo: údiv nad uplывáním života, přesvědčení, že člověk si nesmí ulehčovat svůj úděl a musí unést i své omyly, vědomí, že nesmí pošpinit své svědomí žádnou úhybnou taktikou.

Při našich hovorech se často vracel k době, kdy naivně věřil a podlehl ohlupujícímu pojetí socialismu. Z odstupu let se mu to všechno zdálo až neuvěřitelné, ale pokorně přijímal "trest" za svou naivitu i za ztráty, které z ní vyplynuly pro jeho vlastní život a tvorbu. Proto ho nesmírně hluboko zasáhl osud Ivana Blatného, když se dozvěděl o jeho znovuzrození v anglickém psychiatrickém ústavu a přečetl si jeho verše. Okamžitě na to reagoval upřímnou básnickou zpovědí, účtováním se svou cestou lidskou i tvůrčí - nazval ty verše Na dně jezera a věnoval je Ivanu Blatnému.

Když Olda oslovoval smrt, "bílou kmotřičku", nebyla to ani v nejmenším koketérie. Smrt mu nahlížela v posledních letech přes rameno, když psal, tiskla mu srdce při každém kroku jen trochu rychlejším a naplňovala ho pocity úzkosti. Nebál se jí pro sebe. Chtěl od ní jen malé poshování, aby mohl dovést svou milovanou malou Milušku co nejdál po cestě života. A je symbolické, že zemřel s její rukou v dlani - doprovodil ji do lékařského střediska a tam, vedle ní, skončil. Bylo to dílo okamžiku, stisk smrti byl nemilosrdný. Zůstal do poslední chvíle s tou, kterou nejvíc miloval, které věnoval nejvíc veršů, nejvíc péče a oddanosti. "Bílá kmotřička" mu velkomyslně dopřála, aby poslední pohled, jímž se loučil se životem, byl pohled na bytost jemu nejdražší.

mj

VÍCE NEŽ 13 ŘÁDKY O :

Ladislav Pokorný: Věřím a vyznávám. /Česká katolická Charita v ÚCN, Praha 1984, 150 s., 2. vyd., údajný náklad 75000 výt. v tir. neuveden./

Tuto knihu "Obsahově zajišťuje SKD Pacem in terris v ČSR", jak je přehledně uvedeno v tiráži: jinak má pro věřící zastupovat jak katechismus, tak příručku dogmatiky. Autor ve svém úvodu dokonce sděluje /s.5/: "obsah jsem v podstatě opřel o knihu Ludwiga Otta Grundriss der Dogmatik, metodicky pak o starší příručku Leona Rudloffa Malá věrouka," atd. Myslím, že autor opomenul uvést, že část svého textu opřel také o výroky z Rudého Práva, což mohu prokázat. Cituji /ze s. 107/: "U nás se život církve ve vztahu k národnímu společenství řídí zákonem č. 218/49 a příslušnými nařízeními, která z něho vyplývají. Konkrétní otázky pak se řeší jednáním mezi naší vládou a Svatým stolicem, která se pravidelně opakují. Memíním zde psát, jak právě Rudé Právo zdůrazňuje, že "život církve ve vztahu k národnímu společenství se řídí zákonem č. 218/49" a že "jednání mezi naší vládou a Svatým stolicem se pravidelně opakují". Mním, že doktor teologie /ThDr. Lad. Pokorný/ by mohl napsat pravdivěji, že život církve ve vztahu k ČSSR se řídí zákonem č. 218/49: jestliže teolog se tváří, že poslání církve vůči národnímu společenství upravují kdekoliv zákony státu /nota bene ateistického svým posláním/, pak jeho pokus o příručku dogmatiky je trapným fiaskem. Nemluvě o tom, že v textu, který má církevní úchvalu, by se měl vyhnout nepravdivým informacím typu ČTK; jednání mezi naší vládou a Vatikánem /Svatým stolicem/ probíhají čas od času - rozhodně ne však pravidelně. /Vše podtrženo KO/. A cituji dál, ze s. 107/108: "Je úkolem teologů, aby rozpracovali všechny zásady této konstituce, aby s nimi seznámili věřící tak, aby to nezůstalo pouhým prohlášením, nýbrž, aby zásady pastorální konstituce přešly do krve všech věřících a aby se staly zásadní směrníci jejich života v tomto světě." Mění tohle ptydepe, ze stránek RP? I nevěřící Čech považuje za blábol, když se píše "rozpracovali všechny zásady", "aby to nezůstalo Pouhým prohlášením", a aby "zásady" "se staly zásadní směrníci jejich života". A to jsem, prosím, na tuto knihu stála frontu před sakristií, zaplatila 25 Kčs úřední ceny a kněz nás ještě po kázání poučil, že nelze, aby jedna věřící rodina zakoupila dva tyto katechismy, ale aby každý myslel i na potřeby druhých - věřících... Potřeby věřících, v ČSSR!

Luboš Bartošek: Kář film. Kapitoly z dějin 1896-1945. /Edice Máj, MF Praha 1985
vydání I, odbornou revizí provedl prof. Ivan Osvald, 51000 v., s. 424, 50,- Kčs/

Ke knize napsal dozlov prof. A.M. Brousil, odborní lektorovali doc. PhDr. Vl. Čechák, CSc., PhDr. J. Levý, KsDr. K. Posníchal, PhDr. M. Mravcová, autor knihy přednáší filmovou historii na katedře divadelní a filmové vědy FFUK a přitom je v knize celá řada nepřesností, polopravd a lajdáckých údajů. Cituji např. se s. 363-397 a opravuji tyto údaje: Josef Václav Frič nežil v uváděných letech "/1829-1871/", ale zemřel až 14.10. 1891; Karel Čapek nežil v letech "1890-1937/", ale zemřel až v prosinci 1938; spisovatel Josef Ladislav Turnovský nežil v uváděných letech "/1837-1901/", ale narodil se dne 3.2. 1838; filmový herec Max Linder nežil v uváděných letech "/1883-1925/", ale narodil se v r. 1855 a svůj život ukončil sebevraždou v Paříži v r. 1926 /Ch. Chaplin ho považoval za svého učitele/; Jan Mukařovský nežil pouze v uváděných letech "1897-1975/", ale narodil se už v roce 1891; "Tadeusz Dura" nežil ~~je~~ v letech "/1821-1946/", ale narodil se v Krakově 11.12. 1890 a zemřel v Praze 2.12. 1945 /a navíc se v českém prostředí zásadně uváděl pod jménem Tadeáš Dura/; "Adolf Krössing" - chybně uváděné příjmení - /psal se Kroessing, a když už, tak za Rakouska, v 19. stol. někdy Krössing/; u Rudolfa Madka je správné datum narození r. 1890 a ještě víc se mi líbí tiskařská chyba, že byl "salutvůrce tzv. "legionářské legendy". Většina jeho prací byla zaměřena protibolševicky." To je polopravda: nebylo Madkovou vinou, že popisoval skutečný zápas legionářů československých v SSSR. Stejně tak "Josef Jiří Švec" nebyl "jeden z představitelů tzv. "legionářské legendy", ale skutečně říjící důstojník československé armády, uznané už spojenci, který se na protest proti bolševizaci legií v říjnu 1918 zastřelil a jehož tělo předala sovětská vláda s poctami v r. 1933 československým státním představitelům. Frontišek Antonín Gerstner nežil v letech "/1795-1840/", ale narodil se 11. 5. 1793. Altanira nebyla se svými nástěnnými malbami objevena v uváděném datu "1879", ale jasně sama v r. 1868! / a malby objevil už v r. 1875 Marcelino de Santrola; Růžena Maturová žila v letech 1869-1938, a ne v uváděných "/1896-1938/". Další nepravdou je tvrzení v poznámce č. 210, že "Václav Čech-Strán" psal i pod pseudonymem "Josef Hubáček". Josef Hubáček byl ale skutečně říjící a příjící bratr Gustava Hubáčka, u něhož neopak L. Bartošek zapomenul uvést používaný pseudonym Karel Ráž./ JUDr. Gustav Hubáček vstoupil do české literatury již v r. 1893 svými početnými romány a i díky pseudonymu stal se po přechodu bez problémů prvním generálním prokurátorem Československé republiky a byl jím do r. 1926. / A když už jsme u těch pseudonymů a uměleckých jmen: L. Bartošek všude uvádí i jména občanská, a to i u tak neznámých umělců jako v poznámce č. 46 "Bedřich Vrbský, vl. jménem Vrbka". Je proto nepochopitelné, proč není tak důsledný i v poznámce č. 59 a neuvádí, že Karel Hugo Hilar se jmenoval vl. jménem Karel Bakule. Rovněž se L. Bartošek všude

v poznámkách snaží o oficialitu a uvádí různé řádky a státní ceny, jimiž byli umřelci obdařeni. Svpatické je to snad u J. Seiferta, kde připomíná i Nobelovu cenu, a trochu groteskně informativní v poznámce č. 385: "Jan Kohout, /nar. 1906/, bratr herce Járy Kohouta, ... nositel vyznamenání Za vynikající práci." Chci podotknout, že nerálně důležitě je, aby např. u Čestmíra Jeřábka, kromě jeho vyznamenání, uvedl také v informativních poznámkách i datum úmrtí: k uvážlivému datu narození. To se týká ale mnoha dalších jmen, jen námatkou: Delibora Chalupy, Luise Aragona, Elmara Klose, Václava Laciny, atd. Nebo autor reagující dle výše uvedené Nobelovy ceny i na konec roku 1984, data jejich úmrtí nezná? A když už jsme u těch emigrantů typu Járy Kohouta: co zde autor navrhl lži! Citují: "Osobní rejstřík". S. 403 - "Kohout Jára. 68, 72, 74 n., 86." Na uvedených stranách knihy však není o Járovi Kohoutovi ani zmínka! Zato v poznámce č. 138, naprosto nelogicky za Karlem Vaňkem, se objevuje už nečekaná informace o Járovi Kohoutovi; končící však slovy: "Po válce emigroval do Ameriky." To je ale lež: emigroval až po únoru 1948, s to přechodem přes klidnou hranici na Šumavě a šel potom v lágru v Německu a potom v Mnichově, atd. To stejné v poznámce č. 317: Bron Hostovský. Končí informací: "emigroval před nacisty do USA a již se do vlasti nevrátil". Opět prokazatelná lež. Či další informace z poznámky č. 315: Josef Kodíček emigroval před nacisty na Západ a do vlasti se již nevrátil". V poznámce č. 249 u Lidiny Mandlové uvádí L. Bartošek svůj oblíbený terčín: "Po válce emigrovala na Západ". A to stejné opět u Lídy Baarové, v poznámce č. 307: "od konce války žije na Západě." Zde však L. Bartošek z vědomé lži usvědčuje sám sebe: neboť v poznámce č. 328 uvádí - "Zorka Janá, vl. jménem Babková /1921-1946/, sestra Lídy Baarové, nadaná herečka dětských a dívčích rolí; po odsouzení Baarové za její chování za okupace zvolila dobrovolnou smrt". Takže; L. Bartošek ví, že Lída Baarová neohlala žít "od konce války na Západě", když ve stejné knize mluví o její odsouzení /kde a kdy?/ a pobytu ve vězení po okupaci v Československu. Z konce dělá hlupáka? Sám se sebe: tisíce českých čtenářů totiž v současnosti znají vrozinkové knihy jak Baarové, tak Mandlové, jen vysokoškolský učitelů o nich noví nic /viz seznam literatury ze s. 360-362 - kde L. Bartošek 8 krát zakazuje sebe!/. A takovým ~~neuvěřitelným~~ a ~~pročinným~~ vysokoškolským učitelům jsme nuceni v ČSSR svěřovat děti k výchově! Vždyť L. Bartošek bez uzardění na s. 230 přiznává, že neví, z jaké vesnice /a známé je i jméno skutečné Zanny/ brali Mrátíkové Maryšku a cituje jí "do Divák". Plést si Maryšku s Roken na val - to by snad mělo být mnoho i pro naturální komisi, aby zaplakala nad znalostí studia neschopného středoškoláka... Věak Edice Máj má jistě na Československou mládež blahoděrné účinky - díky svým autorům!

Revue svetovej literatury 1985, č. 4. /Slovenský spisovateľ, Bratislava 1985/ rukopis zadany do tlače 1.2.1985, náklad neuveden, 192 s., cena čísla 12 Kčs.

Od s. 174 uvádí Braňo Hochel velice zajímavou stať pod názvem "Nepôvodnosť

původního", v níž rozlišuje svoji původní typologii plagiátu /Slovenská literatúra, r.1981, č. 2/ o další, sedmý typ - o plagiát překladu. Uposorňuje v této souvislosti na báseň Rogera McGougha "Akýsi cudzinec stojí za dverami", uveřejněnou v překladu J. Buzássyho a Z. Bothovej v Revui svetovej literatury, r.1967, č.6 a na text písně "Mama" z gramofonové nahrávky skupiny Prúdy, /vydal Panton, Praha 1972/, kde se jako autor textu uvádí Pavol Hammel. Po srovnání obou textů píše /s.175/: "Mama" přiča příkladně spíše vyřídí uvedené příznaky plagiátu. Vřizníme si však niektoré rozdiely medzi textami a ich motiváciou." / s tiskovou svobodou /nepředstavitelnou v České socialistické republice/ Hochel poukazuje na skutečnost, že jedině smělý ve svém plagiátu básně učinil Pavol Hammel v těch verších, v nichž se básník smiňuje o Kristovi a jeho poselství. Hochel se ptá: "Co podstatnejšie se tu zmenilo? Báseň Akýsi cudzinec stojí za dverami /publikovaná v antológii The Liverpool Scene/ je vybudovaná na opozícii vysoké - nízke. Na tematickej rovine reprezentuje vysoké postavu Krista, ktorý tu nefunguje ako vierozvestec, ale ako "vysoký princíp"...". A na s.176 Hochel píše: "Hammel sa rozhodol: 1. Vyhodit vysoké: z Krista se stává len "ktovis, kto to vlastne je"... A tomuto postoji Hammela se já ani nedivím: k takový podobám plagiátu, kdy se z původních textů vyhazuje Kristus jako zástupce "vyššího principu" - k takový plagiátům vede záměrně své absolventy socialistické školství. To není jen ono gottwaldovské - "Kde nepřecuje, ať nějí" - ale příklady těchto a podobných plagiátů ve společenském životě jsme svědky všichni. Ano, ale je nutné o tom vědět! A redakci Revue svetovej literatury nelze než poděkovat za společenskou odvahu, že se odhodlala na jednoho z těchto /všeho schopných/ plagiátorů ukázat prstem... Za společenskou odvahu zvláště v tom smyslu, že jiná sdělovací média v ČSSR, zvláště ČST, sdělovala občanům a s určitou pýchou, že Pavol Hammel je zpěvák, skladatel a autor písňových textů, který je svým občanským povoláním právník, JUDr. Zaměstnaný v sedmdesátých letech právě u umělecké agentury, která má z právního hlediska zabránovat "tvorbě" plagiátů! Ano, je nutné o tom vědět, v ČSSR a za pomoci tisku to sdělovat širšímu okruhu čtenářů, že mnohdy /aob, tak mnohdy/ se v našich vlastech stávají kosli zahradníky...

Přívodce dějinami evropského vykloní. /Elice Pyramida, Panorama Praha 1985. vydání I., 640 str. textu, 84 ilustrací, náklad 24000 v., cena 45,- Kčs./

Kapsali doc. PhDr. Jiří Cetyl, CSc, PhDr. Petr Horák, CSc, prof. PhDr. Radislav Hošek, CSc, prof. PhDr. Jaroslav Kudrna, DrSc. Posledně jmenovaný, obětivý největší vědecký hodnostář z autorského kolektivu, patřival v minulosti ke kaenovým autorům brněnského Hosta do domu. Jeho další vývoj, co

se filosofické publicistiky týče, mě především zaujal: jak se zlepšuje tvůrce v ČSSR v této oblasti, když mu přibývá "neurakos" vědeckých hodnot? Pro "Průvodce..." v encyklopedické edici Pyramida napsal J. Kučera celkem 250 stran z 580 str. filosofických textů - tedy nejvíce ze jmenovaných autorů. Tato kniha z Edice Pyramida by se mohla tedy bez přehánění jmenovat Kučerova filosofická encyklopedie. Nejen že spracoval medailony filozofů Marxe, Engelse, Lenina, ale i Machiavelliho, Luthara, Tomáše Akvinského, Mikuláše Kusánského, Kierkegaard, Nietzscheho, Webera, atd., tedy těch, o nichž se v současných Čechách a na Moravě nemnoho píše. A tak čítají z jeho stránek, např. o Kierkegaardovi /s. 527/: "Strach před smrtí prakticky likviduje jakékoli hodnoty. Jediným prostředkem k vysvobození se z tohoto stavu je podle Kierkegaardů víra, která dovede překlenout smrt. Kierkegaardovo křesťanství tak nakonec končí v egocentrismu. Jinými slovy - Kierkegaardovo učení představuje etický nihilismus, vyúsťující v náboženství. U tohoto filozofa máme tedy co činit s jasným aristokratismem, který se staví proti ideálům vzešlým z velké francouzské revoluce. Kierkegaard otevřeně vystupuje proti demokracii a ideám socialismu a komunismu, který stotožňuje s absolutní tyraní." - Po tomto hodnocení J. Kučery s Brna musí být i každému zodpovědnému redaktorovi v Praze jasné, že s vydáváním díla Kierkegaard v ČSSR ani po roce 1985 to nebude snadné. Dokonce, z vlastní zkušenosti s podobnými vědci z ČSČ z Brna tvrdím, že na základě tohoto, i nesoudního posudku J. Kučery, DrSc. by měl být soud / v Jihozápadní české kraji/, nebohého Kierkegaard uznal vinným: z porušení mnoha § československého trestního zákoníku. A seštel by to - Kierkegaardovi, neboť: není to objektivní přínos čs. vědce, pro nějaký mezinárodní kongres, jak etický nihilismus vyúsťuje v náboženství, jaké křesťanství končí v egocentrismu? Což vše je potvrzeno u Kierkegaard; a nejen tam. O Augustinovi Aurelianusovi J. Kučera píše /s. 132 - např./: "Augustin neměl v důsledku teologické koncepce dostatečnou úctu k faktům". Domyšleno do důsledku: jakou pachtou v mezinárodním měřítku je, když na zahraniční konferenci západně marxistický vědec J. Kučera za stejný stál s těmi cizokrajnými vědci, kteří rovněž nemají "v důsledku teologické koncepce dostatečnou úctu k faktům". Neboť: jsou to potom ještě vůbec vědci? U Mikuláše Kusánského zas objevil J. Kučera nánaděující fakt /s.167/: "Kusánský provázel husitský fenomén po celý život". Což je na s.170 přesněji specifikováno: "Něco z utrakvistické argumentace však vešlo do jeho díla O pokoji víry /De pace fidei/, v němž v této době shrnoval své myšlenky o pluralistickém náboženství, patrně proto, aby vyvážil teoretickou tolerantnost svou praktickou službu papežskému absolutismu." Především: co "něco"? A za další: nepodsouvá filosof z ČSSR své "vyvyšování" teoretické tolerantnosti se svou praktickou službou skutečnému absolutismu - na bedra jiného muže, až do XV. století? Co vše se skrývá za frází: patrně proto!

Otokar Chaloupka: Čeští spisovatelé literatury pro děti a mládež. /Albatros, Praha 1985, vydání I., s. 475, náklad 10 000, cena 46,- Kčs./

Pod řízením vědeckého redaktora na slovníku dále pracovali: Hana Mirvaldová, Vladimír Kozkusil, Václav Stejskal, Jaroslav Voráček, dílo výsledné lektorovala Hana Prázlová. Samozřejmě, že propustili do textů dosti chyb. Upozorňuji - jen sběsně: heslo - F. Tenčík. Na s. 422 J. Voráček tvrdí, citují: "Vystudoval na pedagogické fakultě Palackého univerzity v Olomouci, potom byl učitelem /1931 - 34/ a odborným učitelem /1936-37/" atd. /Pokud se nemylí, byla Palackého univerzita v Olomouci se svými fakultami založena až v osvobozené ČSR a neměl by to být tak neznámý fakt v Praze: těžko tedy mohl tuto Univerzitu navštěvovat F. Tenčík před r. 1931, jak z textu vyplývá./ Heslo - J. Tomeček. Vědecký redaktor O. Chaloupka má tu vědeckou erudici, že vypracuje medailon autora, aniž by se aspoň vizuálně seznámil s obálkami jeho knih /nikdo po něm nemůže chtít, aby knihy J. Tomečka skutečně četl/: proto do bibliografie J. Tomečka zařazuje /s.433/ jako devátou knihu autora "Kudu větevnice /př 1961/". Knihu "Kudu větevnice" vůbec nepsal J. Tomeček, ale jiný autor pro děti, v této knize vůbec neuvedený - F. Fric. Další brněnský autor O. Sirovátko je na s. 172 uváděn jako O. Syrovátka, atd.: sděravěji, že nemá čas se podrobně zabývat celou knihou, snaží se jen o heslech autorů brněnských - a to se vztahu k místu, kde žije. Socialistickou literární vědu s její vysokou odborností, tak jak se prezentuje veřejnosti, ráda přenechá lektorům, kteří za své chvályhodné známky získají odměnu ekvise činní tisk, atd. V souvislosti s výběrem autorů literatury pro děti /J. Fučík, E. Václavík, A. Zápotocký, E. Kohejl, O. Chaloupka, V. Klevis, Z. Nejedlý/ bych ráda dále do jiné závorky jaena /politicky bezúbohná a spisovatelů v dětské literatuře významných/, kteří se na úkor výše jmenovaných do knihy nedostali: /místo J. Fučíka - F. Fric, místo E. Kohejla - L. Matínová - autorku desítek titulů pro děti, místo E. Šajnera - O. Svobodu - redaktora a zakladatele Choru, jediného měsíčníku, který se před válkou soustavně věnoval literatuře pro děti, místo A. Zápotockého - A. Wenig, místo O. Chaloupky - J. Klouška, místo V. Klevise - Otokara Pospíšila, místo J. Nováčkové - J. Brožovou-Malou, atd.:/ anebo: když už výběr politický, pak má C. Chaloupkovi ze slé, že nezafacil nejvlivnějšího spisovatele v ČSSR /už u dlouhá, dlouhá léta/ - Miroslava Kapka. Ale soudím, že tuto chybu už C. Chaloupkovi někdo vytkl: usuzuji tak z jeho vřt, které otiskl C. Chaloupka v LM č. 6, 1985. Citují s LM /s.68/: "Miroslav Kapka vkročil do literatury pro děti bez respektu...". /.../ "Kapkovy bajky mají ovšem co říci i dospělým, přesto však nepokládám se náhodně, že vyšly v nakladatelství Albatros. Meš-ní dítě vyrůstá ve složitých vztáech vnějšních vlivů, mezi nimiž není vždy plná souhra...". atd.: není to urbuující slovo literárních vědců socialistu? Plná souhra, soudruzi - je nutná !

Josef Hrabák: František Kožík. / Edice Portréty spisovatelů, Čs. spisovatel, Praha 1984, vydání I., stran 240, náklad 3 000, cena 17,- Kčs./

V Edici, kterou řídí V. Ržounek, se píše o Václavu Černém. Jak? Citují ze s. 62-63: "Zato hluboce časový byl román "Básník neumírá", který vyšel téhož roku./1940/ O událostech, které znítaly naří okupovanou zemí, nedalo se psát přímo, a proto se Kožík uchýlil k historické látce, ovšem takové, která přes zdánlivou cizotu mohla promluvit k soudobému českému čtenáři." /.../ "V letech 1940-1941 vyšla kniha ve čtyřech vydáních, ale ostře ji kritizoval V. Černý /který už předtím podeptal román o Debureauovi/ pro přílišnou závislost na neuvedeném pramenu Vie de Camões od Eugénie de Castro e Almeida. Není bez zajímavosti, že po několika letech Černý podobně znemožňoval Olbrachtovu knihu Dobyvatel /1947/, zakládající se na historickém díle amerického historika W. Prescottta o dobytí Mexika. V době, kdy psali Kožík a Olbracht tato svá díla, nebylo ještě zvykem uvádět u beletristické práce prameny; kromě toho u Básníka škrtla prameny cenzura gestapa, protože někteří jejích autoři byli neárijci. Po Černého recenzi v Kritickém měsíčníku 1941 se rozvinula diskuse, jejíž autoři někdy nepřihlíželi k jinotajnému poslání díla. Kožíka celá záležitost tak znechutila, že na další vydání román čekal třicet let. Autor se k němu vrátil až roku 1971..." Tak - a je to. Kožík byl důsledným odpůrcem okupace a V. Černý nepřihlížel " k jinotajnému poslání" románu a svou kritikou nejen že tvůrce na třicet let znechutil, ale hlavně vlastně nepřímo napomáhal okupantům! A to vše nám s vážnou tváří servíruje nejen člen-korespondent ČS.V, ale navíc i přírný pamětník /zainteresovaný/ tehdejších okupačních dějů! Kožík je totiž autor po výtoce okupační: a proto je zákonité, že jeho "slavný" okupační román čekal na vydání - páté a opětné - právě do sedmdesátých let. ~~Ne nadarmo lze říci, že cenzura gestapa v roce 1940 uvítala naplnění své směrnic, seznamovat lid českých zemí s kulturou zemí fašistické Evropy - kam Portugalsko bylo - a nejen Němci - také zařazováno. Pominěme i tu skutečnost, že portugalská spisovatelka, která předlohu ke Kožíkově románu napsala, byla árijského původu, takže její jméno nemusela cenzura gestapa "škrtnat". Ale všimněme si, jak skutečně mistrovsky dokáže Hrabák spojit Kožíka s Olbrachtem, aby poukázal na škodlivost působení V. Černého v české kritice. To se stalo zejména v souvislosti s Kožíkem dalšího českého spisovatele, citují: "Kožík ukazuje, že se člověk nedá redukovat na jediný dojem..., a tím připomíná Karla Čapka". A dál při hodnocení novely "Normální obraz srdce" spojuje Hrabák Kožíka s Čapkem. Ale jaký je normální~~

obraz srdce spisovatele Kožíka, jak ho ukazuje - a fakta bohužel nelze
směnit - i Hrabák? Cituji ze s. 70-71: "Pro nejmenší děti napsal Kožík ...
"legendu" -Svatá holčička /1943/. Jde o dcerku chudého pražského hudebníka
Rubína, která se narodila před sto lety. Dostala anděla strážce, ale jeho
dušička do ní vstoupila a dívčinka se tak sama stala andělkem. Toto dokonale
dítě řídí okolo sebe jen dobro a je postaveno do protikladu s osamělým hra-
bětem a zlým tulákem. Protože nemůže žít se zlými lidmi, vrací se do nebe,
mamince se však narodí místo ní jiné dítětko. Vypravování zaujme i dospělé
čtenáře kultivovaným jazykem, lyrickými popisy a symbolikou. Ta vypadá na
první pohled religiózně, ale má hlubší dosah - ukazuje, že na zemi nežijí
jen andělé, a proto se andělek musí vrátit do nebe, odkud přišel." /Aevim,
jaký má J. Hrabák druhý pohled ~~na svět~~ - jenom vím, že málem není v
české literatuře otřesnější knihy nefalšovaného katolického cencu, té nej-
primitivnější italské proveniencí z období fašismu. Čtenáři se mohou pře-
svědčit sami a vůbec bych se nedivila, kdyby nějaký znalec /snad jen v Itá-
lii může žít/ tohoto druhu "literatury" nenašel v tamním jazyce předlohu
pro toto dílo, přezazené do Nerudovy Prahy./ Nyní citát ze s. 220: "Po Úno-
ru se i Kožík zapojuje do proudu literární tvorby sloužící podpoře nově se
vytvářejících sociálních a kulturních vztahů. Píše dramatickou agitku o roz-
voji JZD /Tři slí knotři/ a o dědovi Mrázovi /Jak krás čaroval/ a vyrovnává
se s budovatelskou tematikou /Aleje míru/; není bez zajímavosti, že tyto
práce jsou věnovány vesměs mládeži." Ano, mládež vychovávaná během padesáti
let Kožíkovy literární tvorby /1934-1984/ a tak dál, v tematickém rozpětí
od andělíčků strážných po Dědu Mráze, nemůže, než pomýšlet na emigraci z
tohoto prostředí, kdež, na str. 3 uvedené knihy, se na ně oloztránkově u-
smívá spisovatel, v knize datované 1984. A prodávané v roce 1985; a pokud by
si někdo po oslavě čtyřicátého výročí osvobození chtěl popřemýšlet, jak to,
že Václav Černý se ocitl v gestapáckém vězení, zatím co stále /a mnohokrát
na stránkách Hrabákovy knihy/ gestapem pronásledovaný Kožík tomuto unikl, to-
mu mohou ocitovat historicky objektivní poznatek akademika ČSAV, kterák mohli
bojovníci za svobodu unikat okupantům v protektorátě - s. 57-59: "Básník ne-
umírá. Napsal jej ještě v Brně, než ho z města vypudilo ohrožení gestapem."
/.../ Ale gestapo už mělo Kožíka v evidenci, proto viděl sáhranu v přechodu
do Prahy, kde pokračoval v rozhlasové práci; protektorát se totiž zakládal
na zenském zřízení a brněnské gestapo nemělo s pražským přímé spojení /a když
se posději v Praze po Kožíkovi ptali, jeho kartu se podařilo z archívu brněn-
ského gestapa vyřadit/." Ano, před gestapem bylo nutné zachránit ne Vladislava
Vančuru, ale Františka Kožíka. Proto andělé strážní vyřadili z archívu
gestapák sáhrany o něm, což ve svém budoucím životopisném románu o Františku
Kožíkovi nezapomeno /na základě údajů vědce J. Hrabáka/ další český spisova-
tel v budoucnosti sdělsnit. A mně se velice líbí poznatek českého socialis-

tiského vědce z roku 1984: ti hloupí Němci museli přece válku prohrát, protože měli neschopné gestapo, jež neumělo navázat přímé spojení ani mezi Brnem a Prahou! Což už v polí osmdesátých let lze zvládnout bez problémů!

Lukáš Luhan: Kamenný stolec. /Edice Životopisy, Albatros, Praha 1985, ilustr. Z. Mězl, vydání I., str. 175, náklad 10 000, cena 24,- Kčs./

Na s. 74 a 75 uvádí autor na správnou míru prokopské legendy, ale jakousi podivnou češtinou. Cituji: "Když odvážní a nelítostní Vršovci vpádli pod korouhvi knížete Boleslava II. do alavnickovského hradu Libice, vyvrátili vrata kostela a bez milosti povraždili ty, kteří tam podle dávného a dodržovaného zvyku hledali azyl." Na další straně však čteme tuto větu: "Bylo to v časech, kdy se křesťanská víra teprve upevňovala." /Kde se tedy vsal ten "dávný a dodržovaný zvyk" v Čechách?/ A dál se ptám: je už překonané tvrzení Palackého z jeho Dějin národa českého? /Cituji z něj: "Když tehdy již všude jejich udatenství neprospěšným býtí se ukazovalo, Slavníkovci všichni, muži, ženy a děti, dle rady přítomného tam opata Břevnovského, Anastasia, někdy jejich domácího přítele, utekli se do kostela k oltáři: a však ani to jim neposloužilo k ochraně. Vstekli nepřátelé vyloudivše je z kostela slibnými řečmi, potom povraždili všechny..." / Neboť Luhan dál píše: "Vláda nad krajem ihned přechází v držení knížete. Doleji po proudu Sázavy vzniká hrad Lětání a jeho správce uděluje lučinaté údolí bojovníku knížecí družiny, který se nepatří k Vršovcům a není vznešeného původu, avšak v Libici si vecl nanejvýš statečně a privy z družiníků smáčel meč v krvi nešťastných hledačů azylu. Za vlády knížete Oldřicha, otce statečného Břetislava, odešel jedem ze svých tohoto bojovníků přes Uhry do východních zemí." /.../"Poutník přijel řecké má jméno Prokopius. Jodafilo se mu získat četné knihy psané slovansky, které donesl domů. Když se oženil s dcerou mocného Vršovce, vymohl jeho tchán u knížete Oldřicha povolení stavět klášter na pozemcích rodinného majetku u Sázavy". /Vše podtrženo KC/ Palacký ale uvádí v Dějinách: " klášter Sázavský jež r. 1032 Oldřich pro spovědníka svého Prokopa poustevníka stavěti počal, však syn jeho Břetislav teprv r. 1039 dokonal a znamenitě rozmnožil." Čtenář, který tuší, že se dějiny národa českého neustále prohlubují, stouží zvědět, odkud Luhan čerpal své informace o Prokopově otci, který první vraždil Slavníkovce v kostele, či na základě jakých dokumentů se píše o Vršovci, tchánovi Prokopově, že "vymohl" stavbu Sázavského kláštera na knížeti Oldřichovi. /V případě Prokopa se totiž jedná o patrona země české a jeho rodinný původ je dětským čtenářům předkládán v hrozivém hávu: syn nejhoršího znesvětitel chrámu! / Proto čtenář dychtivě skoumá doslov našeho současného předního historika tohoto období, PhDr. Dušana Třeštíka, CSc, který knihu na s. 159-170 vědecky doplnil. A žasně: historik se

nejen k této, ale i jiným překvapivým historickým údajům Lukáše Luhana nevyjadřuje vůbec. Zato hned v úvodu seznamuje dětského čtenáře s tím, že "se česká národní kultura rozplyne v nějaké budoucí planetární kultuře". /Citát ze s. 159./ Mluví o tom jako o nějakém vědecky předpokládaném faktu: ale není to - i pro nedětského čtenáře - divné? Patronové zaměť! Nezbyvá mi, než rozebrat jiný pozoruhodný fakt: historik Dušan Třeštík totiž záměrně mystifikuje /asi z ideologických důvodů/ dětského čtenáře. A v oblasti, kde to po něm asi třeba někdo žádal. Ve svém doslovu píše /s.161/: "Abychom tedy mohli Kosmovi porozumět, musíme si nejprve udělat představu o tom, jak vypadaly jeho Čechy a jací lidé v nich žili. Z Kroniky se o tom všem dozvíme jen málo, její autor přece neměl zapotřebí vyprávět svým čtenářům to, co ~~znali~~ se své každodenní zkušenosti. Jestliže o tom přece jen něco prozradil, bylo to pouze námochoodem. Pozornému čtenáři např. jistě neujde, jak velkou úlohu hraje v jeho metaforách les a ^{les}bezpečí, jako třeba vlci." A jako příklady uvádí Třeštík citáty z Kosmy, citují: "Svatopluk dal rozkaz k vyvraždění Vršovců," "jako se často děje, že když vpadne krvelačný vlk do ovčince, suří, vraždí a nečojí svůj vztek, ani neustane od vraždění číve, dokud nezadává všechny ovce." Les skutečně pokrýval v Kosmově době většinu země," atd. Končí tento citát: Třeštík zde předvádí něco, čeho by se moderní historici, zabývající se tak dávnými českými dějinami, neměli dopouštět. Zvláště, když píše pro děti: Kosma totiž tímto citátem nenaznačoval "námochoodem" rozlohu lesů a početnost vlků v Čechách, ale na základě znalostí citátů z bible a evangelia /snad je nemusím dokládat/ čábelstka činu knížete Svatopluka. A protože Třeštík sám zdůrazňuje, že "Téměř po celý svůj osmdesátiletý život se Kosmas díval ze svých oken na nádvoří Pražského hradu a na zčernalý kámen uprostřed něho, na který podle prastarého zvyku usedala nově zvolená knížata z Přemyslova rodu", měl by dětským čtenářům také zdůraznit, že v malém barbarských dobách středověku měl kněz tu možnost na základě známých /i tehdy/ citátů z evangelia zapisovat pravdu o i čábelstka počínání přemyslovských knížat. Uprostřed jejich hradu a pod vládou jejich přímých, rodinných potomků! I dočít se k přítom nejen vysokého věku, ale i společenské úcty! Nechápu, proč po osmi letech šedesátiletých toto hrdinství /občanské i literární/ Kosmy je malým čtenářům zaměřováno a jejich pozornost odváděna na vědeckou rozlohu českých lesů. Flých vlků! A že takto Třeštík své dětské čtenáře mystifikuje záměrně, to lze doložit jeho dílem. Konkrétně: Dušan Třeštík, Počátky Přemyslovců, Academia, Praha 1981, náklad 5000 v. Tam na s. 11 píše: "Pročítáme-li kroniku pražského děkana Kosmy" /v doslovu pro děti několikrát zdůrazňuje rodinné zásevní Kosmovo jako "nepřilíh bohaté" a "nejspíše prostého původu". a oproti vědeckému cíli nemluví v úvodu o děkanovi Kosmovi, ale o starci "nosícím "kněžské jméno Kosmas". /Přítom Kosmas byl patronem lékařů./ Na s. 50- a mnoha dalších pak D. Třeštík ve vědeckém zápalu dokazuje, jak hlu-

boce byli všichni tehdejší kronikáři ponořeni do dějů bible a jak biblické příběhy i přímé citáty /Třeštků uvádí např. Act, 3,2 Act.3,7, Act. 12,7 - vysvobození Petra ze žaláře andělem, či Mat. 15, 28, Luc. 1,5, Tob.I.9, atd./ ovlivňovaly jejich zápisy. A kdo by se tomu divil? Děti? Že v ČSSR jinak myslí vědec, když píše pro nakladatelství Academia a naprosto jinak / jak po vymytí mozku/, když píše pro nakladatelství Albatros? Ale nemylme se: i dětění čtenářů Albatrosu, toho nakladatelství s dlouhým doletem - mají právo na dějiny... A jejich správný výklad.

Českoslovenští filmoví režiséři sedmdesátých let. /Vydal ČS filmový ústav, Praha 1983, napsal kolektiv nejmenovaných autorů, náklad 3000, s.100, 35,- Kčs/

Úvod k této málem anonymní knize podepsal Jiří Levý, který na s.5-7 ~~přít~~ uvádí, citují: "Pro vývoj k v naší zemi mají však 70.léta vpravdě zásadní historický význam." ... "Dnes, s relativním odstupem, je možné pozitivně hodnotit fakt, že proces tvůrčí činnosti v naší kinematografii nebyl zastaven" ... - To není náhodně vytažený citát: zajímalo by mě, kdo to jen, ach, mínil ~~že~~ zastavit "proces tvůrčí činnosti v naší kinematografii?" Copak není objektivně nutné vést s tvůrčí činností proces? I v naší kinematografii? Proto mě ani nepřekvapuje, že na s. 36 vypadl s medailonem o zesloužilém umělci Karlu Kachyňovi jeho zanedbatelný scénarista Jan Procházka včetně názvů mnohých filmů, které spolu natočili. Získal přece možnost natáčet filmy dle scénářů na základě děl Alfréda Technika, Marie Majerové či Petra Jilenického. O Jaromilu Jirešovi je také možné číst a bez uzardění, na s.33 poslední větu jeho hodnocení: "To mu umožnilo poněkud rychle sestřást vlivy, jimiž krizové období konce šedesátých let zapůsobilo především na jeho generaci, a spojit se angažovanými filmy nejhráznějších žánrů do tvorby let sedmdesátých a výrazně zpěstřit jejich paletu." Jaképak barevné zardívání, když tak výrazně "zpestřila paletu"! /A škoda, že nějaký angažovaný filmář nenatočil, aspoň dokumentárně, ono "rychlé sestřásání vlivů". Jak se to dělá, u režisérů? / rychle? / To o Františku Vláčilovi se můžeme na s.91 dočíst "Prvním Vláčilovým barevným hraným filmem byl psychologický příběh z těsně poválečné doby Adelheid /1969/. Po tomto cíle se Vláčil v dlouhém hraném filmu několik let odmlčel." /Upozornuji každého, kdo má o to zájem, že pracovníci všech ústavů v ČSSR /a nejen v oblasti kultury/ se mlčky a celostátně ~~do~~ dohodli na oné frázi, stále častější: "X... se na několik let odmlčel." Nahrazuje to ono bytí, také ústavní: "Do kouta šel!" / Ale co vše to dnes říká čtenářům /i filmovým divákům/: Ka několik let se odmlčel... ^{Je} ^v tom totiž něco ze starokřesťanské poustevnické a poutnické zakeze, která tehdy ~~je~~ i v dobách nedávných - tříbila charaktery. ^{Tříbila:} i to je výraz-předpokládající mnohdy - paletu.

Obsáhlý životopis Franze Kafky, který sepsal a v roce 1984 pod titulem *The Nightmare of Reason A Life of Franz Kafka* v New Yorku vydal Ernst Pawel, je dílo důkladné a dobré, i když, což je při současné úrovni kafkovského bádání samozřejmé a pochopitelné, přináší sotva něco převratně objevného. Všechny kafkovské biografie zpracovávají přece též materiál - na rozdíl od díla plného tajemství však vyl. Kafkův život až průhledně jednotvárný, oduhý na události i činy, uzavřený v těsném prostoru. Počet lidí, s nimiž se stýkal, byl omezený, omezeny jsou konečně i zdroje, z nichž mohou autoři čerpat. Není divu, že životopisné studie se od sebe jen málo liší - může nás napadnout, zda byly potřebnější čtenářům, anebo autorům, kteří usilovali vydat počet ze svého studia.

Skutečnost, že všechny dostupné znalosti o Kafkově životě už byly zveřejněny, Pawela občas nutí zabíhat do podružností (vypočítává počet hodin, které byly v době Kafkových středoškolských studií vyhrazeny jednotlivým předmětům, až nadměrně vypráví o Kafkových učitelích a spolužácích) i věnovat mnoho místa úvahám o ekonomické situaci říše či o kulturních hnutích doby a o Kafkově postoji k nim. (Vyvrací kupříkladu Marešovo často přejímané tvrzení o Kafkově účasti na anarohistických soubzích). Více na místě je autorova snaha o nejdůkladněji postihnout zvláštní a tvářčí ovzduší v úzkém kruhu pražských židovských intelektuálů na přelomu století. "Pokud se týká pouze objemu, byla produktivita židovských autorů v Rakousku-Uhersku opravdu ohromující a vzhledem k rozměru obou komunit pražští literáti a literátičkové překračovali dokonce i vídeňský kontingent!... Jestliže ve Vídni bylo velmi mnoho židovských spisovatelů, muselo se zdát, jako by každý žid v Praze, i když měl naoko nějaký obohod či zaměstnání, byl naplno zaměstnán tím, že ohrlí knihy..."

Části věnované vlastnímu Kafkovu životu nás spíše zpravují o současném stavu znalostí Kafkova života. K nim po zveřejnění *Dopisu Feli* už nepřibýlo nic nového, naopak, zdá se, že se mezi kafkovskými badateli rozmáhá nedůvěra k některým pochybnějším pramenům, jako jsou Janouchovy Rozhovory anebo i některá méně podložená tvrzení Brodova. Pawel opakovaně zdůrazňuje ty rysy Brodovy povahy, které zpochybňují přesnost a nezaujatost jeho vzpomínek a výpovědí. Ve své práci, pokud pojednává přímo o Kafkovi, se opírá jen o nepochybné dokumenty, především o vlastní Kafkovy texty: o *Deníky* a o jeho *Dopisy*.

Pawelovi připadá, že určujícím rysem Kafkovy povahy byla jeho nedospělost. Z ní plynuly nejen jeho neschopnost vystoupit ze stínu otcovy autority, ale i jeho snilkovství, které se mu stalo životní

potřebou (ještě smrtelně nemocný snil o odchodu do Palestiny a o tom, že si tu otevře vlastní restaurant) a které spíše podlamovalo jeho schopnost ookoliv uskutečnit, dovést ke konci. Jiným podstatným rysem jeho povahy byla opravdovost, jejímž důsledkem ovšem byla trvalá úzkost před nezvladnutelnými úkoly, před životem, v němž každá nová situace se měnila v nepřekonatelnou překážku. "Jeho vášeň i hrůza," vysvětluje autor charakter jeho vztahu k Felici Baue-rové, "byly stejně opravdové a ve svých důsledcích stejně ničivé."

Pro Kafku vše, s čím se srtkal, mělo osudovou platnost. Danosti jeho života mu přápadaly nezvratné. Proti předurčujícím výrokům osudu se bouřil tím, že toužil po absolutnu. "Hledal dokonalost, ale odhaloval jen lidskou křehkost, naprosto také postrádal schopnost kompromisu s ostatními i sám se sebou." To v něm vyvolávalo nejen pocit viny ale i nenávisti vůči vlastní osobě. Jistě i tato nenávist byla příčinou jeho četných bolestí, zažívaných potíží, nespavosti stejně jako jeho asketické střídmosti.

Čas od času - většinou spojeny s nějakým silným podnětem - buď s počínající se láskou anebo naopak s pocitem úlevy, kterou mu přinášel rozhod, jako by vybuchly jeho tvořivé síly. Často v několika dnech nejvýše týdnech vypsál vše, co v něm bylo nashromážděno, pak se opět vrátil ke svému stereotypnímu způsobu života, ke starým stížnostem, změnil se v úředníka pojišťovny, který nařiká na svůj osud a sní svůj marný sen o úniku, o změně, o odchodu z Prahy, o manželství, o existenční nezávislosti.

Pawel se opírá především o Kafkovy vlastní výpovědi a navíc z nich vybírá nejvíce to, co se vztahuje k jeho každodennímu životu a práci. Přináší tedy údaje o jeho zálibách, četbě, výletech, návštěvách, o jeho nemocích i o úřednické práci, ze všeho nejvíce o jeho naivitě, úzkostech, nejistotách, únavě, bezesných nocích, o jeho utrpení a pochybách a neuskutečněných předsevzetích.

Kafka - autor na to několikrát upozorňuje - měl však sklon k sebe-podceňování a sebeobviňování. Obraz, který vychází z jeho sebevidění, podává spíše rub jeho tvořivosti i jeho geniality. Až se nutí otázka, jak tento nařikající, nespokojený a života se bojíci člověk mohl vytvořit tak podivuhodné dílo. Z Pawelovy práce plyne, že právě rozpor mezi skutečností žitou a touženou, neschopnost tento rozpor v životě nějak řešit Kafku podněcoval k tvorbě. Literatura mu byla únikem i jediným smyslem života, ale také výaluvou pro to, že žal, jak jedině uměl žít. "Jestliže pouze psaní ospravedlňovalo jeho život ospravedlňovalo také, že nežil svůj život. Opatřovalo posvěcený důvod a zřejmou omluvu pro to, že dával přednost kněžství před mužstvím."

Z tohoto pohledu jakékoliv úvahy o tom, jak velice by jeho tvorbě prospěla změna životní situace, odchod z Prahy či aspoň z Pojišťovny, nezávislost na otci, atd., úvahy, jimiž se Kafka celý život obíral a které po něm opakuje i Brod, se jeví jako pochybné a pochybené.

Kupříkladu právě jeho nenáviděné zaměstnání, domnívá se autor, mu nejen přinášelo důležité životní zážitky a podněty, ale zřejmě vytvářelo právě ono trvalé napětí, z něhož se rodily touha po úniku do vlastního, odlišného světa, snění, tedy i tvorba. Kdyby Kafka žil jiný život jinde, byl by to jiný Kafka. Za nesmyslnou autor také považuje Brodovu představu, že Kafkův otec mohl svému synovi zajistit několik let naprosté tvůrčí nezávislosti. "Velkorysý a ohápající otec by pravděpodobně bychoval zcela jiného syna."

Autor se nezabývá spekulacemi, zjevně nerad přistupuje i k dalekosáhlejším sebeoněním. Píše životopis, zabývá se tedy fakty, a to jen fakty zcela nespornými. I výklad jednotlivých děl nechává stranou, nejvýše hledá spojitost mezi životními zážitky a situacemi, které mohly jejich vznik ovlivnit.

Za základní Kafkovo životní téma považuje "boj proti otci, boj, v němž dokonce i vítězství mělo za následek porážku." I když postupně stále více místa zabírá v jeho životě a díle zápas (marný zápas) o vztah k ženě, který se tu mění v zápas o lidství. "Kde autor dopisů (Felice) je obžalován, který vede svoji při, romanopiseo při - znává vinu za to, že je člověkem."

Je několik sporných a nerozhodnutých otázek, jež se věší ke Kafkovu životu i osobnosti. Měl Kafka homosexuální sklony? Jak dalece byla jeho oudnost ovlivněna sexuální nemožností? Byl opravdu otcem dítěte, které, aniž o tom věděl, porodila Gréta Blochová?

Nikdo z kafkovských odborníků se neodvážil tyto otázky jednoznačně zodpovědět - nevidím také důvod, proč by se měly zodpovídat. Pawel odmítá možnost Kafkovy homosexuality, ve shodě s většinou životopisců přičítá Kafkovu sexuální sdrženlivost či nemožnost spíše návrb jeho povahy, výchovy i představ, které sdílel se svou společenskou vrstvou (sexualitu spojeval s něčím nečistým). Konečně se značnou pochybností přijímá možnost Kafkova otcovství. Brodovo patetické tvrzení, že Kafkův život by vědomí, že se stal otcem, zcela a kladně proměnilo, označuje za "sentimentální žvást".

Několikrát se Pawel dotýká i jiné sporné otázky: Kafkova vztahu k Bohu. Vidí Kafku jednoznačně jako člověka nevěřícího aspoň ve smyslu vyznavačství. Kafka byl dokonce až neuvěřitelně nekonalý úkonů

židovského obřadu - na druhé straně byl člověkem, který víru potřeboval, potřeboval nějakou naději, vědomí něčeho absolutního. Je jistě něco pravdy v tom, že jeho hledání dokonalého otce zastupovalo aspoň do jisté míry hledání Boha. Ale ve všem jeho počínání bylo vždy skryto cosi Kafkovsky beznadějně rozporného. "Chtěl milovat otce, jehož nenáviděl a najít víru v Boha, v něhož nevěřil."

S obzvláštní pečlivostí se Pavel pokusil zachytit prostředí, z něhož Kafka vzešel a v němž se po celý život pohyboval. Sleduje aspoň ve stručnosti osudy jeho přátel (Hugo Bergmann, Oskar Pollak, Oskar Baum, Felix Weltsch aj.) i v době, kdy už byl Kafka dávno mrtev. Podává i zevrubné informace o stolních společnostech, kavárnách a salónech, kam Kafka aspoň čas od času docházel.

Prostředí, v němž se Kafka pohyboval, bylo převážně židovské, a to německy židovské. Kafkaův vztah k židovství se proměňoval a prohluboval, na sklonku života stálou potřebu naděje spojoval se židovstvím, dokonce s odhodem do Palestiny.

Na druhé straně, jak Pawelova práce mnohokrát dokládá, se Kafka pohyboval i v prostředí zcela nežidovském. V pojišťovně, kde tak úspěšně pracoval, a kde byl považován za nepostradatelného, byl téměř jediným Židem. Mluvil nejen plynně česky, ale díky svému zaměstnání procestoval celé Čechy. Jediná žena, kterou ve svém životě opravdově a hluboce miloval, byla Češka - Milena Jesenská. Životní zkušenost i osud ho spojily s Prahou. Hrozil se jí (jako se hrozil všeho ve svém životě), ale nedokázal ji opustit, stejně jako nedokázal opustit otcovský dům, který stále znovu proklínal. "V Praze se narodil, v Praze byl pohřben a strávil téměř jedenačtyřicet let svého života v této pevnosti ztracených případů ~~matička~~ s drápy - ho nikdy neuvolnila ze svého sevření a utvářela jeho vidění světa..."

V pojišťovně mezi českými zaměstnanci byl díky své povaze i chování oblíben natolik, že po roce 1918 tu mohl zůstat i pod novým českým vedením, a to jako jeden z nemnoha "Němců". (Pasáže o Kafkově postavení v pojišťovně, o jeho zvláštním vřazení do českého prostředí, a to i do prostředí popřevrátového, považuji za nejpřírodnější.)

Na zvláštní situaci Franze Kafky jako německy píšícího Žida v převážně české Praze už upozorňovali mnozí. Pavel jí nepřidává snad takovou důležitost jako třeba Eisner (a je tím podle mého soudu blíže skutečnosti), ale vřazuje tento fakt mezi ostatní neřešitelné rozpory Kafkova života.

Jak jsem pověděl již v úvodu, Pawelova biografie sleduje Kafku život do všech dostupných podrobností. Prostředí, v němž se pohyboval, je zachyceno s pečlivostí a nasvíceností hodnou obdivu. Kafkovy životopisy - to platí už o základních pracích Wagenbachových - jsou nejen obrazem života Kafkova, ale i obrazem života v Čechách a zvláště v Praze v posledních letech habsburské říše.

Nikoho se zahraničních autorů netrápí otázka, zda Kafka byl autorem německým, židovským či českým. Je pro ně velkým, ne-li největším a zakladatelským zjevem moderní literatury. Jeho život i dílo jsou spjata s jeho rodištěm - s Prahou. Dá se říci, že právě naopak: Praha přelomu století je pro ně nemyslitelná bez své německé a židovské menšiny, bez Kafky, Broda, Rilka, bez Werfela či Meyrinka. Praha na přelomu století, ačkoliv ji označují za provinciální město, je zároveň městem, které má svého ducha, svoji neopakovatelnost, místem, kde se daří tvorbě.

Zdá se, že toho ducha cítí a obdivují spíše cizinci (připomeňme skvělou Ripelliniho Magiokou Prahu) než čeští autoři. Knihu podobnou těm, o nichž jsem mluvil, bychom v naší literatuře ne našli. A co bychom našli z toho ducha, z té dávné skvělosti, na níž se podílelo několik generací Čechů, Němců i Židů? A co učiníme proto, abyhom jej aspoň uchovali v paměti?

Až příliš výmluvná mi připadá skutečnost, že dodnes nemáme přeloženo ani celé Kafkovo dílo.

Ivan Klíma

III.

Stejně jako předešlé Kunderovy romány je i Nesnesitelná lehkost bytí spíš novelou než románem, chápeme-li ve shodě s tradicí román jako vyprávění s široce rozvětvenou fabulí a s mnoha vedlejšími motivy, jehož syžetové vazby zasahují do rozsáhlé společenské a dobové problematiky. Kunderovo pojetí románu je velmi volné a osobité, přizpůsobil si tento žánr pro své potřeby, obratně spájí prvky dějové s výkladovými a s filozoficko-historickými úvahami. Nesnesitelná lehkost bytí je v tomto ohledu vskutku dílo tvarově vybroušené, a navíc poskytuje opět poutavé, zábavné čtení. Na krátké ploše dokáže Kundera navodit atmosféru /např. srpnové okupované Prahy/, hýří ironií, vtipnými postřehy, paradoxními závěry apod., jednotlivé epizody dokáže precízně vyvážit, dostat je do vzájemné korespondence, bystře propojit a vytvořit tak dojem dokonalé celistvosti a stavebné pevnosti románového textu, dokazuje zkrátka, že co do vypravěčské techniky si vypracoval metodu, v níž je mistr.

Hlavním hrdinou je lékař Tomáš, ten na sebe poutá dvě syžetové linie: jedna se váže k ženě Tereze, druhá k milence Sabině; od ní jde spojnice k levicovému intelektuálovi, Švýcaru Franzovi. Tím je syžetová struktura textu v podstatě vyčerpána, všechny ostatní postavy či spíše figurky /Franzova žena, Tomášův syn, Sabinini američtí přátelé apod./ jsou vysloveně epizodického charakteru a pro vlastní příběh nemají žádný podstatný význam.

Tomáš je další Kunderovou variací libertina, tj. muže, který je štvancem sexu, stále ho to žene k jiné milence a představa tělesné věrnosti jedné ženě je pro něj nepřijatelná. Pojmu libertin užívá sám jeho demiurg, pro něhož se v jeho pozadí tyčí postava dona Juana. Tentokrát však staví svého oblíbeného hrdinu do nové situace, která ho doslova zaskočí: Tomáš se zamiluje do prosté servírky Terezy z malého města, již pozná souhrou mnoha náhod. V té chvíli se za ním začne rýsovat romantická postava proslulého oddaného středověkého rytíře Tristana. Kombinace těchto dvou protikladných typů má vytvořit jakýsi dramatický svár v Tomášově milostném životě. Miluje Terezu, ale nemůže si pomoci, musí každodenně prožít nějaké erotické dobrodružství s jinou ženou. Terezino žárlení ho udivuje, ale nerozvrací, má pro své jednání pra-

jednoduché ospravedlnění - rozvrátilo by ho naopak to, kdyby svých avantýr zanechal: "Proč by se jich měl vzdávat? Zdálo se mu to stejně nesmyslné, jako kdyby si chtěl odepřít chodit na fotbal."

Srovnání, jehož tu za Tomáše bez nejmenších zábran užívá vyprávěč, je samo dost výmluvné a snad není nemístné označit je za cynické. Tento cynismus, který ovšem Tomáš nevnímá, se stává stálým zdrojem Tereziných muk. Racionálně, ve dne, přesvědčuje sama sebe, že mužovy nevěry pro ni vskutku nejsou nebezpečné, že ji přitom dál miluje /tak jako ve Valčíku na rozloučenou trumpetistu Klímu i Tomáše "jakási mohutná pružina" vymršťuje od cizí ženy zpět k manželce/, ale ve skutečnosti tento stav snáší neobyčejně tíživě: v noci ze spánku úpí, podvědomí se nedá oklamat. Ubohá Tereza netuší, že její muž je svým způsobem nemocný - je to erotoman. V době, kdy je čističem výloh, má "každý den jedno i dvě milostná klání". V hloubi duše si přiznává svou neschopnost lásky, láska a sexualita jsou pro něj dvě zcela oddělené sféry, ale vztah k Tereze ho přesvědčí, že i on dokáže milovat: v těžkých chvílích rozhodování si uvědomuje, že mu nezáleží na ničem jiném než na ní:

"Zeměkoule se může chvět výbuchy bomb, vlast může být drancována každý den jiným vetřelcem, všichni obyvatelé sousední ulice mohou být odvedeni k popravě, to všechno by snesl snadněji, než by se odvážil přiznat. Smutek jediného Terezina snu však nebyl s to unést."

Tomáš je tedy ochoten obětovat celý svět za Terezino štěstí, ale není s to ovládnout to jediné, co záleží na něm - svůj chtíč, a tím ji smutku rázem zbavit, nedokáže ji obdarovat oddaností. Jsou tu oblíbeným Kunderovým postupem postaveny do protikladu dvě krajnosti na první pohled absurdní. Tato zjevná absurdnost má prokázat sílu a velikost ^{Tomášovy} ~~její~~ lásky, to je jakýsi evidentní důkaz jeho příchylnosti. Skutečnou citovou proměnu děvkaře ve věrného milence však Kundera nedokáže popsat, a to ani ve chvíli, kdy už k té proměně má dojít, kdy Tereza přesvědčí Tomáše, aby se odstěhovali na venkov. Kunderovi je odepřeno vyjádřit velký strhující cit, lásku jako kulturotvornou sílu, jako živel, v němž čím víc člověk dává, tím je bohatší, v němž pocit bezbřehého štěstí pramení z oddání se tomu druhému, z otevřenosti jedné duše druhé. Proto volí jako "důkaz lásky" ony absurdní, extrémně zredukované protiklady: celý svět by Tomáš obětoval za Terezino štěstí. Jenže není s to vzdát se toho, co jí právě působí bolest - svých nevěr! Vztah těch dvou je proto denně napínán na skřípec, pošlapáván a mučen, až se pro ně stane nesnesitelný. Katastrofu může oddálit jediné řešení, totiž idyla, kterou jim má poskytnout venkov. Tomáš s od-

jezdem souhlasí zejména proto, že už se cítí unaven, unaven nikoli sexuálně, ale tělesně - má při souloži potíže s dechem!

První důkaz lásky ovšem podal Tomáš posvém dávno: odjel v r. 1969 ze švýcarské emigrace, kde se mu otvírala skvělá chirurgická kariéra, zpět za Terezou do Prahy, ačkoli tušil, že se tím vystavuje značnému riziku. Napsal kdysi do spisovatelského týdeníku článek, a ten má nyní odvolat. Címtne to, čímž nad sebou vynese ortel. Je postupně degradován, až nakonec dělá poblíž Prahy obvodního lékaře. Když i tam ho pronásleduje bdělé oko policie, dává výpověď a stává se čističem výloh. Cítí se teď šťastný, jsou to pro něj "dva roky prázdnin", zdá se mu, že jde ze slavnosti na slavnost, potácí se po Praze opilý a v báječné náladě. Kamkoli totiž přišel mýt okna, nabídli mu šampaňské nebo slivovici, povídali si s ním a do výkazu mu napsali, že umyl třináct oken. Samozřejmě že mu přitom zbýval čas na každodenní honbu za sexuálním ukojením, takže mu nic nescházelo ke spokojenosti. Ztráta povolání pro něj nebyla trestem a duševní mukou, ale požehnáním. Dospěl ke stavu jakési blaženosti toho, kdo nenese a nechce nést odpovědnost za nic, ani za svůj život.

x x x

Metoda Kunderova krásného bájení vylučuje, abychom na jeho příběhy kladli vulgárním způsobem přísné měřítko životní věrojatnosti. Jsou v nich často zábavné epizody, vymyšlené s vtipem a ironickým šarmem a sloužící právě jen čtenářské dobré pohodě. Krásné bájení však je únosnou prozatérskou metodou jen potud, pokud zásadně neporušuje realitu, pokud neznásilňuje životní fakta. V tomto případě se to bohužel Kunderovi stalo, a to způsobem dost křiklavým. V letech normalizace se čističi stali lidé nejružnějších povolání - novináři, právníci, faráři, historici, diplomati, technici atd., ale ani jediný lékař. To nebylo náhodou: úřední zákaz nepřipouští, aby u nás lékař o své vůli opustil povolání. Znam jediný případ, kdy politicky zhřešivší porodník několik měsíců v r. 1969 jezdil jako taxikář, byl však rychle přinucen znovu obléci bílý plášť. Ale o Tomášovi se dokonce dozvídáme, že přes snahy jeho příznivců na vesnici mu policie nikdy nedovolí k lékařské praxi se vrátit. Ve skutečnosti by ho přinutila k návratu. Fakta života jsou tu tedy postavena na hlavu.

Ale i kdybychom tu uplatnili poetickou licenci do nejzazší míry a nad tímto detailem přivřeli obě oči, nedá se bez výhrad projít kolem toho, jak je vyličena Tomášova čističská kariéra. Kundera ho poslal zpět do vlasti, aby na jeho lidském ponižování uká-

zal tragédii společnosti, která upadla do sevření normalizace. Slovní odpůrce iluzí se však, jak vidět, bez iluzí ~~prostě~~ neobejde a nedokáže nekreslit útěšné idylky, jež se otvírají tomu, kdo oddělí lásku od sexu, kdo se vzdá do moci erótu a zapomene na všechno kolem sebe. Typu člověka, jímž je Tomáš, je prostě nemožné vkročit do jiného mravního, myšlenkového či citového světa, než je omezený prostor jeho sexuálního štvánectví. A tak i při duchamorné, psychicky pro intelektuála nesnesitelně ponižující práci s kýblem a stěrkou má Tomáš opět jedinou starost: kde rychle sehnat další ženskou do postele. Nic jiného ho v těch krutých letech netrápí, nic jiného k němu nedcléhá, jako by žil někde jinde než v normalizujících se Čechách, jako by o jeho zážitcích psal cizinec. Bylo by krásné, kdyby na té idyle s šampaňským a slivovicí byla aspoň špetička pravdy, a le mých deset let obcování s špínou /i lidskou/ a dvacet i víc let mých kamarádů se stejným údělem se prostě nad tímhle líbivým obrázkem může jen trpce usmát. Tomáš, zplozenec Kunderovy fantazie, nemá ani potuchy o mučivých stavech, jimiž procházeli ti, kdo byli a jsou nuceni se živit tímto nedůstojným způsobem. Aleten, kdo nezná pravý stav věcí, zejména ovšem v cizině, si bude s potěšením číst o tom, jak vesele, bezstarostně a dokonce v jakési euforii si může žít v Čechách pronásledovaný intelektuál. Má potom vůbec právo si na něco stěžovat, mluvit o nějakém duchovním a existenčním útlaku?

Od Tomášova a Terezina návratu do Prahy nevstoupí do okruhu jejich společného života jediná bytost a jediná příhoda, která by pro ně znamenala významné setkání, událost, která by před nimi otevřela nové možnosti, která by je přiměla vyrovnat se s novými podněty. /K výjimce se po chvíli dostaneme./ Jsou izolováni od ostatního světa, nemají přátele, nevšímají si běhu dějin, pokračující společenské otřesy se jich nedotýkají. Jejich vzájemný vztah je přitom velmi časově omezen /Tereza je barmankou v nočním podniku/. Muka jejich uzavřeného světa se znásobují. Jsou odkázáni jeden na druhého, ale přitom si nedokáží být "světem pro sebe", postrádají požehnanou schopnost skutečné lásky obdarovávat se pocitem neskonale blaženosti. Nepřirozenost jejich vztahu je postupně přemáhá, žijí v trvalém pocitu krutosti, kterou působí jeden druhému, ale nic na tom nemohou změnit. Tereza se snaží prorazit tento kruh muk nevěrou s neznámým mužem. Chce se po Tomášově vzoru a vlastně na jeho radu pokusit učinit z partnera zvěčněnou bytost, která nijak nezasáhne její duši. Cvšemže její pokus skončí nezdarem.

Ale žádný Kunderův příběh se přece nemůže odehrávat bez závazného pozadí politiky, ta teprve mu dodává nezbytný dějinný rozměr. Pro tento účel a jen pro něj byl stvořen švýcarský vědec Franz, Sabinin milenec. Dějová odbočka, kterou tvoří vylíčení jejich poměru, nemá s ústřední zápletkou prakticky nic společného, Kundera pak dokonce linii Sabinina emigrantského světoběžnictví jenom z nezbytí dotáhne do jakéhos takéhos závěru, ale o to soustředěněji se upne k Franzovi, figuře zdánlivě pro román bezvýznamné. Potřebuje však i tady rozeznat závažný politický motiv, srozumitelný a blízký evropskému čtenáři. Tento motiv tvoří pojem Velkého Pochodu, představa levicových intelektuálů, kterou sám Kundera básniccky oslavil ve své první sbírce. Nyní je mu ten symbol jen ubohou lyrickou vějičkou, na kterou se dají nacytat nenapravitelně naivní snílci, nezkušení nadšenci pro spravedlnost na zemi, pošetilci, kteří věří, že svými protestními manifestacemi zasahují blahodárně do běhu světa. Franz se účastní pochodu intelektuálů ke kambodžským hranicím na pomoc trpícím vlastně ze sympatie k Sabině, k její ujařmené vlasti. V této kapitole dokáže Kunderova ironizující kritika levicového politického iluzionismu a omezenectví zasazovat neomylně tvrdé rány a vylíčení zmatku, za něhož se idea Velkého Pochodu promění v trapnou frašku, se dopíná tragikomických poloh. Tragikomická je proto i Franzova smrt.

Fabulačně ani syžetově se tato epizoda vůbec do hlavního příběhu nevkliní. Nicméně má v textu a pro jeho vyznění nepochybně svůj význam: vrhá i na Tomášův a Terezin život v znormalizovaných Čechách odlesk skepse vůči všemu, co žádá na člověku, aby jednal tak, že bude "víc než jen žít", že se účastní určitým osobním nasazením zápasu o cosi nadosobního. Náš romanopisec vskutku postaví Tomáše do situace, v níž se musí rozhodnout, jaké důsledky vyvodí on, v Čechách, z odmítnutí ideje Velkého Pochodu. Je to jediné lišsky významné setkání, které je Tomášovi dopřáno, jediná výjimka v jeho jinak zcela izolované existenci - přčetné bezejmenné milenky ho přece míjejí jako bezduché věci, jež poslouží a jsou ihned zapomenuty.

V této zdánlivě drobné zápletce je soustředěno ideové poselství Kunderova románu, tady se dobereme k základním myšlenkovým vrstvám jeho textu. A zároveň snad snáze pochopíme i to, proč český čtenář doma toto poselství přijímá se značnou rezervou, proč hodnotí i jeho epickou odpověď na způsob života v ghettu - závěr příběhu

Tomáše a Terezy - jako odpověď značně pochybnou a neadekvátní situaci, v níž žijeme.

x x x

Jednoho dne se Tomáš dostaví do bytu, v němž má mýt okna, a ke svému údivu se tu setká s redaktorem spisovatelského týdeníku /kdysi v něm otiskl svůj proskribovaný článek/ a zároveň se svým synem z prvního manželství, kterého už celá léta neviděl. Je to pro nej nemilé překvapení. Synův fyzický zjev je mu spíš nepříjemný a z redaktora "s velkou bradou" má smíšené pocity. Oba ho chtějí přimět k tomu, aby podepsal petici žádající propuštění politických vězňů. Tomáš se všelijak vykrucuje, hledá výmluvy, aby nemusel podepsat, nic si od toho neslibuje, petice vězňům stejně nepomůže a režim toho může využít ještě k větším represím. Nakonec vskutku odmítne s odůvodněním zcela intimní povahy: nerad by ublížil Tereze, která má pocit, že ji fízlové mají na mšce. Ale jak je u Kundery obvyklé, toto Tomášovo rozhodnutí se nemůže obejít bez dodatečné, širší a zobecňující explikace:

"Věděl dobře, že ta akce vězňům nepomůže. Skutečný cíl nebyl osvobodit vězně, ale ukázat, že jsou tu ještě lidé, kteří se nebojí. To, co dělal /tj. redaktor - M.J./, bylo divadlo. Ale neměl jinou možnost. Neměl na vybranou mezi činem a divadlem. Měl na výběr: buď hrát divadlo anebo nedělat nic. Jsou situace, kdy jsou lidé odsouzeni hrát divadlo. Jejich boj s mlčenlivou mocí... je boj divadelní trupy, která se obořila do armády." /Dodávám, že jde o součást širšího výkladu o tom, že divadlo hrajeme nějakým způsobem všichni./

Známý Kunderův sklon k redukcionismu tu opět staví do protikladu dvě mezní možnosti: buď hrát divadlo, nebo nedělat nic. Tímto zjednodušujícím způsobem ovšem stěží pronikne k podstatě, k pravdě o skutečnosti, jenom si nad ní krásně zažongluje s líbivými, efektně působícími argumenty. Je tomu vskutku tak, že každá aktivita podobná té redaktorově není nic jiného než divadlo? Vypravěč, s nímž můžeme Kunderu bez obav ztotožnit, odmítá vidět v "solidaritě otřešených" nejen politický, ale i lidský význam, všechno je mu zbytečné a marné, ničeho se nedosáhne, útlak nepoleví, ba nejspíš se ještě vystupňuje. Motivace redaktora "s velkou bradou", který tu přirozeně zastupuje celé tzv. disidentské hnutí, je rovněž pramálo účtyhodná:

"Byl zvyklý na své čtenáře a když jednoho dne Rusové zrušili jeho týdeník, měl pocit, že se ocitl ve stonásobně řidším ovzduší. Nikdo mu nemohl nahradit pohled neznámých očí. Zdálo se mu, že se zadusí. Pak si jednoho dne uvědomil, že je na každém kroku sledován policií, odposloucháván v telefonu a dokonce fotografován tajně na ulici. Anonymní oči byly náhle všude s ním a on mohl zase

dýchati Byl šťasten! Oslovoval teatrálně mikrofony ve zdi. Našel v policii stracené publikum."

Tato banalizace všeho, co se vzepřelo režimnímu násilí, svědčí o nepochopení toho, oč u nás v střetání bezmocných s mocí jde. Nejenže je daleko yší hry, nějakého efektničení a podvědomé potřeby komunikovat s policií jako s jediným partnerem, ale ve svém pravém významu je prostě reakcí lidského svědomí na zvůli odlidštěného aparátu, vytrvalým zažehováním ohnisek mravnosti ve společnosti, v níž mocenský účel zbavuje tradiční pojmy etického života jejich pravého významu a sugeruje jim význam zcela opačný. Žádná divadelní trupa nevytáhle proti přesile armády, ale jednotlivci s živým svědomím trvají na svém právu připomínat svému společenství, že jeho povinností je vědět přitom s talem o rozdílu mezi charakterností a podlostí, mezi čestností a padoušstvím.

Nemyslím, že by v těchto ideových polohách tkvěly hlavní příčiny nesouladu mezi ohlasem Kunderova románu v cizině a doma. Věc je mnohem složitější a hlubší; po mém soudu se týká především umělecké koncepce hlavního hrdiny: stereotypně se opakující typ muže, jehož duchovní a citový obzor je neobyčejně úzký a vnitřní život naprosto chudý, jenž nedokáže myslet na nic jiného než na ženské tělo /jeho tvůrce mu k tomu ovšem dodá elegantní filozofii: je cítělem krásy, jeho posedlost sexem je touhou zmocnit se osudné jedné milióntiny nepodobného v každé ženě, s níž se vyspí/, nedokáže prostě proniknout k ničemu, co se zasvětilo lidsky závažnějšímu úsilí, a proto ani nemůže dost dobře vydat svědectví o morální situaci v znormalizovaných českých zemích. Ti, kdo přijali úděl žít v podmínkách existenčního a mravního tlaku, museli každý posvém zvolit nějaký způsob obživy i určitý postoj k politické realitě. Řešení, které zvolil Tomáš - a se svou povahou ani jiné řešení zřejmě zvolit nemohl - je východiskem člověka, který rezignoval na hledání vyššího, nadosobního cíle a smyslu života a uzavřel se do úzce soukromého prostoru. "Jenom žít" a necítit jakýsi závazek lidskosti zachovávat a předávat odkaz čistého svědomí jako nezbytnou podmínku života v pravdě, znamenalo by dnes a zde vzdát se na milost a nemilost "vesmíru bez boha", v němž rozum a pravda dějin jsou vyhrazeny politické moci, takže jen šílenec by si troufal hledat je na svůj vrub.

xxx

Také Škvoreckého Dany dojde k poznání, že "život je krásný, když všechno ztratí smysl a člověk začne žít jen pro život". Ale ten do těchto slov vkládá vyhoceně antiideologický smysl, proto může uzavřít: "Neztratil jsem smysl života, jenom iluzi smyslu života." Kunderova Tomáše čeká horčí konec. Když pozná, že v Pra-

že by se nedokázal vzdát svých nevěr a Terezu by umučil, je ochoten k řešení: odjet na venkov. Kundera tedy ve stopách mnoha svých českých předchůdců /poslední, nepříliš důstojný byl B.Říha, který také zachraňuje doktora Meluzina na venkově, ovšem toho před pražskými pravičáky/ posílá své hrdiny na venkov jako do jiného světa, do říše idylly. Tereza vidí obraz venkova očima četby jako svět pospolitosti, kde "jsou jiní lidé a je tam příroda", takže na rozdíl od Prahy, kde zlí kluci týrají vrány a popudlivé ženské do sebe strkají deštníky, se tam dá žít spokojeněji. Stará iluze znovu-ožívá. Jako by na venkově opravdu vládl jiný společenský řád, jako by tam také nesledovalo veškeré projevy života bdělé oko strážníka a policie, jako by tam byla vsutku selanka.

Muže, Tereza pečuje o jalovičky, chodí s nimi na pastvu a Tomáš jezdí s nákladákem. Koupili si snadno domek, neboť lidé prý z venkova utíkali do města: "Vesnice jim neposkytovala nic, co by se podobalo jen trochu zajímavému životu," domnívá se městsky cítící autor. Ve skutečnosti právě v těch letech začala vesnice rychle bohatnout, družstva se spojovala ve velké celky a o nějakém úprku do města nemohla být řeč. "Snad právě proto, že tu nikdo nechtěl zakořenit, stát ztrácel nad vesnicí moc...venkov /si/ uchoval značnou autonomii i svobodu," tvrdí vypravěč v rozporu s fakty. Vesnice je pod naprosto stejnou kontrolou státu a strany jako město a Praha, vládne tu stejná moc jako všude jinde a je všeobecně známo, že politicky poznamenaný člověk se ve velkoměstě "schová" spíš než na venkově. Kundera tu kreslí poměry, jež odpovídají jen jeho zbožným přáním, ale s realitou jsou v naprostém rozporu.

Tomáš a Tereza se sem ovšem uchylují nikoli proto, že by je společenský a politický ruch Prahy vyčerpával a rušil. Hlavní příčinou jejich útěku je Tomášovo vytrvalé erotomanství, které nepřestává Terezu mučit. Na vesnici s ním bude rázem konec - nebude tam příležitost k avantýrám. Vztah těch dvou však se ani tady nemůže zázračně proměnit k lepšímu, nehledě k tomu, že ani v tomto ohledu není venkov tak docela bez možností pro toho, kdo je vyhledává. Vše záleží zase jen a jen na nich dvou. Tereza si svou bezmocnou slabostí vynutila na Tomášovi věrnost těla. Ale tímto připoutáním ho zároveň k nepoznání změnila. To už není Tomáš hedonik a cynik, věčně toužící po vytržení, ale zestárlý, rezignovaný člověk bez zájmu o cokoli - ostatně neměl nikdy zájem o nic jiného než o ženský klín, eventuálně řitní otvor. Cba nešťastníky sevřela na vsi bez-

útěšná samota, vyčnívali z řady jako cizorodé těleso, s nikým si důvěrně nerozuměli a jen vtipkování předsedy družstva vnášelo do jejich bídy trochu truchlivého veselí. Jsou na konci svých sil, aniž si to přiznají. Tereza si vyčítá, že kvůli ní přišel Tomáš o možnost operovat, v čemž viděl své poslání. On jí na to odpovídá slovy naprosté rezignace, ačkoli zároveň statečně tvrdí, že se na vsi cítí šťasten: "Nemám žádné poslání. Nikdo nemá žádné poslání. A je to ohromná úleva zjistit, že jsi volná, že nemáš poslání."

Jinými slovy, Tomáš nemá ctižádost uplatnit své intelektuální schopnosti a dovednost, je spokojen s tím, že přežívá v ústraní. Jeho nezájem o cokoli z něho činí předčasně zestárlého muže, který konečně patří Tereze bezvýhradně. Jediným společným zájmem a citovou spojnici mezi nimi je fenka Karenin, která však teď pomalu umírá na rakovinu. V líčení tohoto smutného zvířecího konce, který oba manžele neslychaně zasahuje, se najednou kupodivu ozvou tesklivé tóny něhy, laskavosti a oddanosti, jaké člověk marně čekal na místech, jež se týkaly vztahu dvou milujících se lidí, Tomáše a Terezy. Tyto pasáže o psím umírání jsou cituplné a vroucí, prozrazují silnou duševní účast na utrpení živé bytosti, zazní tu tóny melancholie a stesku nad uplывáním času, nad konečností všeho živého. Slova, která našel Kundera pro lásku k člověku, našel pro lásku k umírajícímu pejskovi. Neříkám to ze zlovůle nebo pozměšlosti, chci tím jen konstatovat jistý rys jeho lidského a tvůrčího typu.

Uhynutím Kareninase uvolnilo významné citové pojítko mezi Tomášem a Terezou. Jak budou teď spolu dál na vesnici žít, osamoceni, bez přátel sobě rovných, bez lidské účasti s kýmkoli, bez pomyšlení na založení pozdní rodiny, bez zájmu o úzký i širší svět? Tuto otázku si musel položit i jejich tvůrce. A zjistil, že nezbývá, než je poslat na smrt. Dozvěděli jsme se o ní už takřka na počátku příběhu: zabili se v havarovaném nákladáku. Zdálo by se, že je to smrt náhodná, neústrojná, nevyslovující žádné zákony života. Ale tato zdánlivě nesmyslná smrt má naopak svou hlubokou vnitřní logiku a oprávnění: tento lidský pár neměl pro co žít a proč žít. Zemřeli už předtím, než se zabili. Usmýkala je snad doba a společnost? Vzala jim ovšem možnost žít přirozeně a produktivně, realizovat se v tom, co odpovídalo jejich schopnostem i přesvědčení a v čem /kdysi/ viděli své poslání. Ale především se utýrali navzájem neustálými pochybami o tom, zda způsob jejich soužití je soužitím skutečné lásky. Trápili se nad tím tak dlouho, až rozvrátili veškeré základy

na nichž mohl spočívat požehnaný svazek. Milosrdná smrt v havarovaném autě ukončila krutě pomalé odumírání všech jejich kladných životních projevů.

x x x

Zbývá si všimnout jednoho důležitého rysu Kunderovy poetiky, který nám snad taky prozradí dost o příčinách velké popularity jeho románů. Jak víme, i v posledním příběhu je nejedna odvolávka na filozofy různých epoch /Nietsche, Parmenides, Descartes aj./, četné pasáže mají ráz filozofické eseje. Kunderovy romány proto mají příděch myslitelsky náročných textů, v nichž sledujeme hluboké a důsažné problémy lidského bytí. Navíc je známo, že Kundera se i v rozhovorech často hlásí k tradici proslulých romanopisců 20. století, zakladatelů moderní filozofické prózy, jako je Fr. Kafka, R. Musil, H. Broch, Th. Mann apod. Ale rozdíl mezi epikou těchto moderních klasiků a romány Kunderovými je na první pohled patrný: jejich texty jsou koncipovány složitě, umně a kladou čtenářům četné obtíže, sotva by se mohly stát bestsellery, ctižádost jejich autorů směřovala evidentně jinam. V Kunderových románech je naopak filozofování příjemnou hrou paradoxů, do které se může snadno zapojit i čtenářská mysl velmi prostinná.

Záhadu tohoto rozporu odhalil bystře J. Vohryzek ve své kritice románu Život je jinde /KS č. 1/84/: "Jeho romáň není, myslím, dobrodružstvím myšlenky, je spíš transpozicí poznání. Autorský akt tu není samotným aktem poznání, ale následuje až po něm. Téma a problémy nejsou záhadou, jíž autor proniká aktem psaní, ale důvtipně a se svrchovanou inteligencí zvládnutým formálním úkolem."

Zatímco tedy staří mistři vyzývali čtenáře, aby s nimi zvolna a obtížně postupovali za složitou myšlenkou, kterou s ním teprve objevovali, zatímco u nich je cítit úsilí jít kamsi "za rozum", zmocnit se čehosi obtížně vyjadřitelného a uchopitelného, odhalit existenciální tajemství člověka odvážnou epickou výpravou za neznámem, u Kundery přicházíme jaksi k hotovému, každá myšlenka je podána v pestrém vyhotovení a příjemně nás překvapuje svou snadnou dostupností. Autorský a poznávací akt jsou prostě od sebe odděleny, na čtenáři se nevyžaduje žádná námaha spoluúčasti na cestě za poznáním; autor mu sděluje výsledek, k němuž došel, s přesvědčivým gestem myslitele, jenž zvládl vyřešení tajemky, leč nepoodhalil nám pohled na tajemství bytí.

A právě tato "nesnesitelná lehkost psaní" patrně láká - vedle nezbytného přívažku exkluzivní erotičnosti - tzv. masového čtenáře

ke Kunderovým románům - vidí v nich ideální typ "filozofické" prózy, jež mu je dostupná a ještě k tomu je zábavná. Ničemu v ní neklade překážky, nic mu nepřipomíná jeho nepřipravenost zvládat úskalí složitě se zavinujících myšlenkových postupů, všechno je naopak efektní a lichotí mu, podporuje jeho sebevědomí polovzdělanectví. Chtít dosáhnout v dnešní krizi knižního trhu světového ohlasu znamená nepochybně dodržet určitou rovinu čtenářských nároků a počítat se snadnou překladatelností a srozumitelností textu. S tím Kundera evidentně kalkuluje. Tyto ohledy byly však to poslední, o čem šlo velkým mistrům, k nimž se Kundera hlásí. Tyto dva rozdílné postoje jsou svědectvím dosti přesvědčivým.

x x x

Nemíním tím nijak snižovat význam jeho světové slávy, i když nezapomínám, že na ni v posledních desetiletích doplatil ne jeden autor, když ho zvažil čas. Mé výhrady se týkají uměleckých a ideových rozporů, jež s sebou přináší Kunderova snaha být čtenářsky úspěšný za každou cenu, což se odráží i ve faktu, že od dob Žer-tu jeho myšlenková úroveň nabývá stále víc na brilanci, ale ztrácí na hloubce a závažnosti. Nevěnoval bych se jeho dílu tak široce, kdyby bylo nicotné. Pro mě je naopak důležitým, mimořádně osobitým rozvinutím jedné vypravěčské tradice české literatury, což mu těžko může někdo upřít. Vidět jen jeho oblíbené stereotypy a odbýt je pohrdavou nálepkou "odborníka na písemné souložení" je svědectvím neúcty ke kultuře "jiné víry", k jinakosti myšlení a životního přesvědčení. S každou "jinakostí" je však třeba se vyrovnat na seriózní úrovni. O vážné uchopení Kunderova díla jsem se ve vsí skromnosti pokusil i v těchto svých úvahách.

Milan Jungmann

436

Na prahu Savarinu jsem se zarazil: do toho čmoudu? Tlak povinnosti a tah vzpomínky /léto 1979/ mě však dostaly dovnitř: kde jsem si v příhradě s výhledem na ulici dal vídeňskou kávu. Někde si musím zas promyslet pár vládních otázek. Zatím starší dámy vedle mne budou si, s dvojitými brýlemi rozličné ráže, ukazovat staré fotografie. Všecko je tu starší a odřené, skoro k vyřazení: stačilo by to ovšem vyčistit, opravit, znovu zušlechtit, ale jistě se to zase vyhodí a koupí ~~si~~ nové, to je hloupý řád tohoto hospodaření. Musím o tom příležitostně promluvit s ministrem.

Čeho se naše vláda bojí a proč - na to se dá odpovědět **takto** od stolu, není toho však třeba. Ale proč nežije tak, aby se bát nemusela, na to bez porady s ní odpovídat nechci. Jenže kudy se s ní poradit? Komu z nás se přitrefí, že jde někam "do společnosti" a "tam jsem potkal předsedu vlády, tak jsem se mu o té věci zmínil"? Přesněji řečeno: kdo z vlády má to štěstí, že nás potká? Naše cesty jsou tak jiné, že dojmy z nich jsou už i vzájemně nesdělitelné.

Smutno je dneska u nás vládnout: komu ti lidé úplně věří a na koho můžou se spolehnout? Když je vidím, stínové postavy na obrazovce, jak nevesele stoupají do letadla, cítím jejich osamění: nemají nikoho než sebe. Když někdo z nich odjíždí, tu ostatní, ať by doma měli jakoukoli práci, chtějí ho vyprovodit. Euď na sebe opatrně, náš předsedo, říkají mu, jako by ho viděli naposled. Kamera je sice němá, ale skoro to slyšíme: Nedej se překabátit, pověz jim, že to nikdo nechce! - Když se pak vyřizovač s nepořízenou šťastně vrátí, zas ho všichni, odloživše všecko, vítají a jistě utěšují. - Ale proč nám ti lidé nic nesvěří, proč se na nás neobrátní o pomoc upřímnou lidskou řečí?

Říkám si často, co s nimi bude za padesát, za sto let. Jakými přístroji a opatřeními budou už vlády odděleny od lidí? Ale možná,

že to už budou u nás jako jinde vládnout analytické kalkulační tyristorové kompoudní stroje, japonské, ty budou nelítostně určovat, z čeho a kolik nám bude dobře. Prezidenti, tajemníci a ministři - ti budou jen odehrávat zevní rituál lidské vlády evropského typu.

Ale ještě nedávno šel touto ulicí za oknem pan prezident! Šel prostředkem, volna jak vy nebo já, usmíval se na lidi a oni naň. Šel tučy na deset, na dvacet let? Zahlédl jsem ten jev přes televizi a zůstal naň hledět užaslý: prezident vypadal podivuhodně nehlídán a nekryt jak člověk v oblibě. Předx chvílí zahájil provoz na nové lince metra, a téhož dne odevzdali inženýři a dělníci, hlavně dlaždiči, pěším Pražanům kříž ulice 28.října, Václavského náměstí, Můstku a Příkopů. Právě tudyma kráčel pod lipami prezident, vzhlížeje k oknům, odkud se naň usmívaly jen přívětivé tváře. Dokonce se zastavil a dokonaleji než americký herec dal se s lidmi do řeči. A ve mně vám vyvrhel zespoda takový vzácný pocit blízký pocitu, jenž neměl daleko k pocitu, že socialismus v této zemi, ano, byl by možný! A dále pocit blízký pocitu, že kdyby vláda ukázala častěji a opravdově, že chce dělat, jen co nám prospěje, snad by se národ i vrátil z kradení k poctivosti, od hamižnosti ke skromnosti a hrůosti, od lhostejnosti ke šlechetné službě a obětavosti, od lenosti ke studiu a píli; tedy k tomu, co v něm pozůstává z civilního, osobně ručního a otevřeného vládnutí Masarykova.

Ano: vždyť to měla být a byla dvacetiminutová hra na republikánskou demokratickou vládu, co tu televize snímala a vysílala! Režie byla výborná, takže jsem nejprve naletěl jak pan prezident, jenž taky asi nevěděl, že vstup do onoho prostoru byl na vstupenky. Přesto však je i v tom dobrá stopa: oni pořád ještě vědí, jak mají věci v této zemi vypadat! Je v tom jakýsi zbytek kulturního vědomí, jako když v kostele pohan smekne. A dobrých způsobů, jako když se soud při politickém procesu odebere k poradě.

Jdu teď i já, jako on šel, po Příkopech, dívám se po stromech, málem už i po sýkorkách a kosech. Taďy na lavicích budeme na jaře sedat? Řada svítilen středem rozpráhuje své křehké haluzí, existuje jedna fotografie Příkopů z konce minulého století: ulice je živá klidným chodem lidí, široká a světlá. Pak se Příkopy daly zhoubným směrem: nebylo tu místa ani vzduchu, jen tramvají a aut. Jako by teď architekt umělec škrtl a vrátil zvrzaný výkres a sám načrtl nový obraz ulice, jak se měla správně vyvinout. Taková, zdá se mi, je. Ulice 28.října je též jaksi volná, hlavně klidná a čistá, a hleďme, jsou v ní barevné domy, ten zelený má šíři pokoje.

Od pasáže Laterny magiky hleď, na rozličnou architekturu a roztroušeně komponované shloučení domů kol Jungmannovy sochy, myslím pojednou na přátele, kteří by to měli vidět? na Jiřího Grušu a Pavla Kohouta, na Jana Vladislava a Milana Schulze, na další lidi z Literárek. A Kolář! Líbilo by se mu to takto? Mluvím jen o těch, s nimiž jsem tuďy, pokud chabě pamatuju, někdy šel: jako je Karol Sidon a Luděk Pachman, Olda Unger - a ovšem Helena. - Není to však hanba a slabé nervy, tak se těšit a tolik dělat ze zlepšení tak samozřejmého a opožděného?

Jsem vlastně rozhořčen, najednou. Jdu zas opačně, od Jungmannova náměstí Příkopy až k světlému, čistému a ztichlému Náměstí republiky, tomu prostoru bizarní a vlastně zajímavé skladby. Dílo, jež tu bylo nad zemí i po ní vystavěno, jenom zas dokazuje, jak se sem nehodí poměry, v nichž není vážen charakter a práce, nýbrž jsou kaženy, není ctěn lidský duch, nýbrž ^{je} špehován a kontrolován. Kdy vláda si může dovolit připustit lid jen na vstupenky.

Jdu na nádraží. Jdu přivítat přátele z Moravy a Slovenska. Po-
daří-li se jim přicestovat, doprovodím je do Prahy 6, kde budeme přijati Zdeňkem Urbánkem. Tam ještě s dalšími přáteli setrváme v srdečném rozhovoru o tom, co nás zajímá. A nezúčastněné straně taky neřekneme nic!

